

БАҚЫТ БЕКСЕЙІТОВА

Білім бастауы – тәрбиеде

Қарағанды – 2007

*Әдістемелік жинақ Облыстық білім беру қызметкерлерінің
біліктілігін арттыру және қайта даярлау институтының
Редакциялық кеңесінде бекітілген*

ББК 74.200

Б 39

Б 39 **Бексейітова Б.**

Білім бастауы — тәрбиеде: Сынып жетекшілері мен тәрбиешілерге әдістемелік көмекші құрал. — Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2007. — 170 бет.

ISBN 9965-604-27-4

Әдістемелік көмекші құрал үш бөлімнен тұрады. Автор бірінші бөлімде сынып жетекшілерінің, екінші бөлімде тәрбиешілердің міндеттері мен оқу жылы бойында атқаратын қат-қабат жұмыстарына кеңінен тоқталып, әдістемелік ұсынымдарын баяндаса, үшінші бөлімде соңғы бір-екі жыл бедерінде республикалық және облыстық басылымдарда жарияланған таңдаулы әзірлемелері мен мақалаларын топтастырған.

Сынып жетекшілері мен тәрбиешілерге және педагогикалық факультеттер студенттеріне арналған.

ББК 74.200

Рецензенттер **С.Бөдесова**, МББКБА және ҚДИ-дың педагогикалық менеджмент кафедрасының доценті;

Т.Әміртайұлы, МББКБА және ҚДИ-дың ғылыми хатшысы, әдіскері, Қазақстан Республикасы Білім беру ісінің үздігі

4301000000
Б
00(05) - 07

ISBN 9965-604-27-4

© Бексейітова Б., 2007

АЛҒЫСӨЗ

Заман талабына сай тәрбие ісін жүйелі құруды мақсат еткен жоғары санатты тәжірибелі ұстаз өзінің іскерлігімен, шығармашылық ізденістерімен мектеп өміріне көптеген жаңалықтар енгізді. Тәрбиешілер мен сынып жетекшілерін шығармашылық жұмыстарға қызықтырып, «Тәлімгер» әдістемелік бірлестігінің қалыптасуына зор ықпал етті.

Мектептің негізгі мақсаты – қазақстандық патриотизм, тәртіптік, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде өскен өзіне тән ерекше қабілеттерін ескере отырып әлем, қоғам және адам туралы жүйеленген білімдерді игеруге, оларды өз бетінше тереңдете, кеңейте, шығармашылық тұрғыдан пайдалана алатын тұлғаны тәрбиелеу.

Осы мақсатты жүзеге асыру үшін Бексейітова Бақыт біраз жылдардан бері жеке дара қабілеттерді зерттеу арқылы оқушылардың жалпы білімдік, тәрбиелік біліктіліктерін арттыру жолдарын қарастырып жүр. Нысаналы мақсаты – ақыл-ойын, сезімін еркін үйлесімдікте ұстай білетін, өнегелі мінез қалыптастырып, адамгершілік қағидаларды меңгерген тұлға тәрбиелеу. Бұл ретте тәрбие жұмысын жүргізудің жаңа технологияларын барынша пайдаланып, оқушылардың бойында өзіне сын тұрғысында қарау түсінігін қалыптастыруға күш салады. Ол үшін әңгіме, пікірталас және басқа да әдістерді, сондай-ақ рөлдік, іскерлік ойындарды тәрбие жұмысына дендеп енгізеді.

Әңгімемізге арқау болып отырған Бақыт Нысанбайқызы БЕКСЕЙІТОВА – Жамбыл атындағы облыстық № 7 дарынды балаларға арналған мектеп-интернаттың жоғары санатты әдіскер тәрбиешісі, 7^{«Б»} сыныбының жетекшісі.

Ізденіс мұраты – нәтиже деп ұққан әдіскер тәрбиеші сынып оқушыларының жоғары тәрбиелік деңгейіне қол жеткізді. Қарағанды қаласы Октябрь ауданының «Жыл тәрбиешісі-98» конкурсына қатысып, жүлделі орынға ие болды. «XXI ғасырдағы орта білім: ізденістері, түйінді мәселелері мен келешегі» (14-15 мамыр 2003 жыл) тақырыбындағы II Республикалық оқулардың облыстық кезеңінде педагогикалық

оқулар жұмысына белсене қатысып, қазіргі заманғы ұлттық қазақстандық мектеп проблемаларын шешудің жолдарын іздестіру мен оның келешегін айқындауға ынталандыратын «Жеке тұлғаны қалыптастырудағы оқушы қабілетін зерттеудің тиімділігі» тақырыбында тартымды да мазмұнды баяндама жасады. 2004 жылы өзінің әріптестеріне сол зерттеу әдісінің және таңдаулы тәрбие сағаттарының «Зерделей отырып тәрбиелеу» атты жинағын ұсынды.

Осы жерде әдіскер тәрбиеші шәкірттерінің – 11^{«б»} сыныбы оқушыларының, яғни мектептің 2005 жылғы түлектерінің жетістігін де айта кеткен жөн болар. Айталық, мектеп-интернаттың осы шығармашыл, ізденімпаз 67-ші түлектерін шығарып салды. Сол шәкірттерінің жартысы жоғары оқу орындарына грантпен түсті, қалғандары да колледждерде, училищелерде, институттарда оқып жатыр. Олар туралы әдіскер тәрбиешінің «Шәкіртім, саған сенемін» деректі-суретті жинағы жарық көрген.

5^{«б»}, 6^{«б»}, 7^{«б»} сыныптарына жетекшілік еткен соңғы екі-үш жыл ішінде әр оқушының жеке портфелін жарақтап, оқушының жеке деректері, тәрбиелік деңгейі, оқушының өзіне жазған мінездемесі, ата-аналар сауалнамасы сияқты құжаттарды түзіп, шәкірттерінің танымдық үдерісін (процесін) қадағалап, бағыттап отырды. 2005-2006 оқу жылында «Ертегілер елінде» жана жылдық сахналық қойылымын әзірлеп, көпшілік назарына ұсынды. Оны оқушылар да, ұстаздар да, ата-аналар да көріп тамашалады.

2006-2007 оқу жылында Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 15 жылдығына арналған ашық тәрбие сағаты шығармашылықпен әзірленіп, табысты өтті, мектеп әкімшілігі тарапынан жоғары бағаланып, тәрбиешінің өзі ата-аналар алғысына бөленді.

Ғылыми-әдістемелік жұмысқа да белсенді қатысатын Бақыт Бексейітова 2007 жылғы 30 наурызда «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының мазмұнын іске асырудың теориялық және практикалық мәселелері» атты Республикалық ғылыми-практикалық конференциясында «Ізденіс мұраты – нәтиже» атты баяндама оқып, ол ұжымдық

жинақта жарық көрді.

2007 жылғы 10 мамырда «12 жылдық білім беру жүйесінің құрылымдық және мазмұндық ерекшеліктерінің жүзеге асырылуы» атты Облыстық ғылыми-практикалық конференциясында «Шығармашылық тұлғаны тәрбиелеудегі құзыреттілік» тақырыбында баяндама оқып, ол ұжымдық жинақта енді. Көпшілік назарына іліккен сол елеулі еңбегі үшін әріптесіміз Қарағанды облысы әкімі жанындағы мемлекеттік және білім беру қызметкерлерінің біліктілігін арттыру және қайта даярлау институтының Алғыс хатына ие болды.

Автордың назарларыңызға ұсынылып отырған «Білім бастауы – тәрбиеде» еңбегінде тәрбие саласындағы әдістемелік жұмыстың мазмұны мен түрлері белгіленіп, тиімді ақпараттар жинақталған. Әдістемелік көмекші құрал сынып жетекшілері мен тәрбиешілерге және педагогикалық факультеттер студенттеріне ұсынылады.

Бақыт өзінің ой-пікірлерін мерзімдік баспасөзде де жариялап жүреді. Осы жинақта әзірлемелік мақалаларының біразы топтастырылған.

Өскелең ұрпақты тәрбиелеуде шығармашылықпен еңбек етіп жүрген ізденімпаз ұстаз оқу-тәрбие ісін ұйымдастырудағы еңбегі бағаланып, аудандық, облыстық кәсіподақ комитеттерінің, облыстық Білім департаментінің Құрмет грамоталарымен марапатталған.

Республикалық «Қазақстан әйелдері» журналының 2006 жылғы 2-ші нөміріндегі кейін жеке кітап болып шығатын «Қазақ әйелдері» энциклопедиясына арналған бетте Бақыт туралы анықтама материал мен суреті жарияланды.

Шәкірттерінің жеке дамуында және өзін-өзі жетілдіруінде бірден бір досы және тірегі бола білген әріптесіміз өз сыныбының және жеке әдістемесінің авторы да болып отыр. Біз соған ризашылығымызды және тың шығармашылық табыстарға жете беруіне тілектестігімізді білдіреміз.

3. РАЗБЕКОВА,

Қарағанды облыстық Жамбыл атындағы дарынды балаларға арналған №7 мектеп-интернаты директорының инновациялық жұмыстар бойынша орынбасары.

МЕКТЕП МҰҒАЛІМДЕРІ МЕН СТУДЕНТТЕРГЕ ҚАЖЕТТІ ҚҰРАЛ

Білім беру мазмұнындағы жаңару Қазақстан Республикасы азаматының өзін-өзі таныту мүмкіндігі мен білімге деген қызығушылығын және білімін дамытуды көздейді. Жеке тұлғаның дамуына әсер ететін оқу-тәрбие үрдісіне (ОТҮ) жаңаша мазмұн беру негізінде оқытудың репродуктивтілігі мен шығармашылық технологиялары үйлесімді қабысқан мұғалім мен оқушының ынтымақтастығы арқылы жүзеге аспақ.

Әдістемелік құралдың өзектілігі Қазақстан Республикасы өркениетінің негізін құрайтын жеке бас ерекшелігі мен қызығушылығы ескерілетін білім үрдісін құрумен негізделген.

Бақыт Нысанбайқызы Бексейітованың «Білім бастауы – тәрбиеде» атты ұсынылып отырған әдістемелік көмекші құралының әр тарауында теориялық пайымдамалар және практикада қолдануға боларлық әдістемелік материалдар берілген. Бұл ретте жаңашыл, алдыңғы қатарлы педагогтардың идеялары, ұсынымдары басшылыққа алынған. ОТҮ-ін ұйымдастырудағы белгілі технологиялардың сипаттамаларымен қатар оқушының шығармашылық қабілетін дамыту тәсілдерін жинақтауда автор ізденушілік танытқан. Тәрбиеленушілердің тәрбиелік деңгейін, еркешеліктері мен мүмкіндіктерін анықтау мақсатында алуан түрлі зерттеулер, тест, рейтинг, сауалнама ұсынылған.

Әдістемелік құрал жаңа білім кеңістігіне өту кезеңінде ОТҮ-інің тұтастығын, яғни тәрбие негізінде білімділікке келуді қамтамасыз етуге көмекші бола алады.

Ұсынылып отырған еңбекті білім беру жүйесінің жаңару шағында мектеп мұғалімдері мен студенттерге қажетті құрал ретінде баспаға ұсынуға болады.

**С.БӨДЕСОВА,
МББҚБА және ҚДИ-дың педагогикалық
менеджмент кафедрасының доценті.**

ТАҚЫРЫП ЖАН-ЖАҚТЫ ЗЕРДЕЛЕНІП ДҰРЫС АШЫЛҒАН

Жамбыл атындағы облыстық № 7 дарынды балаларға арналған мектеп-интернаттың жоғары санатты әдіскер тәрбиешісі Бақыт Бексейітованың «Білім бастауы – тәрбиеде» атты сынып жетекшілері мен тәрбиешілерге ұсынып отырған әдістемелік көмекші құралы 170 беттен, үш бөлімнен тұрады. Автор бірінші бөлімде сынып жетекшілерінің, екінші бөлімде тәрбиешілердің міндеттері мен оқу жылы бойында атқаратын қат-қабат жұмыстарына кеңінен тоқталып, әдістемелік ұсынымдарын, шығармашылық тұлғаны тәрбиелеудегі құзыреттілік туралы баяндаса, үшінші бөлімде соңғы бір-екі жыл бедерінде республикалық және облыстық басылымдарда жарияланған таңдаулы эзірлемелері мен мақалаларын топтастырған.

Әдістемелік жинақ сынып жетекшілері мен тәрбиешілерге және педагогикалық факультеттер студенттеріне арналған.

Автордың әдістемелік көмекші құралы тұтастай алғанда алға қойған мақсатына жеткен. Сынып жетекшілері мен тәрбиешілерге әдістемелік ұсынымдар уақыт талабына сай соңғы жаңалықтарды ескере отырып дұрыс іріктелген.

«Білім туралы» жаңа Заңда орта білімнің мазмұнында **тұлғаның құзыреттілігін** қалыптастыруға баса мән берілген. 2007 жылғы 10 мамырда «12 жылдық білім беру жүйесінің құрылымдық және мазмұндық ерекшеліктерінің жүзеге асырылуы» атты Облыстық ғылыми-практикалық конференцияға қатысқан Б.Бексейітова осыны жақсы ескерген. Конференцияда ізденуші әдіскер «Шығармашылық тұлғаны тәрбиелеудегі құзыреттілік» тақырыбында баяндама оқып, ол ұжымдық жинаққа енді. Көпшілік назарына іліккен сол елеулі еңбегі үшін Бақыт Қарағанды облысы әкімі жанындағы мемлекеттік және білім беру қызметкерлерінің біліктілігін арттыру және қайта даярлау институтының Алғыс хатына ие болды.

Әдістемелік жинақта елеулі орын алған тақырып мазмұны ғылыми-практикалық конференция анықтаған мақсатқа сай. Аталмыш еңбекте құзыреттілік білім беру жүйесінің бір тәсілі ретінде алынып көрсетілген. Құзыреттілік тәсілді оқушыларды

оқытуда топ-топқа бөліп оқыта отырып, шығармашылық жұмыстармен айналысуын көрсетуі – әңгімеге арқау болып отырған идеялардың ерекшелігін танытады.

Проблеманы шешу тетіктері жіті пысықталған. Ұлттық білім беру жүйесіне көңіл бөлінген, мұғалім мен оқушылар арасындағы қарым-қатынастар және «құзыреттілік», «оқушылар құзыреттілігі» анықталған. Тақырыпты аша түсу үшін әдебиеттер дұрыс пайдаланылып, нақпа-нақ көрсетілген.

Әріптестерімен мектеп-интернат оқушыларымен және тәрбиеленушілерімен тәрбие жұмысын жүргізу барысында көп жылдар бойы жинақтаған өз тәжірибесімен бөліскен.

Қорыта айтқанда, тақырып та, оның мазмұны да өте құнды болып шыққан және жан-жақты зерделеніп дұрыс ашылған. Сондықтан әрі мазмұнды, әрі тартымды бұл еңбек баспадан шығаруға ұсынылады.

Т.ӘМІРТАЙҰЛЫ,
МББҚБА және ҚДИ-дың ғылыми хатшысы,
әдіскері, Қазақстан Республикасы Білім беру
ісінің үздігі.

*Өзім түлеп ұшқан алтын ұям –
бүгінде Жамбыл атындағы
дарынды балаларға арналған
облыстық №7 мектеп-интернат
атанған мектебімнің 80 жылдық
торқалы тойына тартуым*
Автор

САПАЛЫ БІЛІМ, САНАЛЫ ТӘРБИЕ ЖОЛЫНДА

«Адамға ең бірінші керегі білім емес, тәрбие. Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне опат әкеледі» деп Әл-Фараби айтқандай, педагогика ғылымының зерттейтін негізгі категорияларының бірі – тәрбие. Тәрбие адам тағдырын ойластырады, болжайды, алдын ала адамның рухани өмірінің көптеген негіздерін сақтайды. Тәрбие үрдісінде ғана адам рухани жетіледі. Адам тіршілігіне тек қана материалдық жағдайлар ғана емес, тәрбие де – адамзат тіршілігінің міндетті шарты. Сол себепті философ В.Соловьев «адамгершілік бір адамның екінші адамға сыйлай салатын заты емес, ол өзінің тәжірибесі арқылы ғана жететін адамның ішкі жағдайы» деп адамгершіліктің құндылығына ерекше тоқталған.

Ғасырлар бойы халқымыз ұрпағын ізгілікке, өз елін сүюге баулып келеді. Бұл берік қалыптасқан дәстүрді ұлттық тәрбиенің өзегі, дiңгегі десе де болады. «Атаның ұлы болма, адамның ұлы бол» дей келіп, адамның ұлы болу

үшін кісіге «нұрлы ақыл, ыстық қайрат, жылы жүрек» керектігін ұлы Абай да жеріне жеткізе өсиет етіп кетті.

Бүгінгі өскелең ұрпаққа отансүйгіштік, ұлттық сана-сезім қажет. Бұл қасиеттер ұрпақ бойына оқумен, біліммен, үйренумен, талаптанумен бітеді. Осы ұлы қасиеттерді ұрпақ бойына дарытатын – ұстаз, ата-ана, тәрбиеші, қоршаған ортасы екені дау туғызбайды.

«Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңының «Оқу және тәрбие процесін ұйымдастыру» атты 28-бабының 3-тармағында: «Білім беру ұйымдарындағы тәрбие бағдарламалары оқу процесінің құрамдас бөлігі болып табылады және білім алушылардың, тәрбиеленушілердің патриоттық, азаматтық, интернационалдық, жоғары моральдық және имандылық сезімін қалыптастыруға, сондай-ақ жан-жақты қызығушылықтары мен қабілеттерін дамытуға бағытталған» деп атап көрсетілген.

«Білім туралы» жаңа Заң сапалы білім мен саналы тәрбиеге кепілдік береді. Заң құрылымындағы маңызды жаңалықтардың бірі, көптен бері сөз болып келе жатқан – педагог қызметкерлердің мәртебесі туралы норманың енгізілуі.

«Білім туралы» жаңа Заңды қабылдау – заң шығаруға әуестенушіліктен туындаған нәрсе емес, бұл заман талабы болып отыр» - деді Білім және ғылым министрі Ж.Қ.Түймебаев.

Атап айтуды қажет ететін тағы бір жаңалық, бұл да көптен бері сөз болып келе жатқан толғақты мәселе – заңнамалық деңгейде 12 жылдық орта білімге көшу қамтамасыз етілді. Келесі 2008 жылдан бастап 12 жылдық оқыту жүзеге асырылады. Заңда 12 жылдық білімнің құрылымы анықталды. Ол:

- бастауыш білім – 4 жыл, 1-4 сыныптар аралығы;
- негізгі орта білім – 6 жыл, 5-10 сыныптар аралығы;

- жалпы орта білім – 2 жыл, 11-12 сыныптар аралығы.

Енді осы үш кезеңнің оқу бағдарламаларының мазмұнына тоқтала кетейік. Бастауыш білім берудің (1-4 сыныптар) оқу бағдарламалары баланың тұлғасын қалыптастыруға, оның жеке қабілеттерін дамытуға, оқуға деген жағымды уәжі мен икемін қалыптастыруға бағытталған. Мәселен, оқуға, жазуға, санауға, тілдік қарым-қатынасына, өзін шығармашылық тұрғыдан танытуға, өзін ұстау мәдениетін дағдыға айналдыруға арналған.

Негізгі орта білім беруге арналған (5-10 сыныптар) оқу бағдарламалары білім алушылардың ғылымдар жүйесінің базалық негізін игеруге, олардың жеке адамдар арасындағы және этносаралық қарым-қатынастарда жоғары мәдениеттілігін қалыптастыруға, тұлғаның өзін тануы мен кәсіптік бағдарын айқындауға нысаналанған.

Жалпы орта білім беруге арналған (11-12 сыныптар) оқу бағдарламалары бейіналды дайындық пен бейіндік оқыту бағдарламаларын жүзеге асыруды көздеген. Бұл бағдарламалар білім алушыларға оқудың жеке ауқымын таңдауға және алдағы уақытта әлеуметтік-гуманитарлық, жаратылыстану-ғылыми бағыттар бойынша оқуына педагогикалық қолдау көрсетуді қамтамасыз етеді.

Осы жерде орта білімнің мазмұнында **тұлғаның құзыреттілігін** (бұл жөнінде арнайы сөз етеміз – автор) қалыптастыруға баса мән берілгенін айрықша атап өткен жөн.

Мектеп оқушыларының жеке тұлғасын қалыптастыру мәселелері білім мен тәрбие беру тұжырымдамасында да негізгі орын алады. Мектеп оқушыларына тәрбие беру тұжырымдамасында: «Жеке тұлғаның қалыптасуы үздіксіз күрделі процесс. Әрбір балаға жеке тұлға ретінде қарап, оның өзіне тән сапасы, еркі өзіндік әрекет жасай алатын қабілеті бар екенін ескере келіп, балалар мен жастардың

білімге, ғылымға ықыласын арттыру олардың ақыл-ой қабілетін, жеке бас қасиеттерін дамытып, оны қоғам талабына сай асыруға көмектеседі» делінген.

Бұл жұмысты ең алдымен тәрбие жоспарын жоспарлаудан бастап, оны жүйелі жүргізумен ұштастыру керек. Тәрбие жоспарында басты екі мәселе орын алады, олар: **тәрбие сағаттары мен сыныптың диагностикасы**. Тәрбие сағаттарын да жаңа технологияны кіргізіп, шоу, скетч, сахналық қойылым сияқты өзгешелеу етіп өткізсек, балалардың ойлау қабілеті, шығармашылық қасиеттері және әр баланың бойындағы өзіндік ерекшеліктері байқалып, әр баланы жеке тұлға ретінде танып, онымен жұмыс істеуді әлдеқайда жеңілдетеді.

Кейінгі бірнеше жыл ішінде жаңа технологияны пайдалана отырып, оқу мен тәрбие мәселесін тығыз байланыстыра отырып, түрлі тәрбие сағаттарын өткізіп келемін. Оның ерекшеліктері мынада: 1) оқушылардың тәрбие сағаттарына күні бұрын дайындалуға болмайтындығы; 2) оқыған-білгенін жолдастарының алдында, көпшілік алдында көрсете білуі; 3) көпшілікпен бірге, не жалғыз өзі шешім қабылдауына мүмкіндік туғызу; 4) пікір таластыра білуге, дұрыс сұрақ қойып үйренуінде; 5) әр баланың шеберлігін көрсету, яғни бойындағы жақсы қасиеттерін көрсете білуінде.

Ал Диагностика не үшін керек? Оқушылардың қысқа психологиялық карточкасы оның психологиялық жекелігін, дербестігін көрсете алады. Ал бұл сынып жетекшісінің жұмысын жеңілдетіп, оқушы туралы оның ата-аналарына балаларының психологиялық ерекшеліктері туралы толық мағлұмат беруіне көмектеседі.

Бұл жұмыстар әртүрлі әдіс-тәсілдер арқылы жүргізілді. Олар санамалап айтқанда мынадай: 1) Дж. Голланд әдісі бойынша адамның мінез-құлқының типін анықтау; 2) оқушының тұлғасын зерттеу әдістемесі (естің

түрлері, логикалық ойлауы); 3) оқушылардың тәртіптілігін бағалау әдісі (оқушы, ата-ана, өзім – тәрбиеші); 4) оқушылардың жоғары тәрбиелік деңгейі, олардың өмір мен еңбекке дайындығы; 5) таным процестерін бағалау әдісі (көрсеткіш белгілер немесе бағалау арқылы); 6) әңгімелесу, ата-аналар жиналысы, анкеталық сұрақтар қою, пікірлесу, пікірталас сайысы; 7) сабаққа кіру, қатысу, тәрбие сағаттарын жүргізу; 8) мұғалімдердің пікірі, түстен кейінгі дайындық сабағын өткізу тәсілі.

Мектептің тәрбие беру жүйесінде және сынып жетекшісінің жұмысында оқушылардың адамгершілік тәрбиелілігін зерделеудің үлкен маңызы бар. Бүгінде педагогикалық әдебиетте оқушының адамгершілік айқындамасын бағалауға әралуан көзқарастарды табуға болады.

Зерттеу жұмысының тағы бір түрі – оқушы отбасының құрамын, жағдайын, тәлім-тәрбиелік әлеуетін (потенциалын) анықтау. Ата-аналармен тығыз байланыс жасау – оқушылардың өнегелі, тәлімді тәрбие алуына мүмкіндік беретініне, кейбір нашар үлгерімді оқушының түзелетініне өз тәжірибемде талай рет көз жеткіздім. Жас ұрпақты білімді, жан-жақты етіп өсіруге әрбір ата-ана, мектеп және бүкіл жұртшылық болып қатысуы керек.

Оқушылардың жеке тұлға ретінде дамуын зерделеу оқу процесінің табиғи жағдайларында жүргізілуге тиіс, оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру керек, диагностикалық тапсырмалар оқушыларға түсінікті болуға тиіс. Бұл тапсырмалардың оқу сипатты болуы және әдеттегі тапсырмалар сияқты қабылдануы орынды. Кейбір жағдайларда ғана диагностиканың лабораториялық әдістерін пайдалануға болады. С.Л.Рубинштейннің атап көрсеткеніндей: «Тәрбиелей және оқыта отырып, балаларды зерделеу оларды зерделей отырып, тәрбиелеу мен оқыту үшін болмақ – бірден бір толыққанды

педагогикалық қызметтің жолы және балалар психологиясын танудың барынша жемісті жолы осындай».

Сайып келгенде, диагностика оқушының дербестігін, жекелігін көрсетеді. Естің дәрежесі мен логикалық ой көрсеткіштерінің жоғары болуы, сыныптағы оқушылардың қабілеттілігін, қызығушылығын аңғартады. Солай бола тұра жеке оқушының кейбір пәндерден үштік баға алуы және оның жыл сайын өзгермеуі неліктен? - деген сұрақ туындайды. Сөйлесіп әңгімелескен кезде оқушының осы бағаға қанағаттанбауы турасындағы жауабы мынадай болды: бәрібір мен қандай жағдай болсын, жақсы оқып келсем де, оқымасам да, сол үш деген баға қойылады.

Бұдан біз жекелеген пән мұғалімдерінің оқушымен жеке жұмысының жоқтығын көреміз. Әрбір мұғалім жеке тұлғаны танып біліп, онымен жұмыс істеу керек деп білем. «Осы менің пәнімнен ғана үш екен, неге олай?» - деп, сол оқушымен жеке жұмыс істесе деген ой келеді.

Мен біраз жылдардан бері жеке дара қабілеттерді зерттеу арқылы оқушылардың жалпы білімдік, тәрбиелік біліктіліктерін арттыру жолдарын қарастырып жүрмін. Осы бағыттағы жұмыстарымның арқасында сынып біртұтас ұжым болып қалыптасып, сабақта белсенді, үлгерімі жоғары, тәрбиелілігі де жақсы жағынан көрініп келеді.

Педагогикадағы дәстүрлі бағыттың (Коменский) өмір сүріп жатқанына 400 жыл дерлік болды, Давыдов пен Занковтың дамытушы педагогика бағыттарына 40 жыл толды. Көршілес Ресейдегі «Мектеп 2000» бағытына 4 жыл болса, енді ТРИЗ-педагогика «өкшелеп» келеді. Байқайсыз ба, педагогиканың жаңару қарқындарының үдеу заңдылығы қызғылықты: 400-40-4. ТРИЗ-педагогика дегеніміз не? Егер мектепте білім берудің басты мақсаттары – тәрбиелеу, тану және дамыту болса, Өнертапқыштық Міндеттерді Шешу Теориясының (*Теория*

Решения Изобретательских Задач – қысқаша ТРИЗ) педагогикасы дамыту мақсатын тамаша орындайды. Ал дамыған интеллект танымдық мақсатты өзі шешеді. Педагогиканың ең басты мақсаты – тәрбиелеуге сайсақ, онда шығармашылық адамгершіліктің үлкен әлеуетіне ие етеді, ал ақыл-ой мәдениеті адамның жалпы адамгершілік мәдениетін тәрбиелейді.

Үнемі жаңару үстіндегі педагогикаға мұндай өзгеріс қалыпты болса керек. Өмір өзгереді, балалар өзгереді, педагогика өзгереді. Ескісі немесе жаңасы болсын, әрбір әдістеме өз шегіндегі жағдайларда жақсы, сол шекті жағдайлар өзгерсе, педагогиканың әдіснамасы да өзгереді, ал жақсарулардың шегі жоқ екені белгілі.

«Бала тәрбиесі – бір өнер, өнер болғанда ауыр өнер, жеке бір ғылым иесі болуды тілейтін өнер. Баланы дұрыс тәрбие қылу үшін әркімнің өз тәжірибесі жетпейді. Басқа адамдардың тәжірибесімен танысу керек», - деп қазақтың ұлы ақыны, ағартушысы Мағжан Жұмабаев қалай дәл тауып айтқан.

«Білімденудің ошағы – мектеп. Тәрбиенің ауданы одан кең, түбі терең. Адамның өсетін, жетілетін балалық, жеткіншектік дәуірі түгілі, тәрбиенің әсері жігіттік, кекселік кезде де қалмайды. Тәрбие сәулесі түспейтін адамның ешбір қалтарысы жоқ. Тәрбие болмаған жерде шын ақылды, мәдениетті өмір де болмақ емес» деп, классик жазушы, тәлімгер ғалым Жүсіпбек Аймауытов айтқандай, тәрбие беру – үздіксіз процесс болғандықтан, заман талабына сай жаңа әдіс-тәсілдерге сүйенген тәрбие жұмысын жалғастыра береміз. Жеке тұлғаны қалыптастыру үстінде оқушы қабілетін зерттеудің тиімділігін де тиісінше пайдаланамыз. Жаңа әдіс-тәсілдерді біз берісі отандық, әрісі әлемдік педагогика мектептері мен бағыттарының жаңашыл ізденістерге толы тың үрдістерінен оқып үйренеміз. Өйткені, шығармашыл

тұлғаны тек шығармашыл тұлға ғана тәрбиелей алады.

Қазіргі жаңару кезеңінде біздің қоғамымыздың ілгерілеу процесінде адам факторы және оны жандандыру, ел өмірінің барлық жақтарын жаңарту бала тәрбиесінің мәні мен оның проблемасын күрделендіріп отыр. Осыған байланысты тәрбие берудің тиімділігі мен сапасын арттырудың негізгі бағыты – барлық тәрбиелік істе әрбір баланы жеке тұлға деп танып біліп, жан-жақты қалыптастыру.

Негізгі әдебиеттер:

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңы.
2. Түймебаев Ж.Қ. «Білім туралы» жаңа Заң сапалы білімге кепілдік береді.// Егемен Қазақстан. 16.08.2007. №257-258.
3. Масырова Р., Линчевская Т. Инновационные школы в Казахстане. Алматы, 2000.
4. Бексейітова Б.Н. «Зерделей отырып тәрбиелеу».//ҚарМУ баспасы. 2004.
5. Тамберг Ю.Г. ТРИЗ-педагогика. e-mail: triz-nov@mail.ru
6. «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының мазмұнын іске асырудың теориялық және практикалық мәселелері» (Республикалық ғылыми-практикалық конференцияның материалдары) // Қарағанды, 2007.
7. «12 жылдық білім беру жүйесінің құрылымдық және мазмұндық ерекшеліктерінің жүзеге асырылуы» (Облыстық ғылыми-практикалық конференцияның материалдары) // Қарағанды, 2007.

СЫНЫП ЖЕТЕКШІЛЕРІНЕ ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР

Сыныпта оқушылардың оқу-тәрбие әрекетін ұйымдастыру, тәрбиелік шаралардың ықпалын үйлестіру **сынып жетекшілеріне** жүктеледі. Ол оқушыларға қатысты мектеп өміріндегі мәселелерді шешуде нақтылы көмектесуге және оларды тартымды әрі қызықты ұйымдастыруға тырысады.

Ол өзіне қатысты сыныпта оқушылар ұжымын ұйымдастыра отырып, осыған сол сыныпта сабақ беретін пән мұғалімдерін, оқушылардың ата-аналарын және жұртшылықтың бала тәрбиесіндегі ықпалын біріктіріп, балаға деген талаптарын ортақтастырып отырады

Дұрыс тәрбие – балаға өмір бойы азық. Сол дұрыс тәрбиені ұйымдастыратын басты тұлға – мектептегі сынып жетекшісі.

1. Сынып жетекшісінің міндеті

Сынып жетекшісі әкімшілік тұлға ретінде:

- сыныптағы оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруға;
- сынып оқушыларын сынып және жалпы мектеп ұжымының жүйелі қызметіне тартуға, сондай-ақ басқа топтармен және ұжымдармен байланыс жасауға;
- балалар мен жеткіншектерді, олардың тіршілік жағдайларын зерделеуге;
- тәрбиеленушілердің дамуындағы және мінез-құлқындағы ауытқушылықтарды тіркеуге, психологиялық және педагогикалық негізделген түзетуді жүзеге асыруға, күрделі жағдаяттарда бұл туралы әкімшілікті хабардар етуге;
- тәрбиеленушілерге өткір өмірлік проблемаларды шешуде

көмек көрсетуге;

- олардың құқықтарын әлеуметтік және құқықтық қорғауға қолғабыс етуге;
- тәрбие жұмысының барысын және нәтижелілігін көрсететін құжаттаманы (оқушылардың жеке істерін, сынып журналын, оқушылардың күнделіктерін) жүргізу;
- тәрбие іс-әрекетіне гимназия педагогтарын, оқушылардың ата-аналарын, ғылым мен өнердің әралуан салаларының мамандарын тартуға;
- педагогика, психология, тәрбиенің теориясы мен практикасы мәселелері бойынша өзінің біліктілік деңгейін ұдайы көтеруге міндетті.

II. Кәсіптік даярлығы мен жұмыс жағдайлары

Сынып жетекшісі:

- «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңын;
- 1993 жылғы «Балалар құқықтары туралы конвенцияны»;
- педагогиканы, балалар, жас кезеңдеріне қарай, әлеуметтік психологияны;
- мектеп гигиенасын;
- педагогикалық этиканы;
- тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесін;
- еңбек заңнамасының негіздерін *білуге тиіс*.

Сынып жетекшісінің:

- балалардың белсенділігін, жауапкершілігін көтермелеп, өзінің іскерлік және жауапкершілік үлгісін көрсете отырып балалармен араласу;
- өзінің тәрбиелік мақсаттарын көру және тұжырымдау;
- өз сыныбында тәрбие жұмысының жоспарын жасау;
- тәрбиелік іс-шараны: әңгімені, пікірталасты, экскурсияны, жорықты, сынып кешін, сынып сағатын және т.б. ұйымдастыру;

- ата-аналар жиналысын ұйымдастыру және өткізу;
- психологиялық-диагностикалық тестілерді, сауалнамаларды, пікіртерімдерді пайдаланып, оларды тәрбие жұмысында биязы қолдану ептілігі болуға тиіс. Педагогикалық міндеттерді іске асыру үшін сынып жетекшісінің мына жағдайларды жасауы қажет:
  - өзі ұйымдастыратын тәрбие процесін материалдық-техникалық қамтамасыз ету;
  - әкімшілік қолдау және әдістемелік көмек;
  - сынып басқаруды проблема ретінде жүйелі ғылыми-теориялық ой елегінен өткізу.

III. Жұмыс түзімі, құжаттама және есептілік

- 5-11 сыныптардың жетекшісі осы сыныпта жұмыс істейтін мұғалім, тәрбиеші қатарынан мектеп директорының бұйрығымен тағайындалады.
- Гимназия мен педжым жұмысын ұйымдастырудың жалпы ережелері Қазақстан Республикасының еңбек туралы Заңынан туындайды, ол ережелерді кез келген қызметші орындауға тиіс.
- Сынып жетекшісінің апта ішінде балаларға арнауға міндетті жұмыс уақыты сынып жетекшісінің ставкасымен белгіленеді, бұл ретте толық ставкаға жұмыс істейтін мұғалім гимназияда аптасына кем дегенде төрт рет болады.
- Сынып жетекшісінің сағаты (сынып сағаты) – аптасына бір рет (сынып сағатын өткізу түрлері әралуан болуы мүмкін: тақырыптық сынып сағаты, сынып жиналысы, жалпысыныптық немесе жалпымектептік іске дайындық, экскурсияға дайындық, экскурсия қорытындыларын шығару және т.б.).
- Тәрбиелік іс-шаралардың саны – айына кем дегенде екі іс (оның біреуі жалпымектептік болуы мүмкін).
- Сынып ата-аналары жиналысының саны – тоқсанына кем

дегенде бір жиналыс (жылына тақырыптық екі жиналыс).

- Атқарылған жұмыс туралы есептер бірінші жартыжылдық және жыл аяқталғаннан кейін жоспар және ауызша әңгімелесу түрінде әкімшілікке ұсынылады, оқушыларға сауалнама жүргізілуі мүмкін.
- Демалыс кезеңінде және жазғы уақытта мектеп жұмысының түзімі қосымша жоспарға сәйкес белгіленеді.
- Егер сынып жетекшісі сыныпта ұдайы жұмыс істейтін үйірме, психологиялық-педагогикалық семинар жүргізген жағдайда, аталмыш жұмысқа қосымша ақы төленеді.
- Сынып жетекшілерінің жұмысын ұйымдастыру және оларға жұмыста әдістемелік көмек көрсету мақсатымен әдістемелік бірлестік құрылады.
- Сынып жетекшілерінің қызметін үйлестіруді және олардың жұмысын бақылауды мектеп директорының тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары жүзеге асырады.

Сынып жетекшісі келесі **құжаттаманы** жүргізеді:

- Сынып журналы.
- Сынып ұжымымен тәрбие жұмысының жоспары.
- Сынып жетекшісінің кез келген нысандағы дәптері.
- Оқушылардың күнделіктері.
- Оқушылардың жеке істері.
- Оқушылардың тұлғасын зерделеудің психологиялық-педагогикалық карталары (қажеттілігіне қарай)
- Тәрбиелік іс-шаралар әзірлемелерінің папкалары (тілегі бойынша).

IV. Сынып жетекшісінің жұмысын бағалау критерийлері

Сынып жетекшісі, тәрбиеші қызметінің нәтижелілігі әралуан критерийлердің көмегімен бағалана алады. Оларға мыналар жатады:

- сынып тіршілігінің реттілігі;
- сынып ұжымының есеюі және оның деңгейі;
- сыныптағы жалпы психологиялық ахуал;
- ұжымның әрбір мүшесінің әлеуметтік қорғалуы және оның жайлылығы;
- оқушылардың тәрбиелілігі мен жалпы мәдениетінің нақты өсуі;
- сынып жетекшісінің белсенді айқындамасы;
- тәжірибелік-эксперименттік немесе зерттеу жұмысына қатысуы;
- оқушылар ата-аналарының сынып ұжымының ісіне тартылуы.

Сынып жетекшісінің жұмысын бағалаудың негізгі критерийлері оқушылардың тәрбиелілігі деңгейінің көтерілу дәрежесі, олардың интеллектуалдық, адамгершілік, эстетикалық, құқықтық, жыныстық, сондай-ақ дүниетанымдық дамуы болып табылады.

Сынып ұжымының даму шамасы, сынып жетекшісінің педагогикалық шеберлігі және оның белсенді өмірлік айқындамасы да бағалау критерийі қызметін атқарады.

Сынып жетекшісінің жыл ішіндегі қызметінің қорытындылары:

- тәрбие жоспары және ондағы жазбаларды талдау;
- жыл аяғында оқушылар берген сауалнамаларды талдау;
- жыл аяғында қызметтік міндеттері бойынша сынып жетекшісімен өткен әңгімелесу материалдарын талдау нәтижелері бойынша шығарылады.

СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІНІҢ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖҰМЫСТАРЫ

1. Сыныптағы оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру

- өз сыныбы оқушыларының сабақтарға қатысуын тұрақты бақылайды (сынып журналында босатылған сабақтардың есебін жүргізеді, әрбір босатылған сабақтың ақтаушы кұжаты болуға тиіс);
- пән мұғалімдерімен оқушылардың үлгерім сапасын жақсартуға бағытталған жұмыс жүргізеді (ағымдағы бағаларды талдайды, журналға қойылған бағалардың оқушының күнделігінде бар-жоғын тұрақты тексереді, қорытынды бағаларды талдайды және оқушының ата-анасына немесе оларды ауыстыратын тұлғаларға хабарлайды);
- сынып оқушыларының тәртібіне бақылау жасайды, оқушының сабақта және сабақтан тыс іс-әрекетте тәртіп бұзуын назардан тыс қалдырмайды;
- сынып оқушыларының сыртқы түрін қадағалайды.

2. Сынып ұжымымен сабақтан тыс тәрбие жұмысын ұйымдастыру

- оқушылардың жеке бас істерін, денсаулық жағдайын, отбасы ахуалын зерделейді;
- сынып оқушыларының бірлескен іс-әрекетін жоспарлайды;
- сыныптан тыс міндетті іс-шараларды: сынып сабақтарын, бас қосу сағаттарын, ақпараттық сағаттарды өткізеді;
- сыныпта қажетті педагогикалық диагностиканы жүзеге асырады және бұл жұмысқа мектеп психологын тартады;
- оқушылармен бірге сынып істерінің кеңесін қалыптастырады;
- оқушыларға сынып активін сайлауға көмектеседі;
- ұжымдық шығармашылық істерді ұйымдастыруға көмектеседі;

- жорықтарды, мұражайлар мен театрларға экскурсияларды, көрмелерге баруды ұйымдастырады;
- мектептің жылдық жоспарының және сыныптағы тәрбие жұмысы жоспарының талаптарына сәйкес сыныптағы тәрбие жұмысын ұйымдастырады;
- оқушыларды тәрбиелеу процесінің жүзеге асуына қоғамдық және жастар ұйымдарын тартады.

3. Оқушылардың қоғамдық пайдалы еңбегін ұйымдастыру:

- оқушылардың сыныптағы және мектептегі кезекшілігін ұйымдастырады;
- оқушылардың мектеп асханасындағы кезекшілігін ұйымдастырады;
- оқушылардың өндірістік практикаға қатысуын ұйымдастырады;
- оқушылардың практика талаптарын орындауын бақылайды;
- кабинетті жинауды, оқушылардың мектептің санитарлық-гигиеналық талаптарын орындауын ұйымдастырады;
- оқушылардың қоғамдық пайдалы еңбегін (мектеп нысандарын және мектеп жанындағы учаскені жинауды) ұйымдастырады.

4. Оқушылардың ата-аналарымен ынтымақтастықты ұйымдастыру:

- ата-аналар туралы мәліметтер жинайды және сынып журналындағы мәліметтер бетін толтырады;
- ата-аналарды оқушының оқу қызметінің аралық және қорытынды нәтижелері туралы хабардар етеді;
- сыныптың ата-аналар комитетінің сайлауын және сыныптың ата-аналар ұжымының өкілдерін мектептің қамқоршылық кеңесінің құрамына сайлауды өткізеді;
- өмірдің қиын да қысталаң ахуалдарында бала тағдырына

белсенді қатысады;

- өмірдің қиын да қысталаң ахуалдарында бала тағдырын шешуге қоғамдық ұйымдарды тартады;
- ата-аналардан өздерінің ата-аналық міндеттерін – бала үлгерімін (күнделіктер арқылы); баланың санитарлық-гигиеналық ептерін сақтауын; оқу орнына баруын бақылауды жүзеге асыруын талап етеді;
- ата-аналармен жеке әңгімелесулер, консультациялар жүргізеді;
- ата-аналар жиналыстарын өткізеді.

5. Оқушылардың әлеуметтік жағдайларын зерделеуді ұйымдастыру:

- оқушының тұрғын үй-тұрмыстық жағдайларын зерделейді;
- оқушының үйіне (қажеттілігі болса) барады;
- оқушыға материалдық көмек көрсету үшін (қажеттілігі болса) қажетті құжаттарды дайындайды;
- оқушыға өзінің меншік құқығын қорғауға (қажеттілігі болса) көмектеседі.

6. Құжаттамамен жұмысты ұйымдастыру:

- жеке бас істерін зерделейді және ресімдейді;
- сынып журналын ресімдейді;
- тоқсан ішіндегі және жыл ішіндегі үлгерім бойынша есептер дайындайды;
- сыныптағы тәрбие процесін ұйымдастыруды жоспарлайды.

7. Кәсіби шеберлік деңгейін көтеруді ұйымдастыру:

- сынып жетекшілерінің әдістемелік бірлестігінің жұмысына қатысады;
- тәрбие жұмысы бойынша біліктілікті көтеру курстарына қатысады;

- әдістемелік және арнаулы әдебиетті зерделейді;
- әріптестерімен өз қызметін ұйымдастыру жөніндегі тәжірибесімен бөліседі.

СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІНЕ АРНАЛҒАН ЦИКЛОГРАММА

Күн сайын:

1. Кешіккендермен жұмыс және оқушылардың сабақта болмау себептерін анықтау.
2. Оқушылардың тамақтануын ұйымдастыру.
3. Сынып кабинетінде кезекшілік ұйымдастыру.
4. Оқушылармен жеке жұмыс.

Апта сайын:

1. Оқушылардың күнделіктерін тексеру.
2. Сыныпта іс-шаралар өткізу (жоспар бойынша).
3. Ата-аналармен жұмыс (жағдаят бойынша).
4. Пән мұғалімдерімен жұмыс (жағдаят бойынша).
5. Оқушылардың сырқаты туралы анықтамалар бойынша мектеп дәрігерімен, медбикесімен кездесу.

Әрбір ай сайын:

1. Өз сыныбындағы сабақтарға қатысу.
2. Мектеп психологынан консультация алу.
3. Ақша жинау, ақша үлестіру (тамақтануға, жолақы билеттері және т.б.).
4. Ата-аналар активімен кездесу.
5. Жұмысты жоспарлау жөніндегі кеңес (кесте бойынша).

Тоқсанына бір рет:

1. Тоқсандық қорытынды бойынша сынып журналын ресімдеу.
2. Сынып жетекшілерінің семинары (оқуы).

3. Токсан ішінде жұмыс жоспарын орындауды талдау, жаңа токсанға арналған тәрбие жұмысының жоспарын түзеу.

4. Ата-аналар жиналысын өткізу.

Жылына бір рет:

1. Ашық іс-шараны өткізу.

2. Оқушылардың жеке істерін ресімдеу.

3. Сынып жұмысының жоспарын талдау және жасау.

4. Сыныптың статистикалық деректері (1 қыркүйек)

**СЫНЫП ЖЕТЕКШІЛЕРІН МҰҒАЛІМНІҢ АДАМГЕРШЛІК
КОДЕКСІМЕН ТАНЫСТЫРУ**

1. Өз қателеріңді мойындай біл және оларды қайталамауға тырыс.

2. Егер сенің оқушыларың жаман қылық көрсетсе, қай жерде қате жібергеніңді ойла.

3. Өз балалық шағыңды жиі еске ал – балаларды түсінуіңе оңай болады.

4. Өте шиеленісті жағдайларда өзіңді оқушының орнына қойып көруге тырыс.

5. Өз оқушыңнан артықшылық идеясынан бас тарт.

6. Өзі қаламаса баланы мазалама және сырын ашуға мәжбүрleme. Күте біл!

7. Өз балаларыңның тіпті болмашы табыстарын көре білуге және онысына қуана білуге тырыс.

8. Есінде болсын, сен – идеал емессің, сондықтан өз оқушыңды ол қандай болса, солайша қабыл ал.

9. Балалармен жұмысты олардың бір-бірімен мүмкіндігінше көп араласатындай, бір-бірін тыңдайтындай етіп ұйымдастыр.

10. Өз оқушыларына тиесілі ешбір жұмысты істеме, бірақ

- өз әлдері келмей жатқан шаруаны солармен бірге істе.
11. Өз бойында күлкілі бола білуді, өз-өзіне, өз кемшіліктеріне күле білуді дамыт.
  12. Балаға бірдене істе деп жүз рет бұйырғанша, сөйте ғой деп бір рет өтінген пайдалырақ.
  13. Өмірдің қиын мәселелерінде көлгірсуден бой тарт.
  14. Егер бірденені байқамауға мүмкін болса, байқамауға тырыс.
  15. Нотация оқып, кінәлілерді іздеме, ақиқатты іздеуге тырыс.
  16. Балалардың сүйіспеншілігіне бөленем деп асықпа, егер сен соған лайық болсаң, ол өзі келіп жетеді.
  17. Балалармен бірге олар нақты нәтижесін көре алатын істерді қолға ал.
  18. Сүйіктілерден сақтан – бұл сені әділ болу мүмкіндігінен айырады.
  19. Өз оқушыларыңның пікірін құрметте.
  20. Өз оқушыларыңды өз білімдеріңмен жасқама, оларға өздерін көрсете білуге мүмкіндік бер.
  21. Егер сені балалар ұнатпайтындай болып көрінсе, онда іс жүзінде де солай болғаны.
  22. Егер сен өзіңе тәрбиелеуге берілген балаларды сұмырай деуге дейін барсаң, демек, іс жүзінде солай болғаны. Сен берген тәрбиемен олар басқаша бола да алмайды.

СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІНІҢ ҚҰЖАТТАМАСЫ

1. Өз сыныбы сабақтары мен қоңырауларының кестесі.
2. Үйірмелер, секциялар, факультативтер, ынталандырушы және қолдаушы сағаттардың кестесі.
3. Оқушылардың мектептен тыс үйірмелер мен секциялардағы сабақтарының кестесі.

4. Мектептегі оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру ережесі.
5. Оқу орнының жарғысы.
6. Оқушыларға ҚТ (қауіпсіздік техникасы) және ӨҚН (өмір қауіпсіздігінің негіздері) бойынша нұсқаулық беру.
7. Сабаққа қатысу, тамақтану, күнделіктерді тексеру бойынша ақпарат, әкімшіліктің күнделікті тексеру анықтамаларының материалдары.
8. Сыныптың психологиялық-педагогикалық сипаттамасы.
9. Оқушылардың денсаулық парағы (сынып оқушылары денсаулығының жылдар бойынша динамикасы).
10. Сынып оқушылары туралы жалпы мәліметтер.
11. Сыныптың әлеуметтік паспорты.
12. Сынып оқушыларының активі.
13. Сынып ата-аналарының активі.
14. Оқушылардың іс-әрекетпен қамтылуы (бос болмауы), олардың қоғамдық тапсырмаларды орындауы.
15. Оқушылардың мүдделері мен қызығушылықтары.
16. Оқушылардың пәндер бойынша үлгерімінің таблицасы, сынып оқушыларының оқу және әлеуметтік рейтингі, оқушылардың оқудағы жетістіктерінің динамикасы.
17. Оқушылармен жеке жұмыс (проблемалық балалар, сабақтарды босатуды есепке алу және т.б.).
18. Ата-аналар туралы мәліметтер, ата-аналардың мектепте (ата-аналар жиналысында және жеке мәселемен) болуын талдау.
19. Сыныппен жұмысты бір жылға, бір тоқсанға, бір аптаға жоспарлау.
20. Тәрбие жұмысының түрлері мен сценарийлерінің картотекасы.
21. Сыныптағы психологиялық-педагогикалық зерттеу.

СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІНІҢ ТӘРБИЕ ЖОСПАРЫ

Сынып жетекшісінің тәрбие жоспары – міндетті педагогикалық құжат. Жоспар оқушылар ұжымының қалыпты дамуына мақсатты және жүйелі түрде ықпал етеді, тәрбие міндеттерін дұрыс ұйымдастыруға мүмкіндік туғызады. Тәрбие – қиын да күрделі процесс. Сондықтан жоспар болмаған жағдайда тәрбие процесінде көп қиыншылықтар туады.

Жоспар – тәрбие жұмысының айнасы. Ол сынып жетекшісі мен оқушылар ұжымының бірлесе атқаратын жұмысын айқындайды. Сынып жетекшісінің тәрбие жоспарындағы оның мақсат-міндеттерімен және мазмұнымен танысу барысында, белгілі бір сыныптағы оқушылардың тәрбиелік деңгейінің сапасын, адамгершілік қасиеттерін, қызығушылығы мен жеке бастарының кемшілігін т.б. қасиеттерін байқауға болады. Ол үшін тәрбие жоспары объективтік тұрғыда сыныптағы оқушылардың нақтылы жағдайларын ескере отыра жасалуы тиіс. Сонда ғана мектеп оқушыларын тәрбиелеу қоғамның талабына сай нәтижелі жүргізіледі.

Тәрбие жоспарының үлгісі

1. Сынып туралы мәлімет: сынып, сынып белсенділері, балалардың тәртібі, денсаулығы, сабақ үлгерімі, қабілеттері, олардың ата-аналары, белгілі бір ұйымға қатысы, қоғамдық тапсырмасы, тұрғылықты мекен-жай туралы қысқаша сипаттама беріледі.

2. Өткен оқу жылына сай атқарылған тәрбиелік шаралар нәтижесінде қысқаша талдау.

3. Жаңа оқу жылына белгіленген тәрбие жұмысының мақсаты мен міндеттерін анықтау.

4. Сынып туралы мәлімет, өткен оқу жылында

атқарылған тәрбие жұмыстарының нәтижесіне талдау, жаңа оқу жылына арналған сол сыныптағы тәрбие жұмыстарының міндеттері негізінде оқушылармен, ата-аналармен, қоғамдық ұйымдармен және пән мұғалімдерімен бірлесе атқарылатын іс-әрекеттердің түрімен, әр тараптағы атқарылатын тәрбиелік шаралар мазмұны және түрлері төмендегідей бөлімдерде көрсетіледі:

Негізгі бөлімдер	Апта аралығын көрсету				
	Тәрбиелік шаралардың мазмұны	Түрі мен тәсілі	Мерзімі. уақыты	Жауапты адамдар	Өтілгені туралы белгі
1. Сынып ұжымын ұйымдастыру					
2. Оқушылардың өзін-өзі басқару ұйымдары және балалардың бірлестіктері мен өзара әрекеттері					
3. Пән мұғалімдерімен және мектеп әкімшіліктерімен байланыс					
4. Отбасымен және жұртшылықпен жұмыс					
5. Жеке оқушымен жұмыс					

СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІНІҢ ӘЛІППЕСІ

Тәрбиелілік – мектеп шәкіртінің адамдардың өзара қарым-қатынасының адамгершілік аспектілерін, өзінің бос уақытын ақылмен пайдалану, ойын-сауықты пайдалы өткізу қабілетін көрсететін әлеуметтік тәжірибені игеру деңгейі.

Шәкірт тәрбиелілігі дегеніміз оқушы тұлғасының

жиынтық қасиеті деп түсінуге болады. Ол оның жан-жақты дамуына көрсететін қоғамдық маңызды сапалардың болуымен және солардың қалыптасуының дәрежесімен сипатталады.

5-11 сыныптар оқушыларының тәрбиелілігін бағалау өлшемдері:

1. Отанышылдық, Отанға деген сүйіспеншілік.

- Ұлттық мұраға, өз халқының дәстүрлеріне, салттарына, мәдениетіне құрметпен қарау, оның тарихының аса көрнекті беттерін білу.
- Өз елінің қазіргі заманғы оқиғаларын білу.
- Өз елінің нағыз азаматы рөлін орындауға дайындық.
- Өз елінді қорғау жөніндегі конституциялық парызы орындауға дайындық.
- Өз мемлекетінің рәміздерін білу және оларға құрметпен қарауды білдіру.
- Қоғамдық пайдалы еңбекке ерікті және белсенді қатысу, табиғатқа қоғамдық игілік ретінде ұқыптылықпен қарау, қоршаған ортаны қорғауға белсенді қатысу.

2. Интернационалдық.

- Өз елінде тұратын халықтарға және әлем халықтарына құрметпен қарау.

3. Жауапкершілік пен орындаушылық.

- Көшеде, қоғамдық орындарда, мектепте және үйде мораль ережелері мен нормаларын сақтау.
- Педагогтар мен оқушылар ұжымының, ата-аналардың талаптарын орындау.
- Мектеп сабақтарына, үйірмелерге, секцияларға тұрақты қатысу.
- Өзіне сын көзбен қарау, ересектерге құрметпен қарау.

4. Еңбексүйгіштік.

- Киім киюдегі және сыртқы кейіптегі ұқыптылық.
- Үй тапсырмаларын орындаудағы міндеттілік.
- Сыныптың барлық еңбек істеріндегі белсенділік, сынып

пен мектептегі кезекшілікке, үйдегі міндеттерін орындауға жауапкершілікпен қарау.

- Әралуан еңбек дағдыларын игеруге ұмтылу.

- Жоғары оқу нәтижелері.

- Тапсырылған іске саналы түрде қарау.

5. Сезім-ерік саласы.

- Сан алуан және күтпеген жағдайларда өз мінез-құлқын бақылай білу.

- Қиындықтарды жеңуге ұмтылу.

- Басталған істі ақырына дейін жеткізуге белсенді талап, мақсатқа жету жолындағы табандылық пен мақсаткерлік.

- Ерік-жігер қаракеттеріне қабілеттілік.

- Өзінің және басқа адамдардың қоғамға жат қылықтарына төзгісіздік.

- Бөгденің пікірін құрметтеу және өз пікірін қорғай білу.

6. Өзіне сын көзбен қарау.

- Өз кемшіліктерін сезіну және түзеу қабілеті.

- Өз қабілеттері мен ептерін объективті түрде бағалай білуі.

- Өз кемшіліктерін объективті түрде бағалай және оларды түзей білуі.

7. Коммуникативтік біліктілік және араласу мәдениеті.

- Сыныптастармен және ересектермен араласа білуі.

- Сөйлеу және мінез-құлық мәдениеті.

- Шиеленісті жағдайда өзін ұстай білуі.

- Өз пікірін ашық және дұрыс айта білуі.

- Пікірталас және диалог жүргізе білуі.

8. Жолдастық.

- Өз ұжымының мүшесі болуға, өз сыныбының беделін кез келген істе түсірмеуге ұмтылу.

- Сынып істеріне белсенді қатысу.

- Өз сыныптастарын қолдау.

9. Салауатты өмір салтына ұмтылыс.

- Күн түзімін сақтау, бойды тік ұстау, жеке гигиенаны

сактау.

- Дене мәдениеті сабақтарына қатысуға, дене шынықтырумен және спортпен айналысуға қызығушылық.
- Зиянды әдеттерден бас тарту.

СЫНЫПТАҒЫ ТӘРБИЕ МОДЕЛІНІҢ ИДЕЯСЫ

Сыныптағы тәрбие моделінің идеясы – бұл **ынтымақтастық педагогикасы**.

Осы мақсаттарға жету үшін сынып жетекшісі оқушымен, оқушының ата-анасымен, басқа да пән мұғалімдерімен ынтымақтасуы керек. Яғни, ынтымақтастық дегеніміз – оқушы мен ұстаз бір-бірінің жан дүниесін түсініп, ортақ іс-әрекеттің барысы мен нәтижесін бірігіп талдауы.

Қарым-қатынас жүйесінде ең маңыздысы: мұғалім – оқушы қатынасы. Бұл қарым-қатынас оқушының жеке қасиеттерінің қалыптасуына зор ықпал етеді. Педагогикалық тұрғыдан карағанда тәрбиеленушіге нәтижелі ықпал ету үшін тәрбиеленушінің мұғалімді қабылдауы ғана емес, мұғалім де тәрбиеленушіні қабылдауы қажет. Мұғалім міндетті түрде ықпал ету объектісін ғана көріп қоймай, жасалған ықпалдың нәтижесін де көре білуі тиіс.

Ұстаздың ата-аналармен ынтымақтасуы дегеніміз – балаға үйде де, мектепте де бірдей талап қою деген сөз, яғни ата-аналарды педагогикалық технологияның дербес әдістері негіздерімен таныстырып, өз баласын сүюді үйрету. Ол үшін балаларды жаман-жақсы деп бөлмей, ата-анаға өкпе-арыз айтпай, оқуда, тәрбиеде балаға жәрдем керек болса, бірлесіп, аяғынан нық тұрғызуға көмектесу.

Демек, әрбір оқушының жеке басын тәрбиелеудің стратегиясын білу үшін мұғалім әртүрлі әдіс-тәсілдер

арқылы олардың ата-аналарымен тығыз байланыста болуы керек.

Ата-аналар жиналысында «Не ексең, соны орасың», «... Анаға қарап қыз өсер», «Болашақ бүгіннен басталады», «Бала тәрбиесі баршаға ортақ», т.б. тақырыптарда баяндама оқыдым. «Білім – мектептен», «Имандылық – ұлтымыздың болашағы» тақырыптарында пікірталас, сұхбат-кездесулер ұйымдастырып, ата-ана, ұстаз, шәкірт арасында әңгімелер өткіздім. Бала – ата-анасының адамгершілік өмірінің айнасы. «Өз үйіңе бақыт әкел. Ана жүрегің сезе біл. Оның жанарындағы шапағат пен бақытты, абыржу мен ренішті көре біл. Егер сен бала күніңнен оның жан дүниесін көре білуге үйренбесең, адамгершілік жағынан өмір бойы тәрбиесіз болып қаласың» деп, шәкіртімді ата-анасын құрметтеуге, қадірлеуге үйретемін.

Ата-анамен байланыс жасаудың негізгі құралы – оқушы күнделігі. Мектеп пен ата-ананы жақындастыруды нығайтуға, оқушыларға еңбек тәрбиесін дұрыс беруде күнделік жүргізудің үлкен мәні бар. Оны дұрыс толтырып отыру балаларды ұқыптылыққа, іске жауапты қарауға және тәртіпті болуға дағдыландырады. Күнделікті қадағалап отыру оқушылардың себепсіз сабақтан қалуына және үй тапсырмасына дайындалып келуіне жауапкершілігін арттырады.

Жоғарыда нұсқалған әдіс-тәсілдердің бірі – **сауалнама** жауаптарынан ата-ана мен балалардың қарым-қатынасын аңғаруға болады.

Сонымен қатар, әрбір оқушыға жеке тұлға ретінде қарап, оның оқуға ынтасын арттыруда ынтымақтастық педагогикасының берері мол.

Тәрбиеленушілердің тәрбиелік деңгейін, әрқайсысының ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін анықтау мақсатында алуан түрлі зерттеулер, тест, рейтинг,

мониторинг, сауалнамалар жүргізу де пайдалы.

Тәрбие – өмірдің өзі сияқты күрделі де көп қырлы. Еңбекке тәрбиелеу, патриоттық, эстетикалық, адамгершілік, құқықтық, экологиялық, экономикалық, дене тәрбиесі т.б.

Тәрбие жұмысының барлық бағыттағы тақырыптарын таңдауда оқушының жас ерекшеліктері мен сыныптың деңгейлік мүмкіндіктері ескерілді.

Халықтық педагогиканың элементтерін оқу-тәрбие үрдісінде пайдалану реті төмендегідей.

1. Тәрбие жұмысы жоспарына халықтық педагогиканы енгізу.

2. Ата-аналарға халықтық педагогика туралы дәрістер оқып, нақты кеңестер беру.

3. Әр пәнді оқытуда халықтық педагогика элементтерін қолдану.

4. Тәрбие жұмысына халық тәрбиешілерін қатыстыру. Осы міндеттерді жүзеге асыруда төмендегі құралдарға сүйенуге болады.

Халық педагогикасының негізгі құралдары:

1. Ауыз әдебиеті үлгілері.
2. Ұлттық ойындар.
3. Салт-дәстүрлер.
4. Ырымдар мен тыйым сөздер.
5. Халықтық өнер.

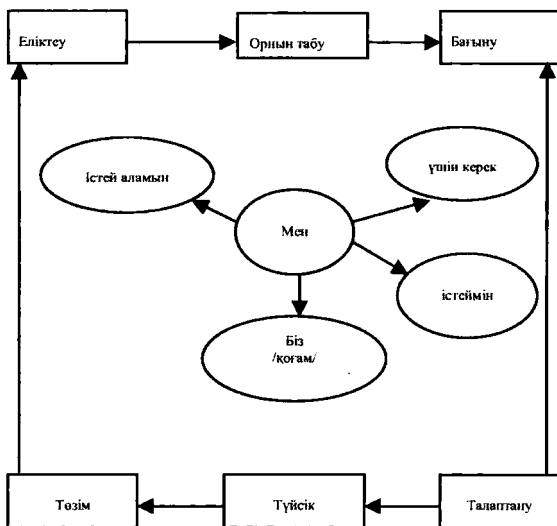
Адам қанша білімді бола тұра тәрбиесіз болса, ол елінің өркендеуіне, ғылымға пайда әкелмейді.

Білім сапасын арттыру жолдарын іздеу – сынып жетекшісінің негізгі міндеті.

Тәрбие жұмысының барлық жүйесі оқу үлгерімін арттыруға әсер етеді. Сынып жетекшісі пән мұғалімдерімен, сынып ұжымымен бірлесе отырып, оқу міндеттеріне саналы қарауды тәрбиелейді. Оқушыларының қалай оқитынына күнделікті бақылау жасайды, сабақтарға

қатысады, өз сыныбының пән мұғалімдерімен біріге отырып, оқу сапасын арттырудың жолдарын белгілейді.

Осы мақсатта «Мен» тұжырымдамасын қалыптастыру үлгісі төмендегідей.

1. «Мен істеймін» деу арқылы өзінің көңілі ауған адамдарға ұқсауға тырысып еліктеу, яғни, өз ортасында жақсы қасиеттерімен көрінуге тырысу, осылайша жіберген қателіктері мен жетістіктеріне талдау жасау, атқаратын жұмысының тетігін табу.

2. «Мен үшін керек» деп талаптану арқылы өз іс-әрекеттерін бағалай білу, ізденсе, оқыса өзі қойған мақсаттарға жете алатынына көзін жеткізу, өзіндік түйсігін ояту.

3. «Мен істей аламын» деу арқылы өз іс-әрекетіне сенімділікпен қарау, қоғам талабына бағыну керектігін сезіну, өзін және өзгені сыйлау қажеттігін ұғыну. Алға қойған мақсатқа жету үшін өзін төзімділікке тәрбиелеу.

Жоғарыдағы үлгіде көрсетілгендей, әр жеке тұлғаның

«Мен» деген көзқарасын тәрбиелей отырып, «Біз» деген көпшілікпен қарым-қатынасын қалыптастыру басты міндет. «Өзіңді білуің адамгершілікке жеткізеді» деген сөз немес психологы Н.Энкельман. Осыған байланысты оқудың инновациялық түрі – тренинг сабақтары үлгісін әр педагог өз іс-тәжірибесінде қолданғаны жөн.

Тренинг сабақтар оқушылардың өздерін жан-жақты және тереңірек танып білуге, оларға бағыт-бағдар беріп, әсер етуге, оқушы көзқарасын өзгертуге септігін тигізеді. Тренинг сабақтарда оқушы өзін еркін ұстап, өзгеге сенімін, жылуын күшейте түседі. Өзі өзгеге көмектесе, кейде өзіне көптің көмегі керек болады. оқушылардың тұлғалық дамуына бағытталған осындай жаңа білім технологиясы кім-кімді де ойлантары әрі қызықтыраны сөзсіз.

Оқушының жеке басын танып білуге арналған үлгі

Жалпы нұсқау. Педагогикалық практика кезінде оқушының жеке басын танып білу көптеген нақтылы материалдың болуын қажет етеді. Сондықтан осы үлгі негізінде қалауыңызбен оқушының жеке басын танып білуге арналған талдаудың бір бағытын лайықтап таңдап алыңыз.

Психологиялық-педагогикалық мінездемеде жеке басты танып білу төменде көрсетілген сұрақтарды терең талдаған жағдайда ғана мүмкін болады.

1. Оқушының оқу, еңбек және қоғамдық әрекеті.
2. Оқушының жеке басының бағыты және арнайы қабілеті.
3. Темперамент және мінез ерекшеліктері.

Оқушының жеке басын танып білуге қандай бағыт таңдалса да, алдымен оқушы туралы жалпы мағлұмат пен

оның мектепке қатынасын және оқушылар ұжымымен өзара қарым-қатынасын анықтау қажет.

Жалпы мағлұмат.

I. Оқушының аты-жөні, туған жылы, денсаулығы, отбасындағы тұрмыс-тіршілігі, үлкендермен қарым-қатынасы, отбасы тәрбиесіндегі негізгі бағыттың дұрыстығы.

II. Мектепке қатынасы және оқушылар ұжымымен өзара қарым-қатынасы:

1. Сыныпқа жалпы мінездеме /оқушылардың жетілуі, тәрбиелілігі, дәстүрлер мен сынып ұжымына талап деңгейі т.б./.

2. Ұжымдағы жағдайы /беделі, жауапкершілігі, іскерлігі және олардың көрінісі/.

3. Сыныпқа қатынасы /оны жақсы, немқұрайды немесе жек көреді, ұжым пікірін бағалауы, кіммен дос және неге негізделген, балалармен жиі ренжісе ме, болса оның себебі неде?/

4. Ұжымдағы өзінің жағдайына қанағаттана ма, немесе қандай жағдайда болғысы келеді?

5. Мектепте болған кезін бағалай ма, ондай жағдайда негізінен нені бағалайды?

6. Тәрбиешілер мен мұғалімдерге қатынасы /оларды жақсы көрем ме, сыйлай ма, олармен қарым-қатынас жасай ма? т.б./

Оқу әрекеті.

1. Үлгерімі, пәндерге ықыласы мен қызығушылығы, білім деңгейі.

2. Ой өрісі, көп оқығандығы.

3. Тіл байлығы /көркем сөйлеуі, сөз қоры, өз ойын бейнелі әрі көркем жеткізе білуі/.

4. Оқуға қатынасы мен білімге қызығушылығы /ынтасы,

қай пәнге ықпалы жоғары, бағаға көзқарасы, оқу әрекетінің негізгі уәжі т.б./.

5. Оқу қабілеті:

- зейін ерекшелігі /зейіннің ырықты даму дәрежесі, оның шоғырлануы, тұрақтылығы, бөлінуі/;
- оқу материалын ұғынып, байыптап, саналылықпен қабылдауы. Ұғыну қарқыны;
- есте сақтаудың дәрежесі мен сипаты /түсінбей, ықтиярсыз немесе ұғынып, саналы жаттап алу, ықтиярлы есте сақтаудың т.б. жеке дара ерекшеліктері/;
- ойдың дамуы /құбылыс пен заттың негізгі және қосалқы көрінісін айыра білуі. Жалпы және дерексіз /абстракция/ ұғымын меңгеруі, өз бетінше талдауы, салыстыра қорытынды жасауы, шешімнің жолдарын тез арада таба алуы/;
- қиялдың дамуы /әртүрлі оқу әрекетіндегі қиялдың шығармашылық және қайта жасау бейнелерінің көрінісі/.

6. Оқу әрекетіндегі ынта-жігері.

7. Оқи білуі /күн тәртібін сақтауы, жинақылығы, кітаппен өз бетінше жұмыс жасауы, оқу материалын жаттап алуы, өзін-өзі бақылауы, жоспра, конспект құра білуі т.б./.

Еңбек әрекеті /оқу еңбегі, мектепте және үйде/

1. Еңбекке қатысы – ыждағатты, ыждағатсыз көңіл бөлуі, өз пайдасы үшін ынтыға ма? Еңбек етуге құштарлығы және оны нақты не нәрсе қызықтырады: еңбек процесі, жасаған істің саласы, белгілі бір дағдыны меңгеруі т.б./.

2. Еңбек дағдысы мен шеберлігін меңгеруі.

3. Еңбек процесіндегі жауапкершілігі мен тәртібі.

4. Ұзақ еңбек дағдысына машықтануы.

5. Еңбек әрекетінің түрін қалауы.

Жеке бастың бағыты және арнайы қабілеті

1. Қызығушылығы /не нәрсеге қызығады, бәрін көрсету: қызығушылығының сипаты, оқуды ұната ма, ұнатса нені оқитындығын толық баяндау: көркем шығарма, ғылыми-көпшілік немесе көңіл көтеруге арналған мақсатта оқылатын әдебиеттер/.

2. Сенімі, арманы. Мінезінде асқақтық байқала ма?

3. Қайсыбір әрекетінде қабілеті ерекше /ән-күйге, сурет салуға, әртістік т.б./.

4. Нені армандайды және келешекте не істеуге ниет етіп жүр /6-шы сыныптан бергі арманын саяттау/.

Тәртібі

1. Мінез-құлқына сипаттама /өзін байсалды, ұстамды ұстай ала ма, немесе артық кимыл көрсете ме/.

2. Мектеп ережесін орындауы /тәртіпті сақтайды, әдейіліп немесе байқамай бұзады, бөлінген уақытқа сыйғыза алмайды т.б./.

3. Үлкендердің талабын орындауы шын ниетпен немесе зорлықпен: оларды орындауда жиі қарсылық көрсете ме, атап айтқанда олар қандай/. Тәртіп бұзу түрін көрсету.

Темпераменті мен мінезіндегі ерекшеліктері

1. Мінезіндегі оң және теріс келбеті:

- адамдарға, оқуға, еңбекке, тіпті өзіне бағытталған мінезіндегі ерекшеліктері;

- қайырымдылығы, кішіпейілділігі, ұйымшылдығы, өзімшілдігі, жауапкершілігі, қарапайымдылығы, тәкаппарлығы, ұстамдылығы, дөрекілігі, қызбалығы, қызғаншақтығы, күйгелектігі, сылбырлығы, менмендігі;

- мінезіндегі жігер-келбеті /қайсарлығы, дербестігі, қиқарлығы, тез иланғыштығы/;

2. Темперамент ерекшелігінің көрінісі /әсерлену,

қызығушылық өрісі, еңбекқорлығы, алғырлығы, ептілігі, ширақтығы, көпшілдігі/.

3. Көңіл-күй көтеріңкілігі /ақжарқын, көңілді, жабырқаңқы, солғын т.б./.

Оның тұрақтылығы. Көңіл-күйінің өзгеруіне қандай жағдай әсер етеді.

Жалпы психологиялық-педагогикалық қорытынды

1. Оқушының жеке басының қалыптасуындағы негізгі жетістік пен кемшіліктер. Оның ақыл-ой деңгейінің дамуын /төмен, орташа, жоғары/ және адамгершілік тәрбиесінің сапасын анықтау. Кемшіліктері болса оның себебін /ішкі немесе сыртқы/ көрсету. /Отбасының жағдайы, денсаулығы, белгілі бір қабілетінің жоқтығы, жұмыс дағдысының нашарлығы т.б./.

2. Мұғалімнің /тәрбиешінің/ алдында тұрған негізгі психологиялық-педагогикалық міндеттерді және келешекте оқушылармен атқарылатын тәрбие жұмыстарының бағыттарын анықтау.

Оқушылардың педагогикалық диагностикасы

Диагностикалық әдістемелер оқушының жеке тұлға ретінде дамуының әралуан жақтарын зерттеуге мүмкіндік береді. Бұл әдістемелерді сынып жетекшілері пайдалана алады.

Педагогика ғылымдарының кандидаты, әлеуметтік-гуманитарлық «Дарын» институтының профессоры С.Ш.Әбенбаев диагностикалық қызметті оқушылардың жалпы әрекетін басқарудың бір түрі ретінде қарастырады. «Диагностикалық қызметі, - дейді ол, - сыныпта оқу-тәрбие процесін нәтижелі ұйымдастыру үшін, оның жетекшісі оқушылар тәрбиесінің деңгейі мен өзгеру бырысын анықтап отыруды, соған сәйкес оқушылардың

тұлғалық және жеке дара ерекшеліктерін зерттеу және оған талдау жүргізуді; сыныптағы келеңсіз жағдайдың себебін іздестіріп, анықтап, оны болдырмаудың тәсілдері мен жолдарын қарастыруды көздейді:

Сынып жетекшісі осындай жұмыстарды атқару барысында, біріншіден, өзінің педагогикалық әрекетінің нәтижесін көре алады. Екіншіден, диагностика, яғни зерттеу жұмысының нәтижесін пайдалануда, оны баланың жеке тұлғасын қалыптастыру және дамыту құралына айналдыру мүмкіндігі туындайды. Бұл процесс оқушылардың жас ерекшелігі және сынып ұжымының қалыптасу дәрежесіне байланысты жүзеге асады».

Оқушыларға арналған анкета

Оқушының оқу қызметінде табысты болуының негізі оның бойында оқудың оң мотивациясының болуы және педагогтың сабақты ұйымдастырудың барлық мүмкін болатын құралдарымен оқушылардың мотивациясын қолдай білуі болып табылады.

Кіші мектеп шәкірттерінің оқу қызметіне қатынасы туралы деректерді алу үшін анкетаны пайдалануға болады, оған қызмет түрлерінің тізбесі енгізілген, олардың бір бөлігі оқу қызметімен байланысты.

Анкета мәтіні

Балалар! Төменде сендер айналысуды жақсы көретін қаракеттер тізбеленген. Сендерге бәрінен көбірек ұнайтын қаракеттердің астын сызындар:

- теледидар көру;
- спортпен айналысу;
- үй тапсырмаларын жасау;
- кітап оқу;
- мектепке бару;
- көшеде достармен ойнау;

- қызғылықты есептерді шығару;
- үйірмеде айналысу;
- кино мен театрға бару;
- сабақта қызғылықты тапсырмаларды орындау;
- суре салу;
- табиғатқа экскурсияларға қатысу;
- стол үстіндегі ойындарды ойнау.

Тақырыптық шығарма

Анкеталау деректері жеткіліксіз болатындықтан, төменгі сынып оқушыларына келесі тақырыптар бойынша шығармалар жазуды ұсынуға болады:

- «Маған бәрінен көп ұнайтын пән»
- «Менің мектептен кейінгі сүйікті ісім»
- «Мен сабаққа қалай дайындаламын»
- «Сабақтардан кейін айналысатын маған қызықты пән»
- «Мені қызықтырмайтын пән»
- «Менің өз сыныптастарымды үйреткім келетін іс»

Оқушылардың адамгершілік тәрбиелілігінің диагностикасы

Мектептің тәрбие беру жүйесінде және сынып жетекшісінің жұмысында оқушылардың адамгершілік тәрбиелілігін зерделеудің үлкен маңызы бар. Бүгінде педагогикалық әдебиетте оқушының адамгершілік айқындамасын бағалауға әралуан көзқарастарды табуға болады. Сынып жетекшілері оқушылардың адамгершілік тәрбиелілігінің өлшемдерін белгілеуде тәрбие ісі меңгерушісінен көмек, кеңес алады.

Адамгершілік өлшемдерін белгілеу алқалы болуға тиіс. Бұл проблемамен сынып жетекшілерінің әдістемелік

бірлестігі айналысуға тиіс. Оқушылардың адамгершілік тәрбиелілігін бағалауға оқушылардың өздері, ата-аналар, мұғалімдер, сынып жетекшісі, сынып ұжымы қатысуға тиіс.

Оқушылардың тәрбиелілік өлшемдері жеке тұлғаның жас ерекшеліктерімен және сапаларымен белгіленеді, олар өз кезегінде осы жас үшін басым қасиеттер болуы мүмкін.

Педагогикалық әдебиетте оқушылардың адамгершілік тәрбиелілігін бағалаудың әралуан өлшемдерін табуға болады. Олар диагностикалық зерттеу жүргізуге және соның негізінде оқушылардың адамгершілік тәрбиесінің жүйесін құруға көмек береді.

Аталмыш бағдарлама сынып жетекшілеріне оқушылардың адамгершілік тәрбиелілігін зерделеуге және алынған диагностикалық нәтижелер негізінде мектеп оқушыларының адамгершілік тәрбиесінің жүйесін құруға мүмкіндік береді. Оқушылардың адамгершілік дамуын зерделеуге мұндай көзқарас нысаншылдыққа (формализмге) және ересектерді оқушының адамгершілік айқындамасын тәрбиелеудегі немқұрайдылығына ұшырамауға мүмкіндік береді.

5-7 сыныптар оқушыларына арналған адамгершілік тәрбиелілігін бағалау параметрлері

Білім алу қажеттілігі

Оқып, білім алу тілегі

Жұмыс қабілеттілігі

Оқу қызметінде ерік күш-жігерін сезінуі

Өзінің оқу ептерін оқудан тыс қызметте көрсету тілегі

Орнықтылығы

Білімдарлығы

Білімінің кеңдігі мен тереңдігі

Қосымша әдебиетті пайдалануы
Пікірлерінің дәлелділігі мен уәжділігі
Оқу ептерін орындаудағы дербестігі
Ойлау зеректігі мен даралығы

Еңбекке көзқарасы

Еңбектегі адалдығы мен тырысушылығы
Басталған істі ақырына дейін жеткізу әдеті
Орындалған іске жауапкершілігі
Байқағыштығы мен басқа адамға көмек беруге ықыласы
Өзіне-өзі қызмет ету әдеті

Мен және мектеп

Мектеп өмірінің дәстүрлері мен салттарына құрметпен
қарауы

Мектеп намысын талап қойған бетте қорғау тілегі
Мектепте және одан тысқары жерлерде санитарлық-
гигиеналық нормаларды сақтауы

Мен және табиғат

Қоршаған табиғатты сақтау үшін жауапкершілігі
Табиғат қорғау сипатындағы іс-шараларға қатысуы
Өз елінің тарихын, мәдениетін, табиғатын зерделеуі
Экскурсияларға, экологиялық экспедицияларға қатысуы

Өзіне және басқаларға көзқарасы

Өз мінез-құлқын басқара білуі

Төзімділігі

Ішімдікті, темекіні жақтырмауы

Құрдастарының жағымсыз әдеттеріне теріс қарауы

Адамдар қарым-қатынасындағы теріс көріністермен
күресу тілегі

Кеңпейілділігі мен талапшылдығы

Әйел адамдарға құрметпен қарауы және олардың
жағдайын ескеруі

Үлкендермен және кішілермен, құрдастармен қатынастағы
сыпайылықтың әдетке айналуы

8-9 сыныптар оқушыларына арналған адамгершілік тәрбиелілігін бағалау параметрлері

Білім алу қажеттілігі және ұмтылысы

Интеллектуалдық қызметке тұрақты қызығушылығы

Өзін оқу қызметінде көрсетуге ұмтылысы

Зерттеушілік ептері

Белсенділігі және дербестігі

Ойлау сыншылдығы

Ақыл талпынысы

Қосымша сабақтар, факультативтер, арнаулы курстар

Олимпиадалар, конкурстар

Білімдарлығы

Пайымдау және дәлелдеу қабілеті

Ой өрісі мен көз аясының кеңдігі

Ғылыми қызметке бейімділігі

Ғылыми конференцияларға қатысуы, пікір таластыру, өз пікірін қорғау және дәлелдеу қабілеті

Еңбекке көзқарасы

Ұқыптылығы және еңбекке жұмсаған күш-жігерінің тынымсыздығы

Ең қиын тапсырмаларды орындауға жігері

Еңбектегі міндеттілігі

Өзіне-өзі қызмет көрсетуі және, егер бұл қажет болса, мұқтаж жандарға қызмет көрсетуге көмектесуі

Басқа адамдардың еңбегіне құнтпен қарауы

Ықыластылығы мен байқағыштығы

Мен және әлем

Азаматтық айқындамасы

Басқа адамдардың құқықтары мен пікірлерін құрметтеуі

Әралуан ұрпақ өкілдерімен жарасымды сұхбат (диалог) жүргізе білуі

Қарым-қатынастағы тәртіптілігі

Өз мемлекетіне құрметпен қарауы

Өз елінің азаматын мақтаныш және абырой тұтуы
Өз елінің өміріне өз үлесінің маңыздылығын түсінуі

Мен және қоғам

Қоғамның нормалары мен ережелерін сақтауы
Азаматтық және құқықтық кодекстің нормалары мен ережелерін сақтауы

Өз қылықтары үшін жауапкершілігі және өз кінәсін мойындауы

Адалдығы, тәртіптілігі, бірбеткейлігі

Өз әлсіздіктерімен: қорқақтығымен, жалқаулығымен, өтірікшілігімен күресі

Мен – адаммын

Тәртібін барабар өзін-өзі бағалауы және өзін-өзі бақылауы

Өз қателіктері мен жасалған іске кінәсін мойындай білуі

Сыртқы және ішкі сұлулыққа ұмтылысы

Айналадағылармен және жақын адамдармен қарым-қатынаста сезім сұлулығын көрсетуге ұмтылысы

10-11 сыныптар оқушыларына арналған адамгершілік тәрбиелілігін бағалау параметрлері

Интеллектуалдық деңгейі

Оқу нәтижелерінің оқу және интеллектуалдық мүмкіндіктерге сәйкестігі

Интеллектуалдық кемелдікке ұмтылысы

Нақты қабілеттері мен мүмкіндіктерін ескере оытырып мамандық таңдауға ұмтылысы

Білімдарлығы

Тілі

Оқу қызметіндегі хабарласып-сөйлесу (коммуникативтік) қабілеті

Ойлау мәдениеті

Интеллектуалдық қызметінің дербестігі

Адамгершілік деңгейі

Әлемге және онда тұратын адамдарға мейірбандығы мен
жанашырлығы
Туғандарға, жақындарға, достарға мейірбандығы
Отбасы мен әулет алдындағы парызы
Қоғам мен мемлекет алдындағы парызы
Өзінің алдындағы парызы
Толық мәнді адамдық өмірінің маңыздылығы
Заңға мойынұсынуы
Дәстүрлерге және отбасы алдындағы парызға
мойынұсынуы
Мектепішілік өмір нормаларына мойынұсынуы
Этика және ар-ождан нормаларына мойынұсынуы
Кешіре білуі
Тәні мен рухы әлсіздерге көмек беруге ұмтылысы
Тұлғаның даму деңгейі
Жасалған ізгі қылықтардан кейін өзіне қанағаттануы...
Жаман қылықтар жасау тілегімен күресі...
Бөтеннің ықпалына қарсыласа білуі...
Өзінің және өзгенің абыройын сақтауы...
Ең ауыр жағдайда тойтарыс бере білуі
Кемелдікке ұмтылысы.

ОҚУШЫЛАР САУАЛНАМАСЫ

Оқушыларды тәрбиелеу процесін зерделеу және жақсарту үшін қандай диагностикалық зерттеулерді пайдалануға болады? Бірінші кезекте, бұл – сынып пен мектептегі жағдай туралы қажетті ақпарат алуға мүмкіндік беретін диагностика. Оқушыларға сауалнама берудің келесі нұсқаларын пайдалануға болады.

Сауалнама № 1. Оқушының оқу ұжымындағы көңіл-күйін зерделеу

Аталмыш зерттеу оны оқушы шынайы орындаған жағдайда жеткілікті түрде ақпаратты. Оқушының сыныптағы, достары мен құрдастары арасындағы, отбасындағы, мұғалім алдындағы жай-күйінің жеткілікті түрде объективті көрінісін байқауға болады. Мұндай зерттеуді, егер сынып жетекшісінің жұмыс тәжірибесі жинақталып, сыныптағы проблемалық оқушының мәртебесі, сондай-ақ қалыптасқан проблемалық ахуалда сыныптағы іс жағдайы зерделенетін болса, жүргізу қызықты.

1. Өз құқықтарың мен міндеттеріңді түсіну үшін кімге жиірек барасың:

- А. ата-анама;
- Ә. мұғалімдерге;
- Б. достарға;
- В. сынып жетекшісіне;
- Г. таныс ересек адамға;
- Ғ. ешкімге бармаймын.

2. Өзіңе қажетті кеңес алу үшін кімге жиірек барасың?

- А. ата-анама;
- Ә. мұғалімдерге;
- Б. сынып жетекшісіне;
- В. достарға;
- Г. менің...
- Ғ. ешкімге бармаймын.

3. Егер саған қиын болса, кімнің көмегіне сенесің?

- А. ата-анамның;
- Ә. мұғалімдердің;
- Б. достардың;
- В. сынып жетекшісінің;

Г. әлдекімнің...;

Ғ. өзіме.

4. Көкейкесті мәселе туралы ең әуелі кімге айтасын

А. ата-анама;

Ә. мұғалімдерге;

Б. сынып жетекшісіне;

В. құрдастарыма;

Г. әлдекімге...

Ғ. ешкімге.

5. Өзіңнің бос уақытыңды кіммен өткізгің келеді?

А. өзіммен өзім;

Ә. ата-анаммен мұғалімдерге;

Б. сыныптағы достарыммен;

В. мектептен тыс достарыммен;

Г. әлдекіммен...

6. Саған кім бәрінен жақсы қарайды?

А. атам мен әжем;

Ә. әкем мен шешем;

Б. мұғалімдерім;

В. сыныптағы достарым;

Г. сыныптан тыс достарым;

Ғ. әлдекім...

7. Сені кім бәрінен жиірек ренжітеді және сенің мінез-құлқыңды дұрыс бағаламайды?

А. ата-анам;

Ә. мұғалімдер;

Б. құрдастар;

В. сынып жетекшісі;

Г. мектептен тыс достар мен таныстар;

Ғ. ешкім де.

8. Оқудағы табыстарың, жақсы істерің мен қылықтарың үшін саған кім бәрінен жиірек алғыс айтады?

А. ата-анам;

Ә. мұғалімдерім;

- Б. құрдастарым;
- В. сынып жетекшім;
- Г. сыныптастарым;
- Ғ. ешкім де.

Сауалнама № 2. Қазіргі заманғы оқушының әлеуметтік келбеті

Мұндай зерттеу оқушылардың – жоғары сыныптықтардың өзіне, өзінің отбасына, құрдастары мен педагогтарға көзқарасын зерделеуге мүмкіндік береді. Ол қайсыбір дәрежеде мектеп ұжымын зерделеуге және мектеп ұжымының әлеуметтік паспортын жасауға көмек бере алады. Әлеуметтік паспорттың болуы мектептің тәрбие беру жүйесі қызметінің бағытын түзеуге және оқушылардың жауаптарындағы олардың әлеуметтік ортадағы, мектептегі, үйдегі тәртібін анықтайтын теріс сәттерді түзеудің мүмкін жолдарын белгілеуге мүмкіндік береді.

1. Оқушының Т.А.Ә.
2. Оқушының жақын айналасы:
  - а) шешесі мен әкесі;
  - ә) шешесі;
  - б) әкесі;
  - в) шешесі мен өгей әкесі;
  - г) әкесі мен өгей шешесі;
  - ғ) қамқоршылары, асырап алған отбасы;
  - д) басқа туыстары.
3. Оқушының материалдық қамтамасыз етілу деңгейі:
  - а) құрдастарымдікіне қарағанда, жақсы;
  - ә) құрдастарымдікіндей;
  - б) құрдастарымдікіне қарағанда, нашар;
  - в) құрдастарымдікіне қарағанда, елеулі түрде нашар.

4. Оқушы ата-анасының білімі:

- а) орта;
- ә) орта арнаулы;
- б) жоғары;
- в) ғылыми атак.

5. Оқушының пікірінше, өмірде табысқа қол жеткіз үшін оған мыналар қажет:

- а) жақсы білім;
- ә) мықты денсаулық;
- б) өз күшіне сенуі;
- в) күшті жігер және жұмыс қабілеті;
- г) мамандықты дұрыс таңдауы;
- ғ) ата-анасының мүмкіндігі.

6. Оқушының көзқарасына, оның оқуына, мінез құлқына мыналар әсер етеді:

- а) ата-анасы;
- ә) достары;
- б) кітаптар;
- в) мұғалімдер;
- г) аса көрнекті және беделді адамдар;
- ғ) өткен замандардағы және осы заманғы қаһармандар.

7. Мектеп оқушыға мыналарды түсінуге көмектеседі:

- а) өзінің оң сапаларын – иә, жоқ;
- ә) өзінің кемшіліктерін – иә, жоқ;
- б) өзінің ептерін – иә, жоқ.

8. Мектеп оқушыны мыналарға дайындайды:

- а) қазіргі заманғы дүниеде өмір сүруге – иә, жоқ;
- ә) қиыншылықтармен күресуге – иә, жоқ;
- б) табысқа қол жеткізуге – иә, жоқ;
- в) ел және әлем азаматы болуға – иә, жоқ.

9. Мектеп оқушыны отбасылық өмірге дайындайды: иә, жоқ.

10. Менің оқу жетістіктерімнің сапасы:

- а) жоғары;
- ә) орташа;
- б) төмен.

11. Менің ұжымдағы жағдайым:

- а) жақсы;
- ә) орташа;
- б) нашар.

12. Менің мінез-құлқымды былайша бағалауға болады:

- а) жақсы;
- ә) нашар;
- б) әрқилы.

13. Мектепте пәндерді оқыту сапасын былайша бағалауға болады:

- а) жоғары;
- ә) орташа;
- б) ортадан төмен;
- в) төмен.

14. Мұғалімдер мәдениетін былайша бағалауға болады:

- а) жоғары;
- ә) орташа;
- б) төмен;
- в) ортадан төмен.

15. Сіздің мынандай қызмет түрлеріне қатысқыңыз келер ме еді:

- а) рэкет,
- ә) бопса;
- б) алааяқтық,
- в) ұрлық;
- г) жезөкшелік.

?

Сауалнама № 3. Жедел диагностика

Сынып жетекшісі мен тәрбиешісінің жұмысын, жедел ақпараттың үлкен маңызы бар. Мұндай ақпарат әралуан жағдаяттарда алуға болады. Алайда жедел ақпарат сыныптан тыс іс-шаралар барысында ғана емес, сонымен бірге әрбір оқу тоқсаны аяғында жиналуға тиіс. Әр тоқсан сайын мұндай ақпараттың болуы ұжымдағы өзгерістер динамикасын көруге мүмкіндік береді.

1. Мен мектепке келемін, өйткені маған:

- оқу қызықты;
- әрбір адамның білімі болуға тиіс;
- ата-анам мәжбүрлейді,
- сыныптастықтармен араласу қызықты;
- біздің сынып ынтымақты және мен онда өзім, қолайлы сезінемін;
- сабақтан тыс іс-шаралар тартады;
- жауап беруге қиынсынамын.

2. Мектепте сен қандай сезімдерді жиірек баста кешесің?

- жақсы бағалардан қанағаттанушылық;
- сыныптастармен және мұғалімдермен араласудан;
- ештеңе сезінбеймін;
- оқудағы қиыншылықтардан жағымсыз сезімдерді бастан кешемін.

3. Егер мектепке бару керек пе немесе бармау керек пе деген шешімді өзің қабылдауға болатын болса, сен қандай шешім қабылдадың?

- әдеттегідей мектепке баруды жалғастырамын;
- қызықты сабақтарға (қандай?) ғана барамын;
- сабақтан тыс іс-шараларға ғана барамын;
- мектепке анда-санда ғана барамын;
- мектепке баруды қоямын;
- жауап беруге қиынсынамын.

4. Өзіңнің жасы үлкен аға жолдастарың деп есептейтін мұғалімдер бар ма, атап айтқанда олар кімдер?

5. Сенің қандай үйірмелер мен секцияларда айналысқың келер еді?

6. Қандай тілектерің бар?

ЖОҒАРЫ СЫНЫПТЫҚТАРДЫҢ ОҚУ ҚЫЗМЕТІНЕ КӨЗҚАРАСЫН ЗЕРДЕЛЕУ

Педагогтардың оқу жұмысын ұйымдастыру сапасына жауапкершілігін арттыру үшін мектеп директорының орынбасары мен әдістемелік бірлестіктердің жетекшілері жоғары сыныптықтардың оқу қызметіне көзқарасын зерделеуді кезең-кезеңмен жүргізуі қажет. Әлбетте, бұл мектептің барлық сыныптарында жүргізіліуге тиіс, алайда жоғары сыныптарда жүргізу өте-мөте қажет. Өйткені жоғары сыныптықтардың оқитын пәнге көзқарасы көп ретте педагогтың өз ісін қаншалықты кәсіби тұрғыда жасайтынына байланысты болады.

Аталмыш сауалнама жүргізудің материалдары әдістемелік апта шеңберінде ӘБ (әдістемелік бірлестіктер) жұмысының қорытындыларын шығаруда жақсы қолғабыс етеді, мұғалімдердің өз пәні бойынша жұмысының нәтижелілігін талдау үшін себеп болады, әрбір мұғалімнің кәсіби қызметін түзеу үшін жағдайлар жасайды.

Сауалнамаға нұсқаулық:

Таблицада оқушылардың оқу пәндерін зерделеуге көзқарасын көрсететін жауаптар келтірілген.

Сауалнама толтырған кезде оқушы әр пән бойынша оның аталмыш пәнге көзқарасын барынша дәл білдіретін жолға «+» белгісін қоюы керек.

Танымыздық қызығушылық деңгейі	Баллдар	Зерделейтін пәнге көзқарасы	Пәндер							
			Қазақ тілі	Әдебиет	Математика	Шет тілі	Химия	Физика	Тарих	Астрономия
I	1	Жекелеген фактілерге қызығушылық білдіремін								
II	2	Пән бойынша бағдарламалық талаптарды адал орындауға тырысамын								
III	3	Оқу тапсырмаларын орындаудан интеллектуалдық қанағаттанушылық аламын								
IV	4	Пән бойынша жинақтаулар мен заңдарға қызығушылық білдіремін								
V	5	Маған білім ғана емес, сонымен бірге оны алу тәсілдері де қызықты								
VI	6	Өздігінен білімін жетілдіру қызметіне қызығушылық танытамын								

Нәтижелерді талдау

1. Сауалнама жүргізу нәтижелері сыныптың жинақтық ведомосына енгізіледі, онда 1-ден 6-ға дейінгі тиісті баллдар санымен I-ден IV-ке дейінгі аралықта оқушылардың пәндерге көзқарасының деңгейлері тіркеледі.

Рет №	Тегі, аты	Пәндер				
		казак тілі	биология (табиғаттану)	математика	физика	Жиыны
1.	Асанов Б.	3	2	4		23
2.	Үсенов Е.	1	4	2		19

2. Әрбір оқушы үшін оның мектептегі оқуға танымдық қызығушылығының жалпы деңгейін сипаттайтын баллдар сомасы анықталады. Осы сандық көрсеткіш шәкірттің келесі жыл сайынғы зерттеулердегі танымдық қызығушылығының даму динамикасын анықтау және салыстыру үшін пайдаланыла алады.

3. Әрбір пән бойынша танымдық қызығушылық деңгейін сипаттайтын орташа балл есептеледі, ол келесі жыл сайынғы зерттеулердегі оқушының пәнге деген танымдық қызығушылығының даму динамикасын анықтау және салыстыру үшін пайдаланыла алады.

Аталмыш зерттеудің материалдары оқушылардың танымдық қызығушылығын дамыту проблемасы және педагогтың оқушылардың оқу қызметі мәдениетін қалыптастырудағы рөлі бойынша педагогикалық кеңесті дайындау үшін пайдаланыла алады.

Әдістемелік бірлестіктер жетекшілері мен сынып жетекшілері мұғалімнің кәсіби қызметінің немесе оқушылардың оқу қызметінің түпкі нәтижесін көрсететін фактілерді көрсетіп қана қоймай, сонымен бірге мұғалім мен оқушылар қызметінің нәтижелілігін талдаудың терең процестеріне қатысты байыпты зерттеу жұмысымен де айналысуға тиіс.

Осы мақсатпен олар оқушылардың оқу жүктемесін, жоғары оқу мотивациясы бар оқушылардың төменгі оқу жетістіктерінің себептерін зерделейді және талдайды.

Оқушылардың оқуға көзқарасы туралы педагогтардың пікірін зерделеу

Егер зерттеулерге мұғалім қатынаспаса, олар оң нәтиже бермейді. Сынып жетекшілері қайсыбір сынып оқушыларының танымдық қызығушылықтарының деңгейін зерделеу мақсатында педагогтарға оқушылардың сабаққа қатысуына талдау жүргізуді ұсына алады. Барлық алынған материалдарды психологтар, пән мұғалімдері, әдіскерлер, мектеп әкімшілігі қатысатын әдістемелік жедел кеңестерді, әдістемелік бірлестіктер мен кафедралардың отырыстарын өткізу үшін пайдалануға болады.

Талдау үшін сұрақтар	Мұғалім жұмыс істейтін сыныптар				
	5 «А»	5 «Ә»	5 «Б»	5 «В»	
	оқушының Т.А.	оқушының Т.А.	оқушының Т.А.	оқушының Т.А.	оқушының Т.А.
1	2	3	4	5	6
Сіздің пән бойынша жазбаша тапсырманы жүйелі түрде орындайтын оқушыларды атаңыз					
Пән бойынша ауызша тапсырманы жүйелі түрде орындайтын оқушыларды атаңыз					
Пән бойынша шығармашылық тапсырмаларды ықыласпен орындайтын оқушыларды атаңыз					
Пән бойынша сыныптан тыс қарекетке белсенді қатысатын оқушыларды атаңыз					

Сабактарға дайындык кезінде косымша материалдарды мұғалім ұсынбай-ак пайдаланатын окушыларды атаңыз					
Көңіл көтеруі мен демалысын құрбан етіп, сіздің пән бойынша интеллектуалдык карекетпен аналыса алатын окушыларды атаңыз					
Өзінің оку жетістіктерін тынымсыз, сабактан сабакка жақсартуға ұмтылатын окушыларды атаңыз					
Сіз сабактардан кейін жүйелі түрде көмек көрсеткен жағдайда пәнініз бойынша жоғары оку жетістіктеріне жете алатын окушыларды атаңыз					

АТА-АНАЛАРҒА ЖАДУАЛ

Қымбатты ата-аналар!

Сіздің балаңыз – Сіздің болашағыңыз, ізбасарыңыз, жалғасыңыз. Сіз, әрине, жалғасыңыздың лайықты болғанын, оның Сіздің барлық жетістіктеріңізді сақтап қана қоймай, үстемелей түскенін қалайсыз.

Біз де – мектеп ұжымы, мұғалімдер Сіздің балаңыздың толық мәнді Адам, мәдениетті, дербес,

адамгершілігі жоғары, шығармашылық жағынан белсенді және әлеуметтік жағынан толысқан тұлға болуына шынайы мүдделіміз. Біз Сізді балаңыздың тәрбиелілігі жолында ынтымақтас болуға шақырамыз.

Ынтымақтастығымыздың жемісті болуы үшін біз Сізге балаңызды тәрбиелеуде келесі негізгі ережелерді ұстануды ұсынамыз:

1. Балаңызды жақсы көргенде шектен шықпауға тырысыңыз. Бала отбасының тұтқасы емес, мүшесі болуға тиіс. Ата-аналар өздерін баласының құрбандығы еткенде, ол өзін тым артық бағалайтын өзімшіл болып өседі. Көп ретте өзін ақыл-ессіз жақсы көргенің үшін зұлымдықпен жауап береді – ата-анасына, отбасына, адамдарға менсінбей қарайды.

Екінші жағынан, балаға немқұрайды, тіпті елемей қараудың да зияны бұдан бірде бір кем емес.

2. Отбасының басты заңы: барлығы отбасының әрбір мүшесіне қамқорлық жасайды, ал отбасының әрбір мүшесі өз мүмкіндіктеріне қарай бүкіл отбасына қамқорлық жасайды. Сіздің балаңыз бұл заңды мықтап ұғуға тиіс. Тым ерте жастан оны белгілі бір, есейген сайын күрделене түсетін үй шаруасын, өзі үшін және бүкіл отбасы үшін қажетті жұмысты орындауға үйретіңіз.

3. Тәрбиелеудің басты құралы – ата-аналардың өнегесі, олардың тәртібі. Сөз – қосымша құрал.

4. Баланың дамуы – оның дербестігінің дамуы. Сондықтан оған өбектей бермеңіз. Оған ептері мен дағдыларын ұштауға көмектесіңіз, алайда ол өзі істей алатын және өзі орындауға тиіс нәрсені қолыңызға алмаңыз. Егер қайсыбір іс оның қолынан келмей жатса, қорқатын ештеңе жоқ – оған қателіктер мен сәтсіздіктер тәжірибесі пайдалы. Оған оның қателерін түсіндіріңіз, оларды сонымен бірге талқылаңыз, бірақ сол үшін жазаламаңыз. Өз қабілеттері мен мүдделерін анықтау үшін оған өзін әралуан істерде

байқап көруге мүмкіндік беріңіз.

5. Бала тәртібінің негізі – оның әдеттері. Оның бойында ізгі, жақсы әдеттер қалыптасуын және жаман әдеттердің туындамауын қадағалаңыз. Маңызды пайдалы әдеттердің бірі күн түзімі (тәртібі) болып табылады. Баламен бірге ақылға қонымды күн түзімін жасаңыз және оның сақталуын қатаң қадағалаңыз.

Баланы ізгілік пен зұлымдықты айыруға, темекі тартудың, ішімдіктің, есірткінің, бетімен кетудің, дүниеқоңыздықтың, өтірік айтудың зиянын сезінуге үйретіңіз. Оны өз үйін, отбасын, мектепті, ізгі адамдарды, туған өлкені сүюге оқытып-үйретіңіз.

6. Баланы тәрбиелеу үшін ата-аналардың талаптарындағы карама-қайшылықтар өте зиянды. Оларды өз араларыңызда келісіп алыңыздар. Сіздердің талаптарыңыз бен мектеп, мұғалімдер талаптарының арасындағы карама-қайшылықтардың зияны одан бірде бір кем емес. Егер Сіз біздің талаптарымызбен келіспесеңіз немесе олар Сізге түсініксіз болса, бізге келіңіз, туындаған проблемаларды бірге талқылаймыз.

7. Отбасында байыпты, ізгілікті, ешкім біреуге айқайламайтын, тіпті қателіктер мен теріс қылықтардың өзі ұрыс-керіссіз талқыланатын ахуал жасау өте маңызды. Баланың психикалық дамуы, оның жеке тұлғасының қалыптасуы көп жағдайда отбасылық тәрбиенің тәсіліне байланысты. Қалыпты тәсіл – демократиялық, бұл жағдайда балаларға белгілі бір дербестік беріледі, оларға жылы жүзбен қарайды және олардың жеке басын сыйлайды. Әрине, қайсыбір бақылау қажет. Алайда баланың бойында өзін өзі бақылауды, өзін өзі талдауды және өз іс-әрекеті мен тәртібін өзінің реттеуін дамытуға жан-жақты қолғабыс көрсету маңыздырақ.

Баланы өз күдік-күмәндарыңызбен қорламаңыздар, оған сеніңіздер. Білімге негізделген Сіздің сеніміңіз оның

бойында жеке жауапкершілікті тәрбиелейді. Егер ол өз қателіктерін өзі мойындаса, шындық үшін баланы жазаламаңыздар.

8. Баланы отбасындағы жасы кішілер және үлкендер туралы қамқорлық жасауға үйретіңіздер. Ұл бала қыз балаға жол берсін, болашақ әкелер мен аналарды, бақытты жұбайларды тәрбиелеу осыдан басталады.

9. Баланың денсаулығын қадағалаңыз. Оны өз денсаулығы туралы, дене жағынан дамуы туралы өз бетімен қамқорлық жасауға үйретіңіздер. Естеріңізде болсын, мектепте оқыған жылдар ішінде бала жас шамасына қарай бірнеше дағдарысты басынан кешіреді: 6-7 жасында балдырған бойында ішкі айқындама, өз сезімдері мен толғаныстарын сезіну, жыныстық жетілу дағдарысы туындайды; өмірдегі өз орнын іздеген бозбалалық дағдарыс. Балаға осы кезеңдерде абай болыңыздар, оның бір жас кезеңінен келесісіне өткен сайын оған деген өз қарым-қатынасыңыздың тәсілін өзгертіп отырыңыз.

10. Отбасы – үй, шаңырақ, содан да ол кез келген үй сияқты жылдар өте ескіруі және жөндеуді қажет етуі мүмкін. Сіздің шаңырағыңыз жаңғыртуды қажет ететін-етпейтінін мезгіл-мезгіл тексеріп отыруды ұмытпаңыз.

Сізге балаңызды отбасылық тәрбиелеудің қиын да болса, ізгілікті ісінде табыстар тілейміз. Ләйім, ол Сізге қуаныш пен бақыт әкеле берсін!

Негізгі әдебиеттер:

1. Әлмұхамбетов Б.А., Бенцион Я.С. Педагогикалық кадрлармен жұмыс: Келелі мәселелер, тәсілдер, шешімін іздеу. // Алматы, 1999.
2. Әбенбаев С.Ш. Сынып жетекшісі. // Алматы – Дарын. 2004.
3. Дереклеева Н.И. Справочник завуча: учебно-методическая работа, воспитательная работа. // Москва. «ВАКО». 2006.
4. Журавлев В.И. Основы педагогической конфликтологии. // Москва, 1995.
5. Кукушин В.С. Теория и методика воспитательной работы: Учебное

- пособие. // Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ». 2002.
6. Қожахметова К.Ж. Сынып жетекшісі. // Алматы, 2000.
7. Макаренко А.С. Ұстаздық дастан. // Алматы, 1985.
8. Настольная книга классного руководителя. // Москва. Центр «Педагогический поиск». 2003.
9. Педагогикалық және жас ерекшелігі психологиясы. //Алматы, «Мектеп». 1987.
10. Психологические основы педагогики сотрудничества. // Киев, 1991.
11. Степанов Е.Н. Педагогу о воспитательной системе школы и класса. // Творческий центр «Сфера». Москва, 2004.
12. Тәрбие үрдісі мен оқушылардың тәрбиелік деңгейін бағалудың өлшемдері. // Алматы, 2006.

ШЫҒАРМАШЫЛ ТҰЛҒАНЫ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына 2007 жылғы 28 ақпандағы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» Жолдауында: «Білім беру реформасы табысының басты өлшемі – тиісті **білім мен білік** алған еліміздің кез келген азаматы әлемнің кез келген елінде қажетке жарайтын маман болатындай деңгейге көтерілу болып табылады. Біз бүкіл елімізде әлемдік стандарттар деңгейінде сапалы **білім беру қызметіне** қол жеткізуге тиіспіз», - деп атап көрсетті. Бұл биік мақсатқа жету үшін біз дәстүрлі оқытудағы оқу сапасын тек қана білім, білік және дағдыға біріктіріп бағалаудан бас тартуымыз керек. Осы ескіше үрдіспен білім сапасы деңгейінің кейбір бөліктерін (дұрыстығын, толықтығын, жүйелілігін, беріктігін) толығымен анықтай алмағандықтан, оқушының іс-әрекетін дұрыс бағаламау туындайды. Ал бұл өз кезегінде оқушының оқуға деген қызығуының төмендеуінің бір себебіне айналады.

Зерттеу нәтижелеріне сүйенетін болсақ, шамамен 1980 жылдың ортасында әлемнің алдыңғы қатарлы

елдерінің ұлттық білім беру жүйесі жалпы орта білім берудің жаңа жүйесіне көшті. Бұл ұлттық жүйенің біздің еліміздегі білім беру жүйесінен бірнеше айырмашылығы бар. Атап айтқанда, олар:

- оқытудың **кіріктірілген мақсаттары** пәндік мақсаттарға қарағанда басым,

- оқытудағы **іс-әрекеттік тәсіл** қарапайым біліктілік пен дағдыларды ығыстырған;

- оқытуда **құзыреттілік тәсіл** қолданылады;

- мектептегі **білім беру сапасын бағалаудың жаңа жүйесіне көшу** байқалады (талаптар пәндік «кірудегі» «міндетті минимумға» жетуге бағытталған, білім беруді жаңғырту үшін оның негізіне жоспарланған мақсатты алу қажет («шығудағы» нәтиже сипаттамасы), осыдан кейін ғана «шығудағы» мазмұнды қалыптастыру және жаңғырту қажет);

- мұғалім мен оқушы арасындағы авторитарлық қарым-қатынастар оқу іс-әрекетіндегі **бірлестікке, жұптастыққа** айналған.

Білім сапасын қамтамасыз етудің ғалымдар көрсеткен жоғарыдағы екі жолын нақтылап түсіндіре кетейік [1]:

1. Жүйеге «**кіруді**» реттеу. Мұнда «Нені оқыту?» және «Қалай оқыту?» деген мәселелер қарастырылады. Нәтижесінде оқушылардың жеке пәндер бойынша алған білім, біліктілік, дағдылары (ББД) ғана есепке алынады. Бұл тәсіл дәстүрлі оқытуда қолданылып келеді.

2. Жүйеден «**шығуды**» реттеу. Мұнда «Не үшін оқыту?» және «Оқушыны оқуға қалай үйрету керек?» деген мәселелер қарастырылады. Нәтижесінде оқушының түйінді құзыреттіліктерінің қалыптасу деңгейі анықталады. Мұндай тәсіл қазіргі кезде жалпы орта білім беруді жетілдірудің негізіне құзыреттік тәсілді алуды ұсынып жүрген әлемнің алдыңғы қатарлы елдерінің ұлттық білім беру жүйесінде қолданылып жүр.

Соңғы кезде біздің елімізде де білімге деген көзқарас өзгерді. Егер бұрын ғылым – өндіріс – білім деп қарайтын болса, қазір мәдениет – білім – тарих деп қарайтын болды. Осыған байланысты орта білім берудің мақсаты Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасында былайша нақтыланды: «... жылдам өзгеріп отыратын дүние жағдайларында алынған терең білімнің, кәсіби дағдылардың негізінде еркін бағдарлай білуге, өзін-өзі іске асыруға, өзін-өзі дамытуға және өз бетінше дұрыс, адамгершілік тұрғысынан жауапты шешімдер қабылдауға қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру».

Бүгінгі таңда жалпы орта білім беруді жетілдірудің негізіне құзыреттілік тәсілді алу ұсынылып жүр.

«**Competent**» сөзі французша «құзыретті», «заңға сай; латынша «сай болу», «қабілетті», «талап қою», «жарамды»; ағылшынша «қабілетті» деген мағынаны білдіреді.

Психология-педагогика саласында «құзыреттілік» (компетентность) және «құзырет» (компетенция) ұғымдарының жалпы қабылданған түсіндірмесі әлі қалыптаспаған, оларға түрліше мағына беріліп жүр.

Психологиялық сөздіктерде бұл ұғымға қатысты «құзыреттілік жеке тұлғаның қоршаған ортадағы адамдармен тиімді қарым-қатынас жасай білу қабілеті» деген түсінік берілген. Шетелдік түсіндірме сөздіктерде «құзыреттілік» ұғымы құзыретті меңгеруші ретінде қарастырылады [2].

Осы айтылғандарды қорытындылай келе, құзыреттілік ұғымына мынадай анықтама беруге болады: құзыреттілік деп оқушының алған білімі мен дағдыларын тәжірибеде, күнделікті өмірде қандай да бір тәжірибелік және теориялық мәселелерді шешу үшін қолдана алу қабілеттілігін айтады.

Демек, құзыреттілік ұғымы «білім», «біліктілік», «дағды» сияқты ұғымдарды қамтиды. Алайда, бұл білім, біліктілік, дағдының жай жиынтығы емес. Құзыреттілік оқу нәтижелерімен қатар оқушылардың шығармашылық іс-әрекеттері мен құндылық бағдарларының жүйесін де көрсетеді.

Оқушылардың құзыреттілігі, ең әуелі, мектепте оқыту үрдісі кезінде қалыптасады. Ол оқу үрдісінің негізгі сапа көрсеткіші болып табылады және қойылған педагогикалық мақсатқа жетуді көздейді. Ал құзырет ұғымына мынадай анықтама беруге болады: құзырет деп оқудың және өздігінен білім алудың нәтижесінде қалыптасатын және адамның әлеуметтік ұтқырлығын анықтайтын, білім мен тәжірибеге, құндылықтар мен бейімділіктерге негізделген жалпы қабілеттіліктерді айтады.

«Құзырет» ұғымы екі түрлі аспектіде: құзыреттілікті меңгерген; белгілі бір нәрсеге пікір айта алатындай білімі бар деген мағынада қарастырылады [3]. Бұдан құзыреттілік пен құзырет ұғымдарының бірін-бірі толықтыратыны және бірімен-бірі байланысты екендігін көруге болады.

Оқушылардың құзыреттілігі – оқу үрдісінің негізгі сапа көрсеткіші, оның жетістігі – қойылған педагогикалық мақсатқа жету.

Құзыреттің түйінді құраушысы біліктілік болып табылады.

Оқытудағы құзыреттілік тәсіл оқыту нәтижесі ретіндегі білім сапасын қамтамасыз етеді. Сонымен бірге ол білім мазмұнынан білім, біліктілік, дағдыға, шығармашылық іс-әрекет тәсілдері мен эмоционалдық-құндылық қатынастар тәжірибесіне негізделген түйінді құзыреттіліктерді ажыратып алуды меңзейді. Оның құрылымы мынадай:

- өзіндік танымдық іс-әрекет саласындағы тиянақ

құзыреттер;

- мәдени іс-әрекеттегі құзыреттер;
- тұрмыстық саладағы құзыреттер;
- әлеуметтік-еңбек іс-әрекеттері саласындағы

құзыреттер.

Мұндағы өзіндік танымдық іс-әрекет саласындағы тиянақ құзыреттерге: оқи, жаза, есептей алу; сөйлей алу және түрлі жиындарда өз ойын басқаларға жеткізе алу; оқу іс-әрекетінің нәтижелерін талдай алу; жоспарлай, жобалай, модельдей алу; әр түрлі ақпарат көздерінен (кітаптан, газет-журналдардан, сөздіктер мен энциклопедиялардан, теле-радио хабарлардан, Интернеттен және т.б.) білім жинақтай білуді меңгеру жатады.

Мәдени іс-әрекеттегі құзыреттерге бос уақытын өзінің рухани және мәдени дамуы үшін пайдалана білу (ғылыми-көпшілік және көркем әдебиеттерді оқу, түрлі дәрістер мен баяндамалар тыңдауға қатысу, ғылыми-техникалық және пәндік үйірмелер, олимпиадалар, байқаулар, конференциялар және басқа да мәдени шараларға қатынасу) біліктілігі жатады.

Тұрмыстық саладағы құзыреттер: жеке гигиена мен санитарияға қатысты, өз денсаулығын нығайтуға, отбасы тұрмысына қатысты мәселелер.

Әлеуметтік-еңбек іс-әрекеттері саласындағы құзыреттер – бұл оқу еңбегін ұйымдастыра білу дағдысы, ұжымдағы өзара қарым-қатынас этикасы, өз мүмкіндігін бағалау, еңбек нарығындағы түрлі жағдаяттарды талдай білу, жауапкершілік жүгін арқалай білу және т.б.

Қазіргі кезеңде білім беру саласындағы әлемдік білім кеңістігіне ұмтылуға байланысты жасалынып жатқан талпыныстар мектеп оқушыларының дербестігін, ізденімпаздығын, белсенділігі мен шығармашылық мүмкіндіктерін дамытуды талап етеді. Сондықтан оқушылардың мектепте оқып жүрген кезінде олардың

ойлау белсенділігін дамытып, білімі мен біліктерін өмірдің жаңа жағдайында пайдалана білуге үйрету қажеттілігі туындайды. Бұл міндеттердің жүзеге асуы оқушылардың шығармашылық іс-әрекеттерін оңтайлы ұйымдастыруға тікелей байланысты.

Шығармашылық – танымдық іс-әрекет нәтижесі. Осы жерде шығармашылық ұғымына тоқтала кетейік. Шығармашылық дегеніміз өзінің жаңашылдығымен, өзгешелігімен ерекшеленетін өнім алуға мүмкіндік жасайтын жеке тұлғаның бойындағы қабілеттіліктің, білім мен біліктіліктің, түрткінің (мотивтің) болуы.

Көптеген зерттеулерді талдау нәтижесінде шығармашылық іс-әрекет нәтижелері оқушының жеке тұлғасына, біліктерінің жетілуіне, психологиялық тетіктер арқылы оң әсерлері бар рефлексия нәтижесінде өз әрекетіне және сол әрекеттің бірлескен іс-әрекет мазмұны мен түріне сәйкес көзқарастары қалыптасатыны анықталып отыр.

Оқу жұмысына шығармашылық мақсат қою, оны жоспарлау оқушыдан зеректік, ізденімпаздық, еңбекқорлық, шабыт, мақсаткерлік, белсенділік, қызығушылық, өмірлік белсенді ұстаным сияқты көптеген қасиеттерді талап етеді.

Мұғалім оқушылардың танымдық іс-әрекетін тиімді ұйымдастыру біліктерін дамытуы қажет. Оқушылардың шығармашылық іс-әрекетін жетілдіру бағыты танымдық біліктерінің қалыптасу белгілеріне, танымдық тапсырмаларды орындау мүмкіндіктеріне қарай оларды шартты түрде мынадай 3 топқа бөлуге болады.

Бірінші топ – танымдық іс-әрекетте табанды, міндеттері мен мақсатын біледі; ізденімпаз, пән бойынша дербес шығармашылық жұмыстарға белсене қатысуымен ерекшеленеді.

Екінші топ – ізденіске ұмтылады, бірақ

шығармашылық тапсырмаларды орындауға барлық уақытта бірдей бейімділік көрсете бермейді; танымдық тапсырмаларды орындау әдіс-тәсілдерін табуға құлшыныс білдіреді; тапсырмаларды орындауда мұғалім көмегін қажет етеді.

Үшінші топ – шығармашылық сипаттағы тапсырмаларды орындауға құлықсыз; белсенділігі төмен; репродуктивті сипаттағы тапсырмаларды ұнатады; жұмысты орындауда үлгіні қажет етеді, оны орындауда көмекті қажетсінеді.

Сонымен, шығармашылық іс-әрекет талаптарын, сондай-ақ оларды мектепте ұйымдастыру жолдарын зерттеу мәселені дамытып, жетілдіру тетігін анықтауға, сондай-ақ мынадай тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді:

- оқушылардың шығармашылық дербестігін дамыту арқылы оның жеке тұлғасын қалыптастыруға болады;

- танымдық іс-әрекет түрлері төменнен жоғары қарай, кезекті түрде, белгілі бір ретпен, жүйемен жүргізілуі нәтижесінде шығармашылығы дамиды;

- танымдық іс-әрекетті дұрыс ұйымдастыру біліктері мен ізденімпаздықтың қалыптасуы оқушыларды шығармашылыққа баулиды;

- оқушыларды танымдық тапсырмаларды орындау мүмкіндіктеріне қарай топтарға бөліп, сәйкес жұмыс түрлерін таңдап, жүйелі жұмыс жүргізудің маңызы зор;

- танымдық іс-әрекетте дәстүрлі емес әдіс-тәсілдерді пайдалану интеллектуалдық қабілеттерін дамытып, оқу-танымдық және ғылыми ізденістер жасауға талаптандырады.

Жаңа әдіс-тәсілдерді біз берісі отандық, әрісі әлемдік педагогика мектептері мен бағыттарының жаңашыл ізденістерге толы тың үрдістерінен оқып үйренеміз.

Оқушыны шығармашылыққа баулу, өз еңбегінің нәтижесін көруге, оны бағалауға бағыттау – өте күрделі

үрдіс. Оқушының шығармашылық мүмкіндігі оның жеке тұлға ретінде қалыптасу үрдісінде пайда болады.

Бір ғана оқыту үрдісінде қазіргі кездегі тәрбиенің күрделі де көп қырлы міндеттерін толық көлемде жүзеге асыру мүмкін емес. Сабақтан тыс жүргізілетін әр түрлі тәрбиелік іс-әрекет қажет. Ол әдетте **сыныптан тыс және мектептен тыс жұмыс** болып бөлінеді.

Сыныптан тыс жұмысқа сабақтан бос кезінде жүргізілетін, тәрбие мен білім беру сипатында ұйымдастырылатын мақсаты мен бағыты бар сабақтар жатады. Бұл сабақтар қазіргі кезде тәрбие берудің жалпы жүйесінің ажырамас бөлігін құрайды. Олар жан-жақты дамуға, бос уақытты ақылға қонымды ұйымдастыруға септігін тигізеді.

Оқушылардың сабақтан тыс және мектептен тыс жүргізілетін тәрбие жұмыстары олардың шығармашылық белсенділігін арттыруға, білімді өз бетінше алуына және оны қолдана білуіне септігін тигізеді. Бұл мәселелерді шешу үшін ақпаратқа және саналы еңбекке бейімдеу және ғылым мен мәдениет саласында белсенді қызмет етуге тәрбиелеу қажет.

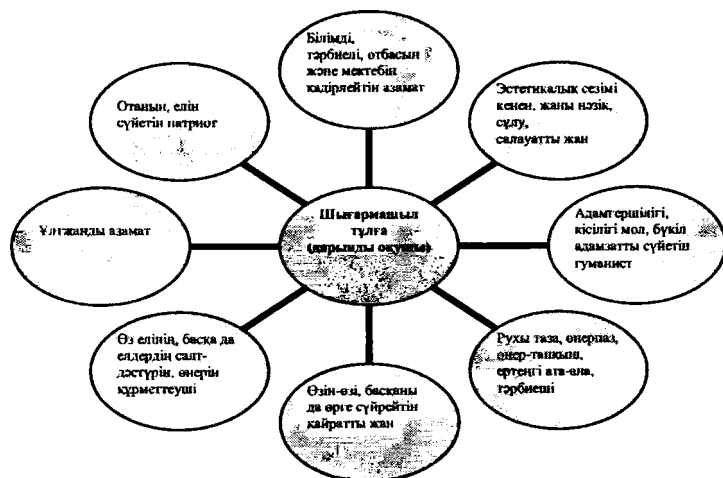
Бұл жұмыстар мұғалім сабақ үстінде жүзеге асыратын тәрбие жұмысын толықтыра және тереңдете отырып, ең алдымен, балалардың таланттары мен қабілеттерін неғұрлым толық ашудың, олардың белгілі бір нәрсеге қызығуы мен ынтасын оятудың құралы ретінде ол оқушылардың бос уақытын ұйымдастырудың тетігі болып табылады және олардың адамгершілік мінез-құлыққа жаттығуын ұйымдастырудың, адамгершілік мінез-құлық тәжірибесін қалыптастырудың негізі ретінде қызмет атқарады.

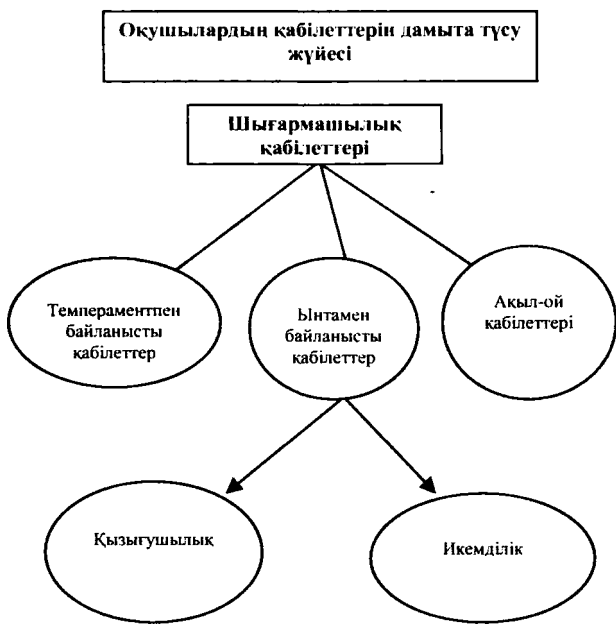
Қоғам дамуының ең басты шарты – шығармашыл тұлға тәрбиелеу десек, сол шығармашыл тұлғаны тек шығармашыл тұлға ғана тәрбиелей алады. Оқушылардың

сапалы білім, саналы тәрбие алуы мұғалімдер мен тәрбиешілердің білімділік және кәсіби шеберлігін қажет етеді. Демек, шәкірт құзыреттілігі ұстаз құзыреттілігінен бастау алады. Өз тәжірибеме сүйеніп айтсам, шәкірттерінің жеке дамуында және өзін-өзі жетілдіруінде бірден бір досы және тірегі болатын, өз ісін жетік білетін тәрбиеші шын мәнісінде өз сыныбының авторы да бола алады.

Негізгі әдебиеттер:

1. Жадрин М.Ж. Образование, ориентированное на результат, как новая модель школьного образования. // Открытая школа. №12, 2003. 3-6 б.
2. Демин В.А. Профессиональная компетентность специалиста: понятия и виды. // Стандарты и мониторинг в образовании. №4, 2000.
3. Концепция модернизации российского образования на период до 2010 года. // Вестник образования. 2002. №6. 11-40 б.
4. Тамберг Ю.Г. ТРИЗ-педагогика. e-mail: triz-nov@mail.ru

ТӘРБИЕШІЛЕРГЕ ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР

Сынып тәрбиешісі міндеттерінің ауқымы кең болады: сабақта тәртіпті сақтауға ықпал ету, сабаққа қатысуды қадағалау; мектеп іс қағаздарын жүргізу; оқушылардың дамуын, таным қабілеттерін бақылап зерттеу; сол сыныпта сабақ жүргізетін оқытушылармен ай сайын мәжіліс өткізу. Сонымен қатар сынып тәрбиешілері тәрбиеленушілердің мемлекеттік заңдарды және оларды орындаушыларды сыйлауға, Отанға және мемлекетке берілгендік сезімдерін тәрбиелеуге міндетті болады. Жалпы білім беретін мектептерде негізінен оқуға көптеп көңіл бөлінеді. Сондықтан, сынып жетекшілерінің тәрбие жұмысымен айналысуға уақыттары да аз болады. Ал интернаттық ұйымдардағы жағдай мүлдем бөлек. Өйткені тәрбиеленушілер күнұзақ осында болады. Осында үш мезгіл тамақтанады, демалатын және жататын орны да осында. Күнделікті сабақ, ертеңгі сабаққа әзірлік, сабақтан тыс жұмыстар, үйірмелер, секциялар т.б. бәрі осында өтеді. «Интернат – екінші үйім» деп бекер айтылмаған. Жылдың тоғыз-он айы ішінде осында жатып оқитын балалардың отбасылық тәрбиесі қоғамдық тәрбиеге ұштасады. Сонда тәрбиеленушілердің басы-қасында жүретін, шын мәнісінде олардың екінші анасына айналатын – осы тәрбиешілер.

СЫНЫП ҰЖЫМЫМЕН ОҚУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДАҒЫ ТӘРБИЕШІНІҢ ҚЫЗМЕТІ

МАҚСАТЫ:

- өзінің тәрбиеленушілеріне бар мүмкіндігінше білім алуға көмектесу;
- сыныпты білім сапасы үшін күресуге тәрбиелеу;
- танымдық қызығушылықтарын және сынып және сынып ұжымының танымдық іс-әрекетін дамытуға атсалысу.

1. Мұғалімдермен жұмыс

МІНДЕТТЕРІ:

- сыныпта жұмыс істейтін мұғалімдердің іс-әрекетін қадағалау;
- әр оқушының дербес ерекшеліктерін ескере отырып педагогикалық ынтымақтастықты жүзеге асырудың деңгейін көтеру мақсатындағы шығын педагогикалық кеңестерді ұйымдастыру;
- мұғалімдерді ата-аналармен тығыз байланыста жұмыс істеуге жұмылдыру.

ФОРМАЛАРЫ:

- токсанында бір рет, қажет болған жағдайда жоспардан тыс та шағын педагогикалық кеңес өткізу;
- әр мұғаліммен әрі үнемі жеке жұмыс жүргізу және сыныптың қуанышты шарларына қатысуға шақыру.

2. Сынып оқушыларымен жұмыс

1-міндет – оқу үрдісінде жеке қарым-қатынасты жүзеге асыру.

Формалары:

- қалыптасқан ойлау деңгейін, жас және дербес ерекшеліктерін зерттеу;

- сынып ұжымының және жекелеген оқушылардың мотивтерін қалыптастыру;

- жалпы ғылыми біліктерін қалыптастыру.

2-міндет – оқу үрдісін ұйымдастыру және оқу еңбегінің нәтижесін есепке алу.

Формалары:

- күнделікпен жұмыс;

- сабаққа қатысуын есепке алу;

- сынып журналымен жұмыс;

- аға кезекшімен жұмыс;

- оқуларына көмек ұйымдастыру;

- сынып жиналыстарын өткізу.

3-міндет – тәрбиеленушілердің танымдық қызығушылықтарын дамыту.

Формалары:

- оқушылардың бос уақытын ұйымдастыруын қадағалау, оларды үйірме және факультативтерге тарту;

- алуан түрлі экскурсияларды ұйымдастыру, интеллектуалдық ойындарды, тәрбие сағаттарын ұйымдастыру және т.с.с.

3. Ата-аналармен жұмысты ұйымдастыру міндеттері:

- ата-аналарды балаларының оқу еңбегінің нәтижелері туралы хабардар етіп отыру;

- ата-аналарды балаларының оқуына көмекті дұрыс ұйымдастыруға үйрету;

- балалардың қызығушылықтарын дамытуға ата-аналарды қатыстыру.

Формалары:

- ата-аналар жиналысы;

- Ашық есік күндерін өткізуге қатыстыру;

- жеке жұмыс.

4. Психологпен жұмыс

- оқушының тұлғасын айқындауда психологпен біріккен жұмыс;
- оқушы тұлғасын жан-жақты зерттеу, психикалық үрдістердің өту ерекшеліктері, психикалық күйдің ерекшеліктері, тұлғаның психологиялық ерекшеліктері.

ТӘРБИЕШІНІҢ БІР КҮНДІК ЖОСПАРЫ

ЖҰМЫСҚА КЕЛГЕН СОҢ МЫНАЛАРДЫ ІСТЕУ ҚАЖЕТ:

1. Сыныпқа бекітілген жатын, шешінетін, тұрмыстық бөлмелерді карау.

2. СЫНЫПТА:

а) көргенін әңгімелеу, бөлмелердің жақсы жағдайы үшін мақтау немесе бей-берекетсіздікті бетке басу, кінәлілерді анықтау, жинауға тапсырма беру (бұл мақсат үшін рапортты пайдалану);

ә) үй тапсырмаларын орындауға дайындалу жөнінде нұсқау беру: керек кітаптар мен дәптерлерді партаның үстіне қою, қаламды дайындау, сыныпты толық тәртіпке келтіру, жинау үшін кезекшілерді қалдыру және сынып оқушыларын киімдерін ауыстырып, түскі ас ішу үшін жатақхана корпусына бастап апару.

3. АСХАНАДА:

а) әркімнің өз орнына отыруын қадағалау;

ә) асханада дұрыс тәртіпті бақылау (тамақ ішу, ыдыстар мен қасық-шанышқыларды пайдалану, ыдысты жинау);

б) бекітілген столдар қатарын толық тәртіппен қалдыру және бәрін киім ілгішке бастап апару.

4. КИІМ ІЛГІШТЕ:

а) әрбір тәрбиеленушінің өз киімі мен аяқ киімін киюін қадағалау;

ә) киініп болғаннан кейін балаларды аулаға жіберу.

5. АУЛАДА:

а) балалардың бір бөлігімен қозғалыс ойындарын немесе спорт ойындарын ұйымдастыру;

ә) сыныптың белсенділерін пайдаланып, ешкімнің интернат ауласынан шығып кетпеуін қадағалау;

б) өз бетімен дайындалуға дейін 12 минут қалғанда барлық тәрбиеленушілерді белгілі бір жерде жинап, ұйымдасқан түрде киім ілгішке қайыра бару;

в) барлығы киініп болғанша киім ілгіште болу, гәртгіптін толық сақталуына жеке көз жеткізу және ұйымдасқан түрде сыныпқа көтерілу.

6. ӨЗ БЕТІМЕН ДАЙЫНДАЛУ ҮСТІНДЕ:

а) өз бетімен дайындалу үшін қажетті көрнекі құралдар мен аспаптарды тақтаға және столға орналастыру;

ә) тақтаға үй тапсырмасын, оны орындау тәртібін әрбір пәнді әзірлеуге кететін уақытты көрсете отырып жазу;

б) өз бетімен жұмыс процесінің алғашқы 40-50 минутында сынып бойынша ерсілі-қарсылы жүруге және әңгімелесуге жол бермеу;

в) парталардың арасынан өткенде қажет болған жағдайларда жекелеген оқушыларға көмек көрсету;

г) қайсыбір пәннің жазбаша жұмысын дайындауға бөлінген уақыт біткеннен кейін дәптерлерді жинау және мұғалімдер бөлмесіне апарып қою (оларды қоятын жер туралы мұғаліммен келісу керек). Бір тапсырманы орындаудан келесісіне мезгілінде көшуді қадағалау.

7. КЕШКІ АС АЛДЫНДА:

а) сынып пен парталарды тәртіпке келтіру, кезекшілерді жинау үшін қалдыру;

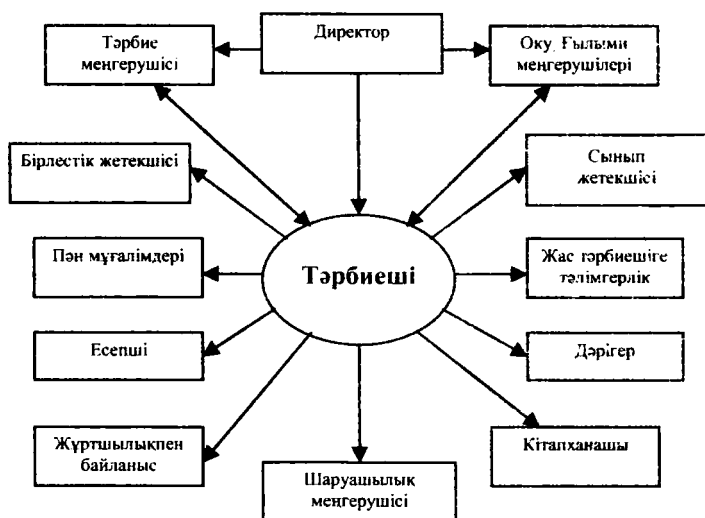
ә) ұйымшылдықпен жуынатын жерге, сосын кешкі асқа бару;

б) КЕШКІ АСТАН КЕЙІН (асханадағы тәртіпті

«Асханада» бөлімінен қараңыз) бүкіл сыныпты тұрмыстық бөлмеге әкелу, киім ауыстыруды немесе мектептің нысанды киімін келесі оқу күніне дайындауды қадағалау;

в) жекелеген тәрбиеленушілердің кешкі күтімін жеке бақылауға алу;

г) әрбір баланың төсек орны жиынтығының бар-жоғын тексеру (белсенділерді пайдалануға болады).

ТӘРБИЕ ЖҰМЫСТАРЫН ТАЛДАУ

Тәрбие жұмыстарын жүргізу қиын да күрделі іс. Бұл жерде ұстаздың білгірлігі ауадай қажет. Тәлімгерлікке баулушы әрбір мұғалім адамгершілікке тәрбиелеуде мынадай талаптарды жүзеге асырса.

1. Тәрбие сабағын өткізу.

Осы шараның өтетін күні, айы, жылы, оқушылар

құрамының (әлде сыныбының) даярлығы, жоспары, істелетін істің мақсаты және тақырыбы, педагогтың әкесінің, өзінің аты.

2. Тәрбие шарасына мінездеме беру.

А/ Тәрбие шарасының мақсаты мен мазмұнының оқушылардың таным өзгешелігіне байланыстылығы. Б/ Оқушылардың тәрбие шарасына мәмілесі. Оқушылардың сыныптан тыс іске ұйымшылдығы, ынтасы, белсенділігі. В/ Қаншалықты тәрбие ісінің кезең-кезең бойынша мазмұнды өтуі, уақытты жүйелі және дұрыс пайдалану тиімділігі.

3. Тәрбие жұмысының мазмұнын ашу.

А/ Тәрбие жұмысының мазмұны және түрлерінің /формаларының/ тәрбие жұмысының қағидаттарына (принциптеріне) лайықты өткізілуі, тәрбиенің тұрмыспен, еңбекпен байланысы, ұжымда тәрбиелеу, оқушылардың белсенділігі, дербсетігі, т.б. Б/ Өткізілген тәрбиелік шара оқушылардың моральдық және эстетикалық сапасына және баланың өсуіне мүмкіндік туғыза ала ма? Тәрбиешінің өзі өткізетін тәрбие жұмысының мазмұнын және тәлім-тәрбие сіңіру әдісін жетік біле ме және тәрбие жұмысындағы педагогикалық жетекшілігінің өту деңгейі.

4. Тәрбие әдістерін таңдау.

А/ Тәрбиелік мақсатқа және мазмұнына лайықты қандай әдіс-амал пайдаланылады? Б/ Оқушылардың жас өзгешеліктеріне қарай таңдап алған әдістері /лайықты ма?/ сай келе ме? В/ Әдістемелік (методикалық) тәсілінің оқушыларды Отанды сүйуге, бірлік пен тәрбиені тұрмыспен байланыстырып, ұжымдық белсенділікке, дербестікке тәрбиелеудегі маңызы қандай?

5. Оқушылар ұжымының тәрбиелік деңгейі.

А/ Тәрбие процесінде оқушылардың ықыласы мен тәртіптілігін, ынталылығын қаншалықты дәрежеде қызықтыра алды? Жалпы шәкірттерінің ұйымшылдығы,

татулығы, ынтымағы қандай? Б/ Жас өскіндердің жеке және сыныбының жалпы тәртібі. В/ Ерекше тәртіп бұзушылық болған жоқ па, егер болса неменеге байланысты болды? Тәртіп бұзушыға деген оқушылар ұжымының көзқарасы. Г/ Тәрбиеші мен оқушылардың өзара келісімі.

6. Тәрбие істерінің нәтижесі.

А/ Жұмыс жоспарының орындалуын, мақсатына жеткендігін, білімдік, машықтық (практикалық) және тәрбиелік мәнісін дәлелдеу.

7. Қорытынды және ұсыныс.

А/ Пайдалы және жағымсыз жақтарын және оны түзету жағын көрсету.

Тәрбиешінің шығармашылық жұмыстарының жеке-дара жоспары

Тәрбиешінің

аты-жөні: _____

*Шығармашылық
жұмысы*

_____
_____
_____
_____

Сыныбы _____

Мақсаты _____

_____
_____
_____

Міндеті _____

_____
_____
_____

Болжау _____

Тәрбиелік әдіс-тәсілдер, педагогикалық технология түрлері _____

Нәтижені қорытындылау _____

Оқушылардың жетістігі:

***

ТӘРБИЕШІЛЕРДІҢ ЛАУАЗЫМДЫҚ МІНДЕТТЕРІ

1. Сынып тәрбиешісі күнделікті жұмысқа белгіленген кестемен кешікпей келуге тиісті, өзі тәрбиешілікке бекітілген сынып оқушыларының оқу үлгеріміне, тәрбиесіне, денсаулығына, өмірінің толық қауіпсіздікте болуына толық жауап береді.

2. Сынып жетекшісімен және пән мұғалімімен бірлесе отырып тәрбиеленушінің мектеп-интернат қабырғасында білім алуына және дұрыс тәрбиеленуіне жағдай жасайды, әр күні сабаққа дайындыққа тәрбиеленушілердің толық қатысуын, бөгде істермен айналыспауын қадағалайды.

3. Тәрбиеленушілермен жүргізілген тиісті барлық мерекелік және бүкіл мектептік шаралардың барлығына қатысады. Және өз карауындағы оқушылардың толық қатысуына мүмкіндік береді. Тәрбиеленушілермен жүргізілетін барлық шараларды олармен ақылдаса, қатыстыра отырып жоспарлайды.

4. Тәрбиеленушілердің мектеп интернатының ішкі тәртіп ережелерін, күн түзімін орындауына, өз топтарына бекітіліп берілген аймақтарда реттіліктің сақталуына, кезекшілік міндеттердің өз мерзімінде орындалуына бақылау жасайды.

5. Тәрбиеленушілердің бос уақытын тиімді ұйымдастыруда әр түрлі бас қосулар, кештер, кездесулер, тәрбие сағаттарын т.б. шараларды ұйымдастырып, мәдени орындарға саяхаттар жасайды.

6. Олардың оқу үлгерімін, тәрбиесін жақсартуда ізденіспен жаңа педтехнологияның жетістіктерін пайдалана отырып жұмысын жоспарлайды. Өз білімін теориялық және әдістемелік тұрғыдан үнемі жетілдіру жолында курстардан, бақылау сынақтардан өтіп отыруға тиісті. Тәрбиеленушілерге педагогикалық және психологиялық тұрғыдан зерттеу жүргізеді. Олардың мінез-құлқындағы, психологиясындағы және басқа да өзгерістер жайлы сынып жетекшісіне, әкімшілікке, ата-анасына хабарлап отырады.

7. Оқушымен жұмыс жүргізгендіктен оларды үнемі немесе мерзімдік дәрігерлік байқаудан өткізіп тұру керек.

8. Тәрбиеленушілермен жүргізіп отырған жұмыстары жайлы материалдарын, көрнекіліктерін, күнделіктерін, педпсихологиялық зерттеу дәптерлерін, жылдық және күнделікті жұмыс жоспарларын белгіленген тәртіп бойынша жинақтайды және жүргізіп отырады. Өзінің іс тәжірибесіндегі озық әдістер мен жетістіктері жайлы пед. басылымдарда және мерзімді баспасөзде мақалалары, материалдары, жинақтары т.б. жұмыс түрлері жарық көрсе, бұл тәрбиеші жұмысының көрнекілігі мен іскерлігінің нәтижесі болып саналады.

9. Тәрбиеленушілердің жеке бас гигиенасын сақтауда оларды тазалыққа үйретеді, әрі талап етеді. Сынып кабинеттерінің, жатын бөлмелерінің жарық әрі таза болуын ұйымдастырады. Төсек орынның уақытында ауыстырылуын қадағалайды. Олардың күнделікті дұрыс тамақтануы мен денсаулығының қалыпты болуын назарда ұстайды. Олар сырқаттанып қалған жағдайда әкімшілікке хабарлап, дәрігердің қабылдауына апарды. Тіпті қауіпті деп саналған жағдайда жедел жәрдем шақыртып, дереу емханаға апарды. Ата-анасына хабарлайды. Денсаулығында кінәрат бар тәрбиеленушілердің дәрігердің арнайы рұқсат қағазымен дене тәрбиесі, еңбек т.б. көп қимылдауды не дене еңбегін қажет ететін сабақтар мен жұмыстардан босатылуын қадағалайды .

10. Өзінің бала тәрбиесіне тікелей жауапты адамдардың бірі екенін сезінген сынып тәрбиешісі өз бойындағы кемшіліктерді түзеп, жақсы қасиеттерін дамытып, үнемі ізденіспен еңбек еткенде ғана шәкіртінің құрметіне, ілтипатына ие болады.

Тәрбиеші осыны естен шығармауға тиісті.

Білуге міндетті:

- Қазақстан Республикасының Конституциясын;
- Қазақстан Республикасының «Білім туралы», «Бала құқығы туралы» Заңдарын;
- Еңбек заңнамаларын;
- Жас ерекшелік физиологиясын;
- Пәнді оқытудың әдістемесі мен тәрбиелеу жұмысын;
- Бағдарламалар мен оқулықтарды;
- Педагогикалық ғылымның және білімнің жетістіктерін;
- Еңбек қорғаудың ережесі мен нормасын;

- Білім беру мәселесі жөніндегі басқа да нормативтік құқықтық актілерді.

Тәрбиешілер біліктілігіне қойылатын талаптар:

- 1-4 сыныптар үшін орта педагогикалық білім;
- 5-11 сыныптар үшін жоғары педагогикалық білім;
- педагогикалық жұмыс өтілі 3 жылдан кем болмауы тиіс.

ТӘРБИЕ БАҒЫТТАРЫ БОЙЫНША ЖҰМЫСТАР

№	Тәрбие жұмысының бағыттары	Өткізілетін тақырыптар
I	<p>Қазақстандық патриотизм және азаматтық тәрбие, құқық тәрбиесі</p> <p><u>Мақсаты:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - өскелең ұрпақты демократиялық қоғамда өмір сүруге үйрету; - азаматтық белсенділікті, білімділікті қалыптастыру; - сын ойды қалыптастыру; - жалпы құқық мәдениетіне ықпал ету; - тәуелсіз азамат-патриот тұлғаны тәрбиелеу. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. «Менің елім – Қазақстан» <i>25 қазан – Республика күні</i> 2. «Тәуелсіздік шежіресі» <i>16 желтоқсан – Қазақстан Республикасының Тәуелсіздігі күні</i> 3. «Ел рәміздері – елдігімнің рені, теңдігімнің тірегі» <i>30 тамыз – Конституция күні</i> 4. Мұражайға саяхат, Отан тарихымен танысу 5. «Туған тілім дарыған ана сүтімен» Тіл мерекесіне орай 6. Қазақстандық патриотизм дегеніміз не? 7. Қүдіретті төрт ана 8. Сен және сенің құқықтарын 9. Қылық, теріс қылық, қылмыс 10. Жасырын ұрлау (ұрлық) 11. Адам және азамат. Азаматтың теңдігі 12. Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік билік және басқару органы 13. Менің құқығым. «Біз не нәрсеге құқықтымыз?» ойыны
II	<p>Рухани-адамгершілік, имандылық, ақыл-ой тәрбиесі</p> <p><u>Мақсаты:</u></p> <p>Оқушылардың өзіндік дамуға, өзіндік білім алуға, өзіндік жетілуге психологиялық және практикалық дайындығын қалыптастыру. Дағдыны дамыту, жалпы қабілетті қалыптастыру. Әдептілік. Рухани білімі мен мәдениетін қалыптастыру.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Адам – өз өмірінің суретшісі 2. Мәдениетті адам 3. Жеті жүз жұмбақ 4. Сәлемдесе білу – әдептілік нышаны 5. Парыз бен қарыз 6. Кісілік қасиеттер 7. Рух тәрбиесі 8. Иmandылық – қастерлі қасиет 9. Кім? Қайда? Қашан? 10. Кітап – досым, ақылшым 11. Иmandылық – инабаттылық айнасы 12. Әдепті бала – арлы бала

<p>III</p>	<p>Этникалық, эстетикалық тәрбие</p> <p><u>Мақсаты:</u> Қазақ халқының мінез-құлқына тән негізгі қасиеттер туралы әңгімелер арқылы әдептілікті биік ұстау сияқты әдет-ғұрып қағидаларын үйрету. Әсемдікті танып-білу арқылы көркемөнерді түсіну қабілетін дамытуды іске асыру, сымбат эстетикасын сақтау, адамдардың мінез-құлқындағы және қарым-қатынастарындағы келенсіздікті айыптай білуге үйрету</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Халықтың тәрбиелік дәстүрлері (тұсаукесер, бесікке салу, шашу, ырым, сүндеттеу, қалау, тоқым қағар, бата, жеті ата, алтыбақан) 2. Қазақ ырымдары, тыйым сөздер 3. Ұлағатты ұлттық ұғымдар, үш, төрт, бес, жеті санына байланысты ұғымдар 4. Халық айғса – анық айтады. Наурыз – ұлыстың ұлы күні 5. Халықтың уақытты анықтау белгілері. Жыл санау. Халық өлшемдері (салмақ, көлем, ұзындық, тереңдік, биіктік) 6. Халық ауа райын қалай болжаған? 7. Күй әлемінің жарық жұлдыздары 8. Күй анасы – Дина 9. Құлақтан кіріп бойды алар жақсы өн мен тәтті күй 10. Дұрыс киіне білу де – әдемілік 11. Шәмші Қалдаяқұлы
<p>IV</p>	<p>Салауатты өмір салты, дене тәрбиесі, жол қауіпсіздігін сақтау</p> <p><u>Мақсаты:</u> Адам өмірінде дене шынықтырудың, спорт пен туризмнің рөлі туралы ұғым қалыптастыра отырып, денсаулықты нығайту қажеттігін ұғындыру, тазалық сақтау мен гигиеналық талаптарды орындауды талап ету, спорттық шеберлік пен дағдыларды ұдайы жетілдіруге ұмтылдыру, қазақтың ұлттық ойындары мен спорттың денені шынықтырудағы рөлін білуді үйрету</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Денім сау болсын десен... 2. Денсаулық күндері, желаяқтар күні 3. Салауатты өмір салты – барыс тектес халқымыздың болашағы 4. Дені саудың жаны сау. «Темекі шегу: сәнге берілу ме, әдет пе, әлде ауру ма?» 5. Дені саудың жаны сау: <ol style="list-style-type: none"> а) жаяу жарыс; ә) қыз қуу; б) арқан тартыс; в) асық ойыны; г) спорттық ойындар. 6. Тіршілік көзі – салауатты болашақ 7. Жол қозғалысының ережесі 8. Көлік түрлерінің қозғалысы 9. Көлік түрлерінің аялдамасы 10. Көліктердегі нөмірдің,

		<p>танымдық белгілердің, жазулардың қажеттігі</p> <p>11. Жол белгілері (қайталау)</p> <p>12. Көшелердің, жолдардың және жол қозғалысының ерекшеліктері мен түрлері</p> <p>13. Жол оқиғаларының жағдайы, оны болдырмаудың жолдарын оқып-үйрену</p>
V	<p>Экономика, экология және еңбек тәрбиесі</p> <p><u>Мақсаты:</u> Оқушыларға табиғат қорғау туралы заңдар жүйесін түсіндіре отырып, табиғатты қорғауда жанашырлыққа сай тәрбие беру, табиғатты қорғау арқылы үнем тәрбиесін беру ісін қарастыру</p>	<p>1. Біз – табиғат қорғаны</p> <p>2. Туған өлке табиғаты</p> <p>3. Алтын күз мерекесі</p> <p>4. Адам – табиғат перзенті</p> <p>5. Ұқыптылық жоспары. Ұқыпты болу – Отанды нығайту</p> <p>6. Аң-құстар әлемі: а) үй мен түз хайуанаттары; ә) аңдар; б) жыртқыш аңдар; в) құстар әлемі; г) жыртқыш құстар.</p> <p>7. Ырыс алды – төрт түлік.</p> <p>8. Мамандықтар әлемінде. Кім болғын келеді?</p>

СЫНЫП ТӘРБИЕШІСІНІҢ ЭТИКАЛЫҚ ЖАДУАЛЫ

- Балаларға қашанда шындықты айт, тіпті егер ол саған пайдасыз болса да.
- Мактауды ұмытпа.
- Оқушыны емес, қылықты бағалау керек.
- Әрқайсысының тілін таба біл.
- Баламен әңгімелескен кезде, әрқашан көзіне қара.
- Балалардың қиялындағы ертегіні өлтірме.
- Қабілетсіз деме, қабілеті ашылмаған де.
- Кінәлі болып қалғандарды ешқашанда бірден жазалама.
- Ешқандай ақылгөйсіп сөгу болмасын.
- Баланы жақындатып барып қана, оның рухани әлеміне әсер етуге болады.
- «Қиын балалар дегеніміз ата-аналары сатып кеткендер ғой».
(Макаренко).

СЫНЫП ТӘРБИЕШІСІНІҢ ҮЛГІСІ

I. Білімдері мен ептері:

1. Дарынды баланы дамытуға жеткілікті іргелі білімдері.
2. Педагогикалық психология және жасына қарай балалар психологиясы, әлеуметтік психология жөніндегі білімдері мен ептері.
3. Ғылымдағы, техникадағы, өнердегі соңғы жетістіктерді білуі.

II. Қабілеттері:

4. Инновацияларға және зерттеу қызметіне қабілеттілігі.
5. Шығармашылыққа, логикалық ойлауға қабілеттілігі.
6. Білімдарлығы (эрудиция).
7. Ұдайы өз бетімен білім алуға ұмтылысы.
8. Құлшынысы (ауыр жағдайларда жұмыс істей білуі).
9. Бастамашылдығы (қабылданған шешімдерді жеделдетіп орындауы).
10. Идеяларды жүзеге асырып, барынша тиімді істерді таңдай білуі.
11. Тіл табысу қабілеттерінің болуы.

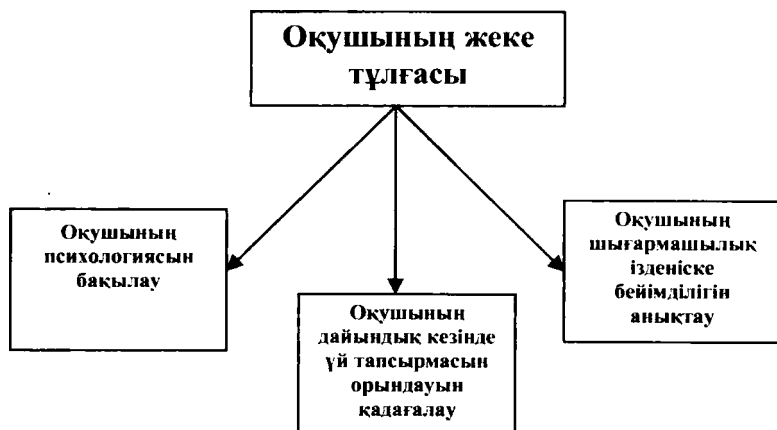
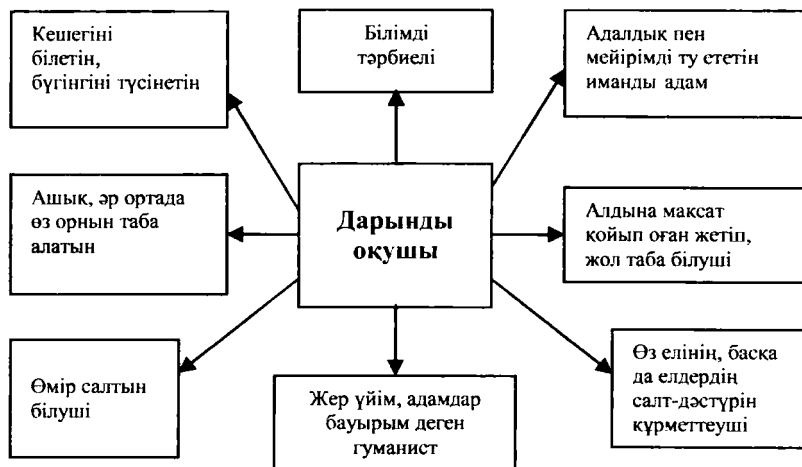
III. Тәжірибесі – даярлығы:

12. Икемділігі, қиыншылықтарды алдын ала болжай білуі, өз мақсатын толық жүзеге асыруға дайындығы

IV. Қасиеті:

13. Жоғары рухани мәдениеті.

Дарынды оқушылар моделі

Оқушының интеллектілік дамуының көрсеткіштері мен белгілері

Белгілері	Көрсеткіштері
1. Оқу жұмысының мотивтері (интеллектуалдық бағыты)	а) әлеуметтік мотив (борыштылық сезім, мәртебелік мақұлдауын тосу) ә) танымдылық мотивтері б) интеллектуалдық
2. Денсаулық жағдайлары	а) созылмалы ауруларының барлығы немесе жоқтығы ә) дене және жүйке психикасының даму деңгейі б) организмінің негізгі жүйесінің жұмыс істеуі в) қолайсыз әсерге (ауруға) организмнің қарсы тұрушылығы
3. Машықтану	а) назар ә) ес б) ойлау жұмысының типі в) ақылдылық армандылығы (алғырлығы) г) ақылдылық сыншылығы.
4. Жалпы оқуды білуі	а) негізгі айыра білуі ә) тарата жинақтай білуі б) жоспар жасауы в) оқу технологиясы г) өзін-өзі бақылау
5. Үйретілгендігі	а) білім сапасының жүйелілігі (жүйелілік, әрекеттілік, тұрақтылық) ә) сөйлеу жұмысын (өзінің ойын ауызша және жазбаша жеткізе білуі) б) компьютерлік білімділігі
6. Арнайы қаблеттілігі	а) музыкалық ә) математикалық. б) спорттық в) көркемдік г) техникалық д) т.б.
7. Зиялылық (рухани және ақылдылық сапа жиынтығы)	а) жалпы мәдениеттілік б) мәдениеттану

Оқушының ойлау қабілетінің алғырлығы жалпы білгірлікпен тығыз байланысты.

Жалпы даму көрсеткіші – ең тиімдіні айыра білу қабілеттілігі.

Басты қасиеттері – тарату, қорыту, жоспарын жасау, оқу техникасы, өзін-өзі бақылауды іске асыру.

Интеллектуалдық дамудың сапалық деңгейі – білім мен үйрену.

Білім – қабілетті жұмсаудың мазмұны.

Үйрену – байланыс сапасы.

Оқу жұмысы табыстылығының алғы шарттары:

1. Оқушы назарының қабілеттілігі.
2. Өткен материалды есте сақтау қабілеттілігі.
3. Ойлау жұмысының түрі.
4. Ақылдың алғырлығы, бір істі тындырып екінші іске тез арада көше алу даралығы.
5. Ақылдың тәуелсіздігі (дер кезінде шешімге келу).
6. Ойлаудың сыншылдығы (өзіне-өзі сын көзбен қарау).

ИНТЕРНАТ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ТӘРБИЕ

«Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңының 1-бабының 28) тармағында «интернаттық ұйымдар – жатын орны беріле отырып, белгілі бір санаттағы адамдардың білім алу құқығына мемлекеттік кепілдікті қамтамасыз ететін білім беру ұйымдары» деп анықтама берілген (*астын сызған біз* – автор).

«Білім туралы» жаңа Заңның 47-бабы «Білім алушылар мен тәрбиеленушілердің құқықтары, міндеттері

мен жауапкершілігі» деп аталады. Сол баптын тармақтарына тоқтала кету біз үшін мәнді.

2-тармақ. «Білім алатын адамдар білім алушылар немесе тәрбиеленушілер болып табылады.

Білім алушыларға оқушылар, студенттер, магистранттар, адъюнкттар, курсанттар, тыңдаушылар және докторанттар жатады.

Тәрбиеленушілерге мектепке дейінгі, интернаттық ұйымдарда білім алушы және тәрбиеленуші адамдар жатады».

14-тармақ. «Білім алушылар мен тәрбиеленушілер мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарының талаптарына сәйкес білімді, шеберлікті, практикалық дағдылар мен біліктілікті меңгеруге, ішкі тәртіп ережелерін сақтауға, білім беру ұйымының жарғысында және білім беру қызметтерін көрсету туралы шартта көзделген басқа да талаптарды орындауға міндетті».

15-тармақ. «Білім алушылар мен тәрбиеленушілер өздерінің денсаулығы үшін қам жеуге, рухани және тән саулығын өздігінен жетілдіруге ұмтылуға міндетті».

16-тармақ. «Білім алушылар мен тәрбиеленушілер педагог қызметкердің ар-намысы мен қадір-қасиетін, өздері білім алатын оқу орнының дәстүрлерін құрметтеуге міндетті».

18-тармақ. «Білім алушылардың, тәрбиеленушілердің міндеттерін бұзғаны үшін оларға білім беру ұйымының ішкі тәртібінің ережелерімен және жарғысымен көзделген тәртіптік ықпал ету шаралары не білім беру қызметтерін көрсету туралы шартта көзделген өзге де шаралар қолданылуы мүмкін» (*астын сызған біз – автор*).

Міне, тәрбиеленушілерге заман талабына сай білім мен тәрбие беріп отырған осындай интернаттық ұйымдардың бірі – Қарағанды қаласындағы білімнің қара шаңырағы атанған біздің оқу орнымыз.

Өзінің мол тарихи дәстүрі бар облыстық Жамбыл атындағы №7 дарынды балаларға арналған мамандандырылған сыныпты қазақ гимназия-интернат мектебінің педагогикалық ұжымы жас ұрпаққа өмір талабына сай жоғары деңгейде сапалы білім беру мақсатын көздеп 1993-94 оқу жылынан бастап мектеп-интернаттан біртіндеп кезең-кезеңімен мектеп-интернат гимназиясына көшті. Осындай мәртебеге ие болған оқу орны республикада көп емес-ті.

2007-2008 оқу жылынан бастап дарынды балаларға арналған мектеп-интернат атанған жаңа типті білім шаңырағының оқу-тәрбие жұмысын жүргізуде өзіндік ерекшеліктері бар. Бізде оқитын 703 оқушының 30%-ға жуығы – ауыл балалары. Жылдың тоғыз-он айы ішінде осында жатып оқитын балалардың отбасылық тәрбиесі қоғамдық тәрбиеге ұштасады. **Интернат жағдайындағы тәрбие** бүгін таңда өзекті мәселеге айналып отыр.

Жалпыға бірдей орта білімді күні ертеңдер 12 жылдыққа көшіруге байланысты әр ауылда шашыранқы орналасқан 30-40 балалық ұсақ мектептерді жауып, бірнеше ірілендірілген интернат ашудың зор келешегі бар. Интернат, біріншіден, қамқорлығы кемшін балаларға жағдай жасайды, екіншіден, қабілетті, дарынды балаларды анықтайды, іріктеп жинақтайды.

Қазіргі даму кезеңінде мектеп-интернаттың негізгі проблемасы: көп қырлы этно-мәдени білім кеңістігінде тұлғаны дамыту. Нысаналы мақсат – білім-ғылым, әлемдік, ұлттық құндылықтар жетістігі негізінде тұлғаны қоғамдағы өзгерістер жағдайында өмір сүруге даярлау.

Биік мақсатқа жету жолында жаңашылдықпен, ізденімпаздықпен жұмыс істейтін пән мұғалімдеріміз, тәрбиешілеріміз бен сынып жетекшілерілеріміз оқу-тәрбие жұмысында жаңа технология және инновациялық әдістер қолданып, жетілдіріп жүр.

Балалар құқығы туралы ережелерден

- Әр адамның жеке басының ісіне басқаны араластырмауға, өмір сүруге және еркіндікке құқығы бар.
- Әр адам қайда жүрсе де заңмен қорғалуы тиіс.
- Барлық адам заң алдында тең.
- Конституциямен немесе заңмен белгіленген құқықтары бұзылған жағдайда, әрбір адам өз құқықтары мен бостандықтарын сот арқылы қорғауға құқықты.
- Ешкімнің өз бетінше адам өмірін қиюға қақысы жоқ.
- Әркімнің өзінің жеке басының бостандығына құқығы бар. .
- Адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайды.
- Ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге, яки жазалауға болмайды.
- Әрбір адамның жеке өміріне қол сұғылмауына, өзінің және отбасының құпиясы болуына , ар-намысы мен абырой-беделін қорғауына құқығы бар.
- Конституция сөз бен шығармашылық еркіндігіне кепілдік береді.
- Әркімнің еркін ақпарат алуға және таратуға құқығы бар.
- Әрбір адамның еңбек етуіне, жұмыс түрін еркін таңдауына, әділетті еңбек ету жағдайына және жұмыссыздықтан қорғалуына, сондай-ақ еңбегіне қарай тиесілі жалақы алуына құқығы бар.
- Кәмелетке толған еңбекке қаблетті балалар еңбекке жарамсыз ата- анасына қамқорлық жасауға міндетті.
- Азаматтардың тегін орта білім алуына кепілдік беріледі. Орта білім алуға құқығы бар.
- Қазақстан Республикасын қорғау – оның әрбір азаматының қасиетті парызы мен міндеті.
- Қазақстан Республикасы азаматтары тарих пен мәдениет ескерткіштерін қорғауға міндетті.
- Қазақстан Республикасы азаматтары табиғатты сақтауға міндетті.

Мектеп-интернат шәкірттерінің ереже, міндеттері

I-IV сыныптар

1. Ынта қойып оқы, сабақта өзіңді дұрыс ұста. Сабақтан кешігіп қалма.
2. Еңбекке, өз сыныбыңдағы іске қатыс.
3. Мектеп мүлкіне жауапкершілікпен қара.
4. Күн түзімін (режимін) сақта.
5. Өзіңді мектепте, үйде, көшеде үлгілі ұста. Үлкендерге жол және орын бер. Көшеде жүру ережелерін сақта.
6. Мұғалімдердің және оқушылардың талаптарын орында!

V-VIII сыныптар

1. Мектептің қоғамдық жұмысына белсенді қатыс.
2. Бос уақытта пайдалы істермен, оқумен, техникалық ізденіспен және шығармашылықпен шұғылдан.
3. Өзіңді үлгілі ұста. Кішіпейіл, сыпайы, инабатты бол, ұқыпты киін.
4. Ата-анаңды құрметте, қолғабыс тигіз.

IX-XI сыныптар

1. Ғылым негіздері мен өзін-өзі басқару дағдыларын табандылықпен және қажырлылықпен меңгеру.
2. Халық дәулетін, туған табиғат байлығын сақтауға және молайтуға қам жаса.
3. Спортпен шұғылдан, шынық, өзіңді, Отанды қорғауға даярлан.
4. Өз еңбегіңді дұрыс ұйымдастыруға үйрен.
5. Ұлттық және әлемдік мәдениетті меңгер.
6. Мұғалімдердің талаптарын, оқушылардың өзін-өзі басқару ұйымдарын ың шешімдерін орында әрі белсене қолдап отыр.

Күн тәртібі

7-00 – 7-05	Ұйқыдан тұру, төсек орнын жинау
7-05 – 7-15	Ертеңгілік жаттығу
7-15 – 7-30	Жуыну, бөлме реттеу
7-30 – 8-15	Ертеңгілік ас
8-15 – 8-25	Сабакқа даярлық
8-30 – 14-00	Сабак
13-00 – 14-30	Түскі ас
14-00 – 16-00	Шығармашылық істер
16-00 – 16-30	Түстен кейінгі ас
16-30 – 18-30	Дайындау сабағы
18-30 – 19-30	Таза ауада серуен
19-30 – 20-30	Кешкі ас
20-30 – 21-30	Бос уақыт
21-30 – 22-00	Ұйқыға әзірлік
22-00 – 6-50	Ұйқы

ҰСТАНЫМДАР МЕН ҚАҒИДАТТАР

Тәрбиенің қазіргі заманғы моделінің негізгі принциптері (ұстанымдары) мыналар болуға тиісті:

• *Табиғатқа сай болу принципі (тәрбие жас, физиологиялық және психологиялық ерекшеліктерді ескере отырып жүзеге асырылады);*

• *Тұтастық принципі (тәрбиелеу мен оқыту тең құқықты және өзара әрекет ететін құрамдас бөліктер болып табылады);*

• *Мәдениетке сай болу принципі (эстетикалық талғамды қалыптастыруда қолайлы жағдайларды қамтамасыз ету);*

• *Жиынтық көзқарас принципі (ұжымдық, топтық*

және жеке әдістерді тіркестіру, баланың жеке дамуы үшін оның мүдделері мен шығармашылық қабілеттерін ескере отырып жағдайлар жасау);

• Ынтымақтастық принципі (бұл гуманизм педагогикасының негіз қалаушы буыны болып табылады).

***

Оқыту мен тәрбиелеудің негіз қалаушы қағидаттары (постулаттары) мыналар болып табылады:

♦ педагогтың баланың шексіз мүмкіндіктеріне сенімі (көрдіңіздер ме, күдік-күмәні емес, зор сенімі; осы жерде ұлы педагог А. Макаренконың тіпті ұры балаға үлкен сенім артуы еске түседі; ал бізде қалай?!);

♦ жеке тұлға дамуының кілті – оның дүниені танудағы жеке тәжірибесі, оның қоршаған шындықты өз бетінше қабылдауы екендігін түсіну;

♦ өзін өзі іске асыруға, өзін өзі бекітуге деген қажеттілік адам бойына әуелгі баста қаланған, оған туғаннан берілген қасиет;

♦ жеке тұлғаның дамуы балалардың бір-бірімен, педагог пен балалардың, ата-аналар мен балалардың жүздесіп, араласу процесінде ғана жүреді.

ОқУШЫЛАРДЫҢ ТӘРБИЕЛІЛІГІН БАҒАЛАУ

Көптеген мектептердің тәжірибесі көрсеткеніндей, оқушылардың жеке тұлға ретіндегі даму процесін психодиагностикалау және түзету жөнінде жоспарлы түрде жүргізілген жұмыс өз жемістерін берді. Алайда бұл жеткіліксіз болып шықты.

В.А.Сухомлинский: «Тәрбиенің нәтижесі неден барынша жарқын көрінеді? - деп ойлағаным бірнеше жыл болды. Менің жұмсаған күш-жігерім жемісін берді деп айтуға моральдық құқығым қашан болады? Өмір мынаған көз жеткізді: тәрбиенің алғашқы және барынша сезінерлік нәтижесі адамның өзі туралы ойлана бастауынан көрініс табады. Менің нем жақсы, нем жаман? - деген сауал төңірегінде ойланды. Тәрбиелеудің ең жетік әдістері мен амалдары, егер олар адамның өзіне өзі қарауына, өзінің тағдыры туралы ойлауына жеткізбесе, бос нәрсе болып қалады».

Оқушылардың өзін өзі танумен және өзін өзі тәрбиелеумен барынша мұқият айналысуы үшін бір ғана психодиагностика жеткіліксіз болып қалды. Талдау жеке тұлға ретінде даму процесін тежейтін себептердің бірі біздің мектептерде қабылданған, солар бойынша осы жұмыс бағаланатын, көрсеткіштер жүйесі екендігін көрсетті. Қазіргі уақытта бірден бір осындай көрсеткіш үлгерім болып қалып отыр. Сондықтан оқушалар мен мұғалімдердің бар күш-жігері кез келген құралмен, кей ретте балалардың ақыл-ойы мен тағдырын зақымдайтын адамгершілікке жатпайтын жолдармен, жоғары үлгерімге қол жеткізуге жұмсалатыны таңғаларлық жәйт емес.

Мектеп оқушысының басқа қасиеттерін және оның тәрбиелілік деңгейін бағалау өлшемдерінің жоқтығы жеке тұлға ретінде дамуға мүлдем қолғабыс етпейді. А.Н.Леонтьев: «... тәрбиеге өмір, шындық тұрғысынан

қарау – бұл жекелеген тәрбиелік және тіпті білім беру міндеттеріне: адм өмірде қандай болуға тиіс және ол мұның үшін немен қарулануға тиіс, оның білімі, оның ойлауы, сезімдері және т.б. қандай болуға тиіс деген адамға қойылатын талаптарға саятын көзқарас», - деп жазды.

Сондықтан бірнеше жылдардан бері менің сыныбымда оқушылардың тәрбиелілігін бағалау жөнінде эксперимент басталды. Бұл сынақ үшін мен әдістемелік әдебиеттерге сүйене отырып оқушы тәрбиелілігінің мынандай көрсеткіштерін әзірледім:

Отбасындағы тәртібі: отбасының істері мен проблемаларына белсенді қатысуы; оның ауыртпашылықтары мен қуанышын отбасының басқа мүшелерімен бірге бөлісуі; толық өзіне өзі қызмет көрсетуі; үй бойынша өзінің тұрақты міндеттерін ықтиятты орындауы; отбасының жасы кіші және жасы үлкен мүшелері туралы камқорлығы; ескертпелерге дұрыс қарауы, отбасының барлық мүшелерімен қарым-қатынаста сыпайылығы; туған күнге, мерейтойларға және басқа мерекелерге байланысты ата-аналары мен отбасының қалған мүшелерін құттықтауда және сыйлықтар дайындауда ынта білдіруі; отбасылық мерекелерді өткізуге және оларды әзірлеуге белсенді қатысуы.

Мектептегі тәртібі: сабақ үстіндегі тәртіптілігі мен зейінділігі; сабақтарды өткізуге, өтілген оқу материалын талқылауға белсенді қатысуы; мұғалімдердің тапсырмаларын орындаудағы ықтияттылығы, оқу жұмысындағы еңбексүйгіштігі мен ұқыптылығы; оқудағы табыстар мен сәтсіздіктерге ақыл-оймен қарауы; тапсырылған қоғамдық істерге жауапкершілік сезімін көрсетуі; үзілістер кезіндегі тәртіптілігі, оқушыларға арналған Ережелерді күнделікті орындауы; мектеп пен сынып мүлкіне ұқыпты қарауы; сынып пен мектептің

қоғамдық істеріне белсенді қатысуы; сынып жетекшісінің тапсырмаларын ықтиятты орындауы; сынып істерінде басқара және бағына білуі.

Жасы үлкендерге қатынасы: қарым-қатынастағы сыпайылығы; жасы үлкендердің тапсырмаларын ақылға қонымды орындауы; мұқтаж болғандарға мүмкіндігінше көмек көрсетуі; кездескен және қоштасқан кезде жасы үлкендерге сыпайылықпен қарауы.

Құрдастарына қатынасы: бірлескен қаракетке және ойындарға белсенді қатысуы; өз қуаныштары мен реніштерін жолдастарымен бөлісуге ұмтылысы, олардың қуаныштары мен қайғысын шынайы түрде бөлісуі; достарына риясыз көмектесуге әзірлігі, өз сыныптастары мен сыныпты ұятқа қалдырмауға ұмтылысы; құрдастарымен қатынаста қағидатшылдығы (принциптілігі), олардың қателіктері мен теріс қылықтарын көрсете білуі; сөзінде тұруы мен уәде еткенін орындауы; қатынастағы қарапайымдылығы, дау-таластардағы ұстамдылығы.

Көшедегі және қоғамдық орындардағы тәртібі: жол қозғалысы ережелерін сақтауы; табиғатқа, жан-жануарларға сүйіспеншілігі мен құнтты қарауы; қоғамдық орындарда, көлікте және көшеде тазалық пен тәртіпті сақтауы; көлікте жасы үлкендер мен әйелдерге орын беруі.

Өз-өзіне қатынасы: пайдалы іспен тұрақты айналысуы, бос жүріске уақыт шығындамауы; киім, аяқ киім киюде ұқыптылығы мен үнемшілдігі; күн түзімін және таңғы жаттығуды орындауы; адалдығы мен шыншылдығы, бөтен адамның заттарын рұқсатсыз алмауы, адамдарға қайырымды болуы; егер олар онысын мойындаса, қателерін кешіруі; басқалардың табыстарын қызғанбауы; өзіне табыс әкелетін қаракет түрлерін іздеуі және табуы; өзінің қаракеті мен тәртібін ұдайы талдауы; өзінің теріс қылықтары мен қателерін адал мойындауы

және жасалған істі түзеуге тырысуы; өтірікке, алдауға, ұрлыққа төзімсіз болуы, жаман әдеттерінің (темекі тарту, былапыт сөз айту және басқалар) болмауы; өзінің басты мүдделері мен бейімділіктерін анықтауы, өз қабілетін басты жеке мүддесін білдіретін қаракетке қарай дамытуы; қорқыныш сезімін жеңуді үйренуі; өзін тәуекелге салып көмекке келуге дайын болуы, жолдастарын және өзін өзі ашық сынауы; күшпен емес, қисынды дәлелдердің көмегімен өз пікірін әрқашанда қорғауы; әділ сын үшін алғыс айтуы және өз кемшіліктерін жою үшін бәрін істеуі; тілегенін емес, керек нәрсені істеуге өзін мәжбүр етуге үйренуі; басталған істі ақырына дейін жеткізу әдетін дағдыландыруы, қиыншылықтарды жеңуде табандылық көрсетуі; өзін өзі тәрбиелеумен, дене жағынан өзін өзі жетілдірумен жүйелі және табанды түрде айналысуы; қашанда сыртқы кейпінің мұнтаздай болуы, әдебиетке, өнерге үнемі қызығушылық көрсетуі; теледидардан шектеулі уақыт қана және барынша қызықты хабарларды ғана көруі; елде және әлемде болып жатақан барлық аса маңызды саяси жаңалықтардан хабардар болуы.

Бұл көрсеткіштер мектеп оқушыларының әрбір жастағы топтары үшін дәлденіп, нақтыланғаны дұрыс.

Оқу жылының бірінші жартыжылдығында бұл көрсеткіштер әрбір сыныптағы сынып жиналыстарында егжей-тегжейлі талқылануға және көрсеткіштердің қайсыбірі талқыланғаннан кейін мектеп оқушылары оларды өз дәптерлеріне көшіріп алып отыруға тиіс.

Оқушының өзіне-өзі мінездеме беруі

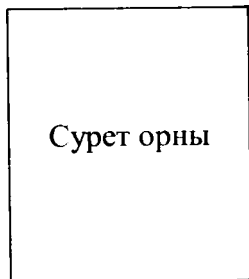
Өз-өзіне қатынасы:

пайдалы іспен тұрақты айналысуы;
өзін қалаған нәрсені емес, керек нәрсені орындауға жұмылдыра білуі;

басталған істі ақырына дейін жеткізу әдетін
дағдыландыруы;
адал мен шынайы болуға ұмтылуы;
бөтен адамның заттарын рұқсатсыз алмауы;
қайырымды болуы;
басқалардың табыстарын қызғанбауы;
өзінің теріс қылықтары мен қателерін адал мойындауы
және оларды түзеуге тырысуы;
сынды қабылдай білуі;
алдауға, ұрлыққа төзімсіз болуы;
жаман әдеттерінің (темекі тарту, былапыт сөз айту)
болмауы;
өзін тәуекелге салып көмекке келуге дайын болуы;
күшпен емес, қисынды дәлелдердің көмегімен
өз пікірін әрқашанда қорғауы;
қиыншылықтарды жеңуде табандылық көрсетуі;
өзін өзі тәрбиелеумен жүйелі және табанды түрде
айналысуы;
дене жағынан өзін өзі жетілдіруі;
сыртқы кейпінің мұнтаздай болуы.

Жамбыл атындағы облыстық № 7 дарынды балаларға арналған
мектеп -интернат

1. Оқушының аты-жөні _____
2. Ұлты _____
3. Жынысы _____
4. Туған жылы, айы, күні _____
5. Сыныбы _____
6. Мектепке келген жылы _____
7. Толтырылған уақыты _____

Оқушының педагогикалық картасы

1. Оқушының аты-жөні _____
2. Туған күні, айы, жылы _____
3. Мекен-жайы _____
4. Сыныбы _____
5. Отбасы мүшелері _____
- _____
- _____
6. Денсаулық жағдайы _____
- _____
7. Дұрыс өмір сүруі _____
- _____
8. Сабақтағы белсенділігі _____
- _____
8. Үлгерімі _____
- _____
9. Пәндерге қызығушылығы _____
- _____
- _____
10. Өнерге, техникаға, әдебиетке, спортқа қызығушылығы _____
- _____
- _____
11. Оқушының шығармашылық қабілеті _____
- _____
- _____
12. Отбасындағы қарым-қатынасы _____
- _____
- _____
13. Мектептегі, сыныптағы адамдармен қарым-қатынасы _____
- _____
- _____
14. Көпшілік орындарда өзін-өзі ұстауы _____
- _____
- _____
15. Мәдени-адамгершілік мінез-құлқы _____
- _____
- _____

ТӘРБИЕЛІЛІК ДЕҢГЕЙЛЕРІ

(Т.И.Шамова бойынша)

БАҒАЛАУ ӨЛШЕМДЕРІ:

”5” – әрқашан бар

”4” – жиі

”3” - сирек

”2” – ешқашан

”1” – менде басқа

көзқарас

1 – 5 сынып

Рет N	Өлшемдер (қасиеттер)	Мен өзім	Ата-ананың бағасы	Сынып жетекшісінің бағасы	Жалпы баға
1	2	3	4	5	6
1.	<p style="text-align: center;">БІЛУГЕ ҚҰШТАРЛЫҚ</p> <p>(маған оқыған ұнайды, мен үй тапсырмасын әрқашан орындаймын, мен жақсы баға алуға ұмтыламын, мен үйірмелердің, шығармашылық шеберханалардың жұмысына белсенді қатысамын)</p>				
2.	<p style="text-align: center;">ЫНТА</p> <p>(мен оқуда ұқыпты, тиянақтымын)</p>				
3.	<p style="text-align: center;">ТӘРТІПТІЛІК</p> <p>(мен мектепте, көшеде, көлікте, қоғамдық орындарда)</p>				

	тәртіп ережелерін сақтаймын)				
4.	ЖАУАПКЕРШІЛІК (мен бастаған ісімді әрқашан аяғына дейін жеткіземін, алған міндеттемелерімді орындаймын, өз қылықтарым үшін жауап беруге әзірмін)				
5.	АДАЛДЫҚ (мен әрқашан шындықты айтамын)				
6.	ЕҢБЕКСҮЙГІШТІК (мен ептерімді практикада пайдалана аламын, үй шаруашылығымен айналысу маған ұнайды, менде өзіме өзім қызмет көрсету әдеті бар)				
7.	ЭСТЕТИКАЛЫҚ ДҮНИЕГЕ ҰМТЫЛЫС (мен ән айтуды, билеуді, сурет салуды, музыканы түсінуді үйренуге, өмірдегі әсемдікті табуға ұмтыламын)				

8.	<p>ДЕНЕ ЖАҒЫНАН ЖЕТІЛУГЕ ЖӘНЕ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНА ҰМТЫЛЫС</p> <p>(мен өзімді күтудің санитарлық- гигиеналық ережелерін сақтаймын, денсаулығым туралы камқорлық жасаймын, дене шынықтыру жаттығуларымен айналысамын)</p>				
9.	<p>ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚА ҰМТЫЛЫС</p> <p>(кейбір сұрақтардың жауабын табу маған қызықты, көптеген проблемалардың дәстүрлі емес жолдарын табуға тырысамын)</p>				

ТӘРБИЕЛІЛІК ДЕҢГЕЙЛЕРІ

(Т.И.Шамова бойынша)

БАҒАЛАУ ӨЛШЕМДЕРІ: ''5'' – әрқашан бар
   ''4'' – жиі
   ''3'' - арасында
   ''2'' – ешқашан
   ''1'' –   менде   басқа
   көзқарас

6 – 9 сынып

Рет N	<i>Өлшемдер (қасиеттер)</i>	Мен өзім	Ата- ананың бағасы	Сынып жетекшісінің бағасы	Жалпы баға
1	2	3	4	5	6
1.	БІЛІМДАРЛЫҚ (мен көп оқығанмын, менің терсең білімім бар, мен сабақтарға дайындалу үшін қосымша әдебиетті жиі пайдаланамын, мен ұғымпазбын, пайымдарымды дәлелдеп, негіздей аламын)				
2.	СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІ				
3.	ЕҢБЕКСҮЙГІШТІК (мен бар істі ұқыпты және әдемі атқарамын; мен мектепте алған білімдерім мен ептерімді практикада пайдалана аламын,				

	менде өзіме өзім қызмет көрсету әдеті бар, мен мектепте қоғамдық пайдалы еңбекпен айналысамын)				
4.	ЫНТА (мен оқуда тырысамын әрі адалмын, зейіндімін, ұқыптымын)				
5.	ТӘРТІПТІЛІК (мен мектепте, көшеде, көлікте, қоғамдық орындарда тәртіп ережелерін сақтаймын, мектепте сабақтарды босатпаймын)				
6.	ЖАУАПКЕРШІЛІК (мен әрқашан басталған істі ақырына дейін жеткіземін, алған міндеттемелерді орындаймын, өз қылықтарыма жауап беруге әзірмін) – шешімді баламалардан таңдау керек				
7.	АДАЛДЫҚ				
8.	ЭСТЕТИКАЛЫҚ ДАМУҒА ҰМТЫЛЫС (менің ән айтуға, әдемі қозғалуға,				

	билеуге, сурет салуға, музыканы түсінуге үйренгім келеді, мен өмірден әсемдікті табуға тырысамын)				
9.	ДЕНЕ ЖАҒЫНАН ЖЕТІЛУГЕ ЖӘНЕ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНА ҰМТЫЛЫС (мен өзімді күтудің санитарлық- гигиеналық ережелерін сактаймын, денсаулығым туралы камқорлық жасаймын, еңбек және демалыс түзімін сактаймын, дене шынықтыру жаттығуларымен айналысамын)				
10.	АДАМГЕРШІЛІК ҰСТАНЫМЫ (мен адамгершілікке жатпайтын мінез- құлықты қабылдамаймын, мен адамның белсенділігіне оның мінезінің қалыптасуы байланысты екенін түсінемін)				

ТӘРБИЕЛІЛІК ДЕҢГЕЙЛЕРІ

(Т.И.Шамова бойынша)

БАҒАЛАУ ӨЛШЕМДЕРІ:	”5” – түсінуге жеттім, мұны өмірде басшылыққа аламын ”4” – бұл маған тән деп ойлаймын ”3” – маған дәл баға беру қиын ”2” – бұл менде әлі жоқ деп ойлаймын ”1” – мен нұсқалған көзқарасты қабылдамаймын
--------------------	--

10 – 11 сынып

Рет N	Өлшемдер (қасиеттер)	Мен өзім	Ата-ананың бағасы	Сынып жетекшісінің бағасы	Жалпы баға
1	2	3	4	5	6
1.	БІЛІМДАРЛЫҚ (мен көп оқығанмын, менің терең білімім бар, мен қосымша әдебиетті жиі пайдаланамын, мен ұғымпазбын, мен пайымымды талдап, салыстырып, дәлелдеп, негіздей аламын, мен қойылған мәселелерді шешуге шығармашылықпен				

	және дербес карауға тырысамын)				
2.	<p>АДАМГЕРШІЛІК ҰСТАНЫМЫ (мен әділеттілік, қайырымдылық, адалдық сияқты жалпы адамзаттық құндылықтарға саналы түрде жетемін; мен адамгершілікке жатпайтын мінез-құлықты қабылдамаймын; мен өз халқымның тарихына ұқыппен қараймын; адам өміріндегі рухани-адамгершілік құндылықтардың қажеттілігін түсінемін, мамандықты таңдауға саналы түрде қараймын)</p>				
3.	<p>ТӘРТІПТІЛІК (мен қоғамдық орындарда, көлікте өз мінез-құлқымды дербес бақылаймын және реттеймін, мектепте сабақтарды себепсіз босатпаймын)</p>				

4.	<p style="text-align: center;">ЭСТЕТИКАЛЫК ДАМУҒА ҰМТЫЛЫС</p> <p>(менің әдемі қозғалып, билей білгім келеді; музыканы тындап, түсінгім (сезінгім) келеді; мен өмірден әсемдікті табуға тырысамын; мен адамның ішкі және сыртқы мәдениеті арасындағы байланысты көремін; мен өзімнің өмірлік қаракетімді эстетика тұрғысынан ұйымдастыруға тырысамын)</p>				
5.	<p style="text-align: center;">СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІ</p>				
6.	<p style="text-align: center;">ДЕНЕ ЖАҒЫНАН ЖЕТІЛУГЕ ЖӘНЕ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНА ҰМТЫЛЫС</p> <p>(мен денсаулықты күшейтуге саналы түрде қараймын, күн сайын гимнастикамен, дене шынықтыру жаттығуларымен айналысамын, мен зиянды әрекеттерге теріс қараймын)</p>				

7.	<p style="text-align: center;">АДАЛДЫҚ (мен шындықты айтамын)</p>				
8.	<p style="text-align: center;">ДҮНИЕТАНЫМ (мен адам, қоғам және табиғат дамуының тұтастығы мен бірлігін түсінемін, қоршаған айналаны өзгерту мен табиғатты қорғаудағы адамның рөлін сезінемін, мен өз көзқарастарым мен наным-сенімдерімді қорғай білудің маңыздылығын көремін)</p>				
9.	<p style="text-align: center;">ЕҢБЕКСҮЙГІШТІК</p>				

АТА-АНАЛАР САУАЛНАМАСЫ

1. Балаға кім болып келесіз?

- Анасы
- Әкесі
- Қамқоршысы

2. Сіздің жанұялық жағдайыңыз?

- Некесіз/бойдақ
- Некеде/үйленген
- Некесіз тұру
- Ажырасқан
- Бөлек тұрамыз
- Жесір

3. Жанұяңызда қанша бала барын көрсетіңіз?

- Ер бала _____ Қыз бала _____

4. Сіздің үйде қанша адам тұрады? _____

5. Сіз жеке меншік үйде тұрасыз ба? Иә _____ Жок _____

6. Сіздің табысыңыздың негізгі түрлері?

- Зейнетақы
- Жәрдемақы
- Кездейсоқ табыс
- Жеке іскерлік
- Мемлекет тарапынан көмек
- Басқа да (көрсетіңіз)

7. Сіздің балаңыз мектептен кейін немен шұғылданады?

- Өзінен кейінгі іні-қарындастарына қарауға көмектеседі
- Сабағын орындайды
- Кітап оқиды
- Компьютердегі ойындармен ойнайды
- Теледидар, бейнефильм көреді
- Ата-анасының жұмысына көмектеседі
- Спорт, музыка мектептеріне барады

- Аулада ойнайды

- Басқа да (көрсетіңіз)

1. Үйде қай тілде сөйлесесіздер және қай мөлшерде?

Тіл	Әрдайым	Кейде	Мүлде
1. Қазақ			
2. Орыс			
3. Басқа (көрсетіңіз)			

9. Сіздің балаңыздың денсаулығы қалай?

- Жиі салқын тиеді

- Асқынған ауру

- Мүгедек

- Артық салмақ

- Есту, көру қабілеті төмен

- Жаксы

- Басқа да (көрсетіңіз)

10. Жанұядағы әке білімінің деңгейі:

- Толық емес орта білім

- Толық орта білім

- Арнайы орта білім.

- Толық емес жоғары білім

- Жоғары білім

- Ғылыми атағы

11. Жанұядағы ана білімінің деңгейі:

- Толық емес орта білім

- Толық орта білім

- Арнайы орта білім

- Толық емес жоғары білім

- Жоғары білім

- Ғылыми атағы

12. Бала тәрбиелеуде сізді қинайтын нәрсе? _____

---

13. Сіздің баланыз кітапханаға бара ма? Егер бармас, себебі не? _____

14. Баланыздың жетістіктерін мұғаліммен жиі талқылайсыз ба?

- Әрдайым
- Кейде
- Ешқашан

15. Сіз тәрбиелеудің қай түрін тиімді деп санайсыз?

- Заттай сыйлық
- Сөзбен мақтау
- Сөзбен ұрсу
- Ұру
- Әңгімелесу
- Жағымды қылықтар
- Басқа да (көрсетіңіз)

16. Сіздің ойыңызша, мектептегі білім неге байланысты?

- Мектеп түрі (жеке, гимназия, жай)
- Мұғалімдер ұйымы
- Жеке мұғалім
- Қосымша секция, үйірмелерге
- Репетитордың сабағы
- Басқа да (көрсетіңіз)

17. Сынып жетекшісіне, пән мұғалімдеріне, жалпы мектепке, мектеп әкімшілігіне айтатын ой-пікірлеріңіз, ұсыныстарыңыз, тілектеріңіз болса жазып көрсетіңіз

ТЕМПЕРАМЕНТ ТҮРЛЕРІ

Темперамент туралы алғашқы ой-пікірлер ғылымда өте ерте кездің өзінде-ақ айтыла бастаған. Ежелгі грекияның белгілі ғалымы, дәрігер Гиппократтың (б.з.д. 460-356) еңбектерінде бұл жөнінде біраз пікірлер айтылған. Гиппократтың ойынша, әртүрлі темпераменттер адамдар мен жануарлардың денесінде төрт түрлі сұйық заттарға байланысты. Олар: денені жылытып тұратын – қан, салқындататын – шырын, құрғататын – бауырдағы сары өт, оған дымдылық беретін – қара өт. Осы 4 түрлі сұйықтар араласуының пропорциясын грекше «красис» деп атаған. Латын тілінде бұл темпераментум деп аталады.

Сабак үстінде әр топ оқушыларының үйде орындаған 4 темперамент типіне жасаған сипаттамасы қарастырылып, сол типке келетін сыныптағы оқушыларға мінездеме беріледі.

1. **Сангвиник** – темпераментіне кіретін ашық, көпшіл, сөзшен, кісіге қайырымды, қысылып қымтырылмайды, тіпті олар оптимист, өмір сүйгіш, көтеріңкі көңілді, басшылыққа, жетекшілікке құштар жандар болады. мұндай бала жылдам және тез қозғыш, көңіл-күйі жиі өзгергіш келеді, көп нәрсеге қызығады. Жұмысқа қабілетті, ал іс жоқ кезде сылбыр күйге түседі. Кейде мініезінде жеңілдік байқалады. Бәрін біліп алуға тырысады, бірақ бағыттап отырмаса, тез суып кетуі де мүмкін. Ақыл-ой әрекеті белсенді жүріп отырады, айтқандарын қиналмай ұғады, сұрақ қоюға жаны құмар. Оның сөзі жылдам, анық, түсінікті, сөзді мәнерлей айтуға тырысады. Олар басқа адамдармен тез тіл табысады. Сөйлегенде ым-ишара (мимика) жағы басым келеді, көбінесе, эмоциясы қозу жағдайында тұрады. Сангвиниктер өмірге икемді, тәрбиелеуге оңтайлы ширақ темперамент болып саналады. Сангвиниктер тапқырлық

пен зеректікті қажет етеді. Жұмыс үстінде төзімділікті көрсете отырып, нәтижеге жетуге тырысады.

2. Флегматик – ол өте сақ, ұян, байсалды, жұртқа жақсылық тілейтін, сенімді, тұрақты, бірқалыпты. Ауыр мінезді, көрсе қызар емес, мәселені тез шешуге асықпайды, салқынқанды. Бір істі бастаса салпақтап соңынан қалмайды. Сезімдері сырт әлпетінен көрінбейді десе де болады. Дауыс екпіні баяу келеді, аптықпай асып-саспай сөйлейді. Сөзі ым-ишаралармен ерекшеленіп тұрмайды. Өзінің икемділіктерін жақсы көрсетеді. Флегматик темпераментіндегілер бір қалыпты және жақсы меңгерілген жұмысты орындауға бейім. Флегматиктерді барлық уақытта асықтырып, құлшындырып отыру қажет.

3. Холерик – бұл ұшып-қонып тұратын, күйгелек, тынымсыз, шамданғыш, көңіл-күйі жиі өзгеретін, қарым-қатынаста аумалы-төкпелі, тұрақсыз, ашуланшақ болып келеді. Қимыл-қозғалысы батыл, шапшаң. Қызыққан жұмысына әбден беріліп, барлық ынтасын салып орындайды. Онда ой-әрекеттің белсенділігін байқауға болады. Өз эмоцияларын, қимыл-қозғалыстарын билей алмай қабынып, «күйіп-пісуге» дайын тұрады. Ашуы шапшаң, қатты, қияңқы, ұнамсыз істерге әуес. Бұлардың сөзі жылдам, интонациясы толқымалы, кейде топ ішінде даусы қатты шығып та кетеді. Олар тез қызу сөйлеп, төңірегіндегілерді бірден ұйытады. Ерекшеліктері өткір көзінен, тез және оңтайлы қозғалыстарынан жақсы байқалады. Ызақор, ашуланшақ келеді. Олар өзгелер арасында басшылық жасауға құмар, өзін жоғары санайды, қарсы келсең ашуланып қалады. Холериктердің сезімі, көңіл-күйлері сөзінен, қимылынан білініп тұрады. Олар әсерлі, мәнерлі сөйлейді.

4. Меланхолик – сәл нәрсеге ренжиді, өкпелегіш, пессимист, тұйық, сөзге сараң, аса баяу қозғалатын жайбасар. Қызарандап ұялады. Ол көпке дейін булығып,

белсенді сөз айтудан қалады. Ұялшақ, тартыншақ, тұйық болғандықтан көпшіліктен аулақ жүргенді жақсы көреді, сіркесі су көтермейді, бірбеткей, қыңыр, қисық келеді. Көзге түспей жай ғана жүріп-тұрғанды ұнатады. Мен деп ешқашан ұмтылмайды. Бірақ өте сезімтал, басқалар көре қоймаған нәрсені тез байқайды. Олар сыртқы жағдайдан үрейленіп, секеніп жүреді. Жұмыс шапшаңдығы бір қалыпты емес. Үнемі өзімен өзі жүреді. Басқаруға ұмтылмайды.

Меланхолик темпераментінің өзі - әлсіз тип. Күшті типтегі темпераменттер: сангвиник, флегматик, холерик.

№	Оқушының аты-жөні	Холерик	Сангвиник	Флегматик	Меланхолик
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					
9.					
10.					
11.					
12.					
13.					
14.					
15.					
16.					
17.					
18.					
19.					
20.					
21.					
22.					
23.					
24.					
25.					
26.					
27.					
28.					
29.					
Барлығы:					
Сапасы:					

Темпераментті зерттеу

Балалар сұрақтарға «иә» немесе «жоқ» деп көп ойланбай жауап берулері керек

1. Айналадағы шу мен әбігершілікті ұнатасың ба?
2. Сені қолдайтын достарыңды қажет етесің бе?
3. Сенен бір нәрсе сұрағанда бірден жауап табасың ба?
4. Сен кейде ашулы және абыржулы боласың ба?
5. Көңіл-күйің жиі өзгере ме?
6. Саған басқа балалармен кездескеннен гөрі, өзің жалғыз болғанды ұнатасың ба?
7. Әртүрлі ойлар саған ұйықтауға кедергі келтіре ме?
8. Сен саған айтқандай ойлайсың ба?
9. Біреуге қалжыңдауды ұнатасың ба?
10. Ешқандай себептерсіз саған кейде көңілсіз болды ма?
11. Сен өте көңілді адаммын деп айта аласың ба?
12. Мектепте сен тәртіп бұздың ба?
13. Көп нәрсе сені ашуландырды ма?
14. Тез жасалатын жұмыстар ұнайды ма?
15. Болайын деп, бірақ жақсы аяқталған қорқынышты оқиғаларға ренжисің бе?
16. Кез келген құпияны саған сенуге бола ма?
17. Көңілсіз топты жандандырып жібере аласың ба?
18. Сенің жұмысыңа және өзіңе сын айтқанда тез абыржисың ба?
19. Еш себептерсіз сенің жүрегің соға ма?
20. Сен біреумен достасқың келгенде өзің бірінші болып бастайсың ба?
21. Сен өтірік айтып көрдің бе?
22. Достарыңа қызықты әңгімелер айтып, қалжыңдадың ба?
23. Еш себептерсіз өзіңді шаршанқы сезіндің бе?
24. Алдымен сабақтарыңды жасап, сосын ойнайсың ба?
25. Сенің барлықтарыңа көңілің тола ма және көңілдісің бе?
26. Сен тез өкпелейсің бе?
27. Басқа балалармен сөйлескенді, ойнауды жақсы көресің бе?

28. Шаруашылықта сенен туыскандарың көмек сұраса орындайсың ба?
29. Сенің басыңның қатты айналатын кездері бола ма?
30. Біреуді ыңғайсыз жағдайға қалдыруды ұнатасың ба?
31. Сен бір нәрсе жалықтырғанын жиі сезесің бе?
32. Сен кейде мақтағанды жақсы көресің бе?
33. Басқа адамдар тобында сен жиі үндемей отырасың ба?
34. Қобалжыған кезде орныңда отырып қалатын кездер бола ма?
35. Сен тез шешім қабылдайсың ба?
36. Мұғалім жоқ жерде, сыныпта сен шуылдайсың ба?
37. Саған қорқынышты түстер жиі кіре ме?
38. Сен достарыңның арасында барлығын ұмытып, көңілдене аласың ба?
39. Сені тез ренжітуге бола ма?
40. Біреу туралы жаман айтып көрдің бе?
41. Сен өзінді аңқаумын деп айта аласың ба?
42. Сен ыңғайсыз жағдайға түсіп, сосын көп ойлайсың ба?
43. Саған берген нәрселердің бәрін жейсің бе?
44. Сенен бір нәрсені сұраса, «жоқ» деп жауап беру қиын ба?
45. Қонаққа жиі баруды ұнатасың ба?
46. Өмір сүргің келмейтін кездер бола ма?
47. Ата-анаңмен дөрекі болған кездер бар ма?
48. Сен шулы және көңілді ойындарды жақсы көресің бе?
49. Сені көңілді адам деп айтуға бола ма?
50. Сабак жасап отырғанда көңілің басқа жаққа жиі ауа ма?
51. Жалпы отырыстарда өзің қатынасқаннан гөрі, отырып карағанды ұнатасың ба?
52. Әртүрлі ойлардың әсерінен саған ұйықтау қиын ба?
53. Сен жоспарлаған жұмысты өзің істейтінің сенімдісің бе?
54. Сен өзінді жалғызбын деп жиі сезінесің бе?
55. Бөтен адамдармен бірінші болып сөйлесуге ұяласың ба?
56. Кеш болса да, бір нәрсені істеуге шешім қабылдайсың ба?
57. Егер саған біреу айқайласа, сен де айқайлайсың ба?
58. Ешқандай себептерсіз сен өзінді өте көңілді немесе көңілсіз сезінесің бе?

59. Шырша тойында, қонақтарда, ертеңгіліктерде нағыз рахат алу қиын деп есептейсің бе?

60. Бір нәрсені ойланбай істегеннен кейін сен жиі уайымдайсың ба?

Қорытынды

Жауаптарды кілті бойынша тексер:

Жауап сәйкес келсе I балл. Шкала бойынша баллдар қорытындысын жаз.

I. (көпшіл, тұйық)

«Иә» жауаптары – 1, 3, 9, 11, 14, 17, 19, 22, 25, 27, 30, 35, 38, 41, 43, 46, 49, 53, 57.

«Жоқ» - 6, 33, 51, 55, 59.

II. (байсалды – жеңілтек)

«Иә» жауаптары – 2, 5, 7, 10, 13, 15, 18, 21, 23, 26, 29, 31, 34, 37, 39, 42, 50, 52.

I, II, III шкалалар бойынша балл жинағы:

Шкала көрсеткіші	Темперамент түрі			
	холерик	сангвиник	флегматик	меланхолик
I	12-ден көп	12-ден көп	12-ден аз	12-ден аз
II	12-ден көп	12-ден аз	12-ден аз	12-ден аз

Егер шкала бойынша 5 баллдан жоғары болса, онда сұрақтарға жауап жалған және ықпалсыз болғандығын көрсетеді. Сондықтан қорытындыны анық болмауы мүмкін.

Медициналық жаднама

Оқушы _____ сыныбы

1. Есепке алынған _____
созылмалы ауру түрі

2. Негізгі ауруына байланысты мерзімді емделуді қажет ете ме? _____

3. Шектеу, карама-карсы көрсету

_____

_____

_____

_____

4. Қосарланып жүретін ауру түрлері _____

_____

_____

_____

Дәрігердің қолы _____

ӘДІСТЕМЕЛІК БІРЛЕСТІКТІҢ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ

Проблемасы:

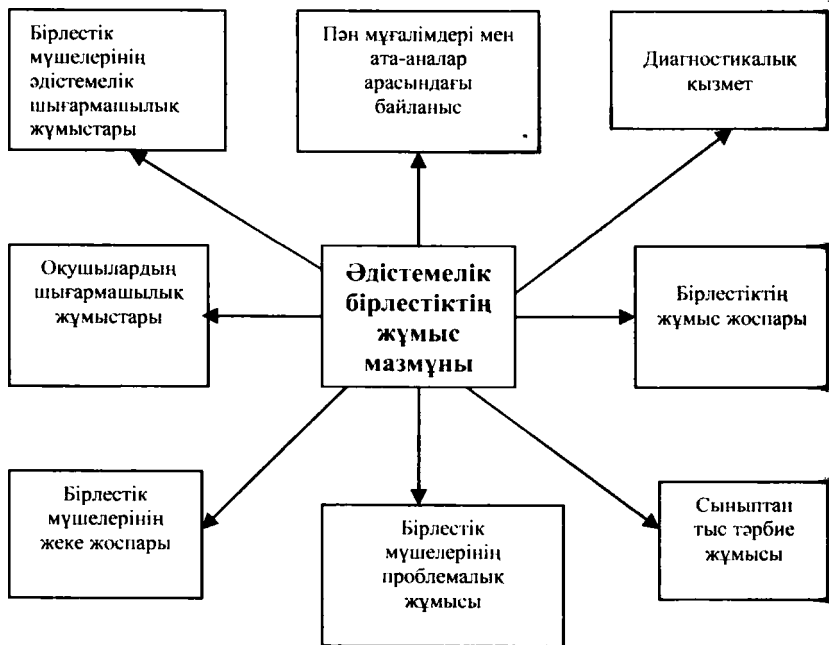
Мектеп-интернат жағдайында ауыл балалары мен барлық оқушыларға білім мен тәлім-тәрбие беруде жоғары деңгейге қол жеткізуге ұмтылу, өздігінен білімді игеруге, қабілетін ұштап-жетілдіруге, алған тәуір тағылымын оң іске жаратуға дайын тұлғаны қалыптастыру және дамыту.

Мақсаты:

Қазақстандық патриотизм, ізгілік, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде әр шәкірттің тек өзіне тән ерекше қабілеттерін ескере отырып, қоғам мен адам туралы жүйеленген білімдерді игеретін, оларды өз бетінше тереңдете, кеңейте, шығармашылық тұрғыда пайдалана алатын жеке тұлғаны қалыптастыру және дамыту.

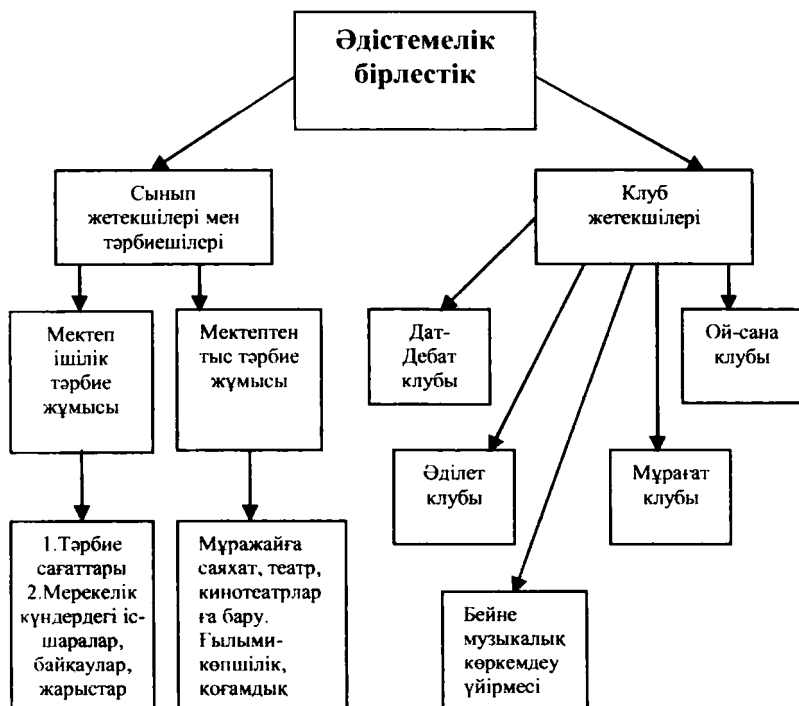
Міндеттері:

- 1) Оқушылардың арнайы қабілеттерін анықтау және дамыту;
- 2) Оқушылардың табиғи интеллектуалдық қабілеттерін жан-жақты дамыту;
- 3) Оқушылардың шығармашылық мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру;
- 4) Азаматтық пен елжандылыққа, туған ел мен жерге сүйіспеншілікке, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, халық дәстүрлерін қастерлеуге, ҚР Конституциясына қайшы келетін және қоғамға жат кез келген көріністерге төзбеуге тәрбиелеу.

Бірлестік құрылымы

Негізгі әдебиеттер:

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңы.
2. Әбенбаев С.Ш. Сынып жетекшісі.// Алматы – Дарын. 2004.Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңы.
3. Безкорвайный С., Жұмбаев А. Мектепте өткізілетін тарихи-әдеби кеңістер. // Алматы: «Мектеп», 1968.
4. Бексейітова Б.Н. «Шікіртім, саған сенемін».// «Санат» баспасы. 2005.
5. Казан М.С. Мир общений: проблема межсубъективных отношений. // Москва, 1988.
6. Калейдоскоп родительских собраний. // Москва, 2001.
7. Коротов В.М. Самоуправление школьников. // Москва, 1981.
8. Кочетов А.Г. Самовоспитание учащихся. // Москва: «Просвещение». 1967.
9. Назаров И.Ф. Стань воспитателем. // Алматы, 1980.
10. Оқушыларды сабақтан тыс уақытта тәрбиелеу. // Алматы: «Мектеп», 1975.
11. Оқушыларды тәрбиелеудің үлгі мазмұны. // Алматы: «Мектеп», 1978.
12. Педагогика здоровья. // Москва, 1991.
13. Психологические основы педагогики сотрудничества. // Киев, 1991.
14. Сухомлинский В.А. Таңдамалы педагогикалық шығармалары. 3 томдық. // Москва, 1979.
15. Шелтон Г. Основы правильного питания.
16. Щуркова Н.Е., Финданцевич Н.С. Класный час и его организация. // Москва, 1984.

ӘЗІРЛЕМЕЛЕР, МАҚАЛАЛАР

«Білімді мыңды жығар»

тәрбие сағатының әзірлемесі

Мақсаты:

Оқушылардың алған білімдерін жүйелеу, білімдарлық деңгейі мен танымпаздық қабілетін арттыру, ой өрісін кеңейту.

Өткізу тәсілі:

Интеллектуалдық жарыс түрінде өтеді.

Жоспары:

I. «Бәйге» сайысы (бестік пән): 1. Қазақ әдебиеті

2. Тарих

3. География

4. Биология

5. Химия

II. «Полиглот» (үш тілге аудару: орыс, қазақ ж/е ағылшын)

III. «Эрудит» (Білімдар: Егерде мен... болсам)

IV. «Мың бір мақал» (Отан, достық, төрт мүлік мал)

V. Өнер сайысы

Ойынның өту барысы:

Сынып оқушыларын 3 топқа бөлеміз.

1. «Болашақ» тобы

ұраны: *Асуларды алады жастар әлі,*

Зор болашақ бүгіннен басталады.

2. «Аманат» тобы

ұраны: *Білім мен гибрат –
Ертеңге аманат.*

3. «Жас ұлан» тобы

ұраны: *Еңбекті сүйіп жасынан,
Талпынып өсер жас ұлан.*

Бағалау әдісі:

I турда әр дұрыс жауап **10 балл**

II турда кілт сөзді табу, оны орыс тіліне аударса – **10 балл**, ағылшын немесе араб тіліне аударса – **10 балл**, сонда барлығы – **20 балл**.

Қолданылатын әдіс:

III турда әділқазылар алқасының көзқарасы бойынша әрбір капитан бағаланады, ал ең жоғары баға **20 балл**.

IV турда әр мақал **5 баллға** бағаланады. Әр топ **10 мақал** айтуға тиіс.

V турда ең жоғары балл – **20**. Әділқазы көзқарасы бойынша.

Жүргізуші:

Үлестен жалқау құр қалар,
Білекті бүгін түрінбей.
Шынболат тұяқ тұлпарлар,
Сөреге жетсін сүрінбей.
Жарыстар өтсін алуан,
Үкілі үміт ақталсын.
Сынасып күшін сан ұлан,
Жүлдесін алып шаттансын!

Ал осымен ойынымызды бастайық. Сіздерге ойында сәттілік тілеймін.

1 тур. «Бәйге»

1. Қазақ әдебиеті.

- 1) Тұрмыс-салт жырлары ж/е оның түрлері (әдет-ғұрып, еңбек, шаруашылық, төрт түлік мал)
- 2) Ер Тарғынның сүйіктісі (Ақжүніс)
- 3) Алпамыстың сүйген жары (Гүлбаршын)
- 4) Дұшпаннан көрген қорлығым
Сарсу болды жүрекке,
Он жетіде құрсанып,
Қылыш ілдім білекке.
Жауға қарай аттандым,
Жеткіз деп құдай тілекке!

Осы жыр үзіндісінің авторы кім? (Ақтамберді жырау)

2. Тарих.

- 1) Ежелгі түркі тілдес халықтардың кір жуып, кіндік кескен отаны (Орталық Азия, Алтай өңірі)
- 2) Батыс өңірдегі отаршылдыққа қарсы шыққан батыр (Сырым Датұлы)
- 3) «Жүз» деген атау қандай мағына береді? (бір мемлекеттегі әр түрлі шаруашылықпен айналысатын тайпалардың қоныс аумағы. Шаруашылық аймаққа байланысты бөліну)
- 4) Абылайдың халық алдындағы беделінің өсуіне қандай жағдай әсер етті? (Үш жүздің басын біріктіру)
- 5) Қазақстан Республикасының Конституциясы бойынша мемлекетіміздің басшысы кім? (Президент)

3. География.

- 1) Ең биік сарқырама (Анхель)
- 2) Қазақстандағы ең биік шың (Хан-Тәңірі)
- 3) Ең үлкен мұхит (Тынық мұхиты)

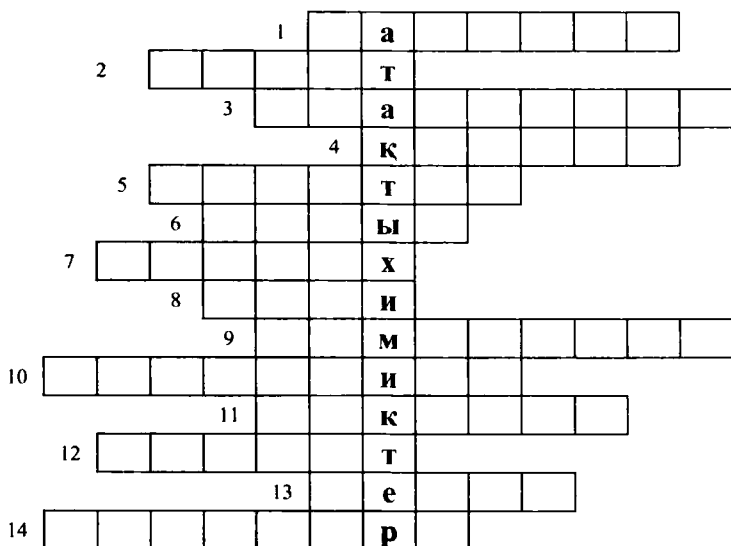
- 4) Қазақстанның қай өзенінің бір жағалауы Еуропада, екінші жағалауы Азия бөлігінде жатыр (Ертіс)
- 5) Арал теңізінің апатқа ұшырауының басты себебі неде? (Сырдария мен Әмударияның ағысын бұзу, оған ол өзендердің су құймауында)

4. Биология.

- 1) Африкада кездесетін жабайы ат (мустанг)
- 2) Қандай жасуша қанның құрамында болмайды? (Нейрон)
- 3) Ағзадағы зат алмасу дегеніміз не? (заттың сыртқы ортадан түскеннен бастап ыдырау өнімдерін шығарғанға дейін жүретін процесс)
- 4) Бір тәуліктегі ересек адамға қажетті майдың мөлшері (адамның өз салмағына тура пропорционал)

5. Химия.

«Атақты химиктер» анаграммасы

Сұрақтары:

- 1) Бірқатар элементтердің салыстырмалы атомдық массасының тұңғыш кестесін жасаған ғалым (Дальтон)
- 2) Химиялық қосылыстар құрамының тұрақтылық заңын ашқан кім (Пруст)
- 3) Валенттілікті ең алғаш ашқан кім (Франкленд)
- 4) Химиялық реакциялар типтерінің бірі (қосылу)
- 5) Қай ғалым сынап оксидін айырып, оттегін алды (Прустли)
- 6) Салыстырмалы атомдық массасы 197 болып келетін химиялық элемент (Алтын)
- 7) Сутегін таза күйінде алған ғалым (Генрух)
- 8) Радиоактивтілік құбылысын ашқан ғалымның бірі (Кюри)
- 9) Атом-молекулалық ілімнің негізін салушы ғалымдардың бірі (Ломоносов)
- 10) Осы кезде қолданып жүрген химиялық элементтердің таңбаларын енгізген ғалым (Берцелиус)
- 11) Металдардың ығыстыру қатарын ең алғаш жасаған орыс ғалымы (Бекетов)
- 12) Элементтерге «бастапқы қарапайым денелер» деп анықтама берген ағылшын химигі (Эрнест)
- 13) Ауаның оттегі мен азоттан тұратынын анықтаған швед химигі (Шим)
- 14) Газдар туралы заңды ашқан италиян химигі (Авагадро)

II тур. «Полиглот»

Бұл турда берілген тапсырмаларды үш тілге аударамыз.

Мақал-мәтелдер

- 1) Ұстаздан... озар (Шәкірт)

- 2) Көз қорқақ... батыр (қол)
- 3) Дұшпан күлдіріп айтады,
... жылатып айтады (дос)
- 4) Тентектің... түстен кейін кіреді (ақыл)

Жұмбақтар

- 1) Үй үстінде алтын тас,
Алайын десем табылмас. (Жұлдыз)
- 2) Жылт-жылт еткен,
Жылғадан өткен. (Су)

Өлең үзінділерінен

- 1) ... алтын бесік аялаған,
Адамзатқа еш нәрсесін аямаған. (Табиғат)
- 2) Таулардан... арқыраған,
Айнадай сәуле беріп жарқыраған. (Өзен)

III тур. Эрудит (Білімдар)

«Егер де мен... болсам»

Бұл турда ер топтың лидерлері жеребе тастап таңдаған бағдарын қорғап шығады.

- 1) Егер де мен эколог болсам
- 2) Егер мен мұнай мен газ кенінің үлкен қорын тапсам
- 3) Егер мен білім министрі болсам

IV тур. «Мың бір мақал»

Капитандар шығып өздерінің таңдаған тақырыбына байланысты мақал айтып жарысады.

Тақырыпты жеребе тастау арқылы таңдайды.

Тақырыптары:

- 1) Достық
- 2) Отан, туған жер
- 3) Төрт түлік мал

V тур. Өнер сайысы

Әр топтан өнерлерін көрсететін оқушылар шығып ән айтып, би билеп, күй тартып, ең әдемі сурет салу арқылы жарысады.

(«Сыныптағы тәрбие» журналы №3-4, 2006)

«Азаттық - Алаш арманы» тәрбие сағатының әзірлемесі

Тақырыбы: *«Азаттық - Алаш арманы»*

Мақсаты: Оқушыларға қазақ халқының ғасырлар бойы басынан өткен қиыншылықтарын айта келіп, осы қиын зұлмат жылдары елінің азаттығын, еркіндігін аңсаған ұлт зиялыларына тоқталу. Өз елін, жерін қорғайтын ұрпақ тәрбиелеу.

Жүргізілу әдісі: Сұрақ-жауап түрінде ой-пікір алысу.

Тәрбие сағатының түрі: Кіріктірілген әдеби-музыкалық композиция.

Көрнекілігі: буклеттер, Тәуелсіздік күніне арнайы шығарылған қабырға газеті, Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың рәміздер туралы жазылған сөздері, ерлік, Отан, туған жер

туралы нақыл сөздер, ұнтаспа, музыкалық аспаптар.

Тәрбие сағатының барысы:

1. Ұйымдастыру кезеңі.
2. Кіріспе сөз.
3. Тәуелсіз ел – Қазақстан.
4. Тарихи оқиғалар.
5. Тәуелсіздік алғаннан кейінгі қол жеткен жетістіктер, шежіре.
6. Қорытынды.

Тәрбие сағатының мазмұны:

- 1) Тәуелсіздік жолында күрескен тұлғалар туралы әңгіме.
- 2) Тарихи оқиғалар тізбесі.
- 3) Желтоқсан құрбандарына тағзым ету.
- 4) Тәуелсіздік жылдарының шежіресі.

Кіріспе.

Ой да ортақ, той да ортақ дегендей, сіздердің назарларыңызға Тәуелсіздігіміздің бір мүшелге толған тойына арналған «Азаттық – Алаш арманы» атты тәрбие сағатымызды ұсынамыз. Тарихқа көз жүгіртсек, қазақ – нағыз батыр халық екенін мойындайсың. Жүгі нарда, қазаны теңде болып көшіп-қонып өмір сүрген ата-бабаларымыз үш нәрсені бойтұмардай сақтап, қадірлеген. Олар ел мен жер және ана тілі. Қандай халық болмасын осы үшеуінсіз егемен ел екенін дәлелдей алмайды. Ал енді біз тәуелсіздік үшін күрескен тұлғаларға тоқталайық.

I-бөлім. Тәуелсіз ел – Қазақстан.

Жүргізуші: Халқының тәуелсіздігі үшін отқа түскендер, даңқы жер жарып аңызға айналған ерлер кімдер еді?

Оқушы: Қазақты ел еткен Әз Жәнібек, Тәуке, Абылай хандар, жерін қорғаған Қабанбай, Бөгенбай, Наурызбай сынды батырларымыз. Елге ақылын айтқан, дауларын шешкен Төле би, Қаз дауысты Қазыбек, Әйтеке билеріміз еді.

Оқушы: Егемен ел, тәуелсіз мемлекет болу жолында өмірін сарп еткен Ахмет Байтұрсынов, Міржақып Дулатов, Мағжан Жұмабаев сынды арыс азаматтарымыз сұркия саясаттың құрбандарына айналды.

Жүргізуші: Біз басымыздан талай қиыншылықтарды өткізе отырып ғасырлар бойы армандаған тәуелсіздікке қай жылы жеттік?

[**Оқушы:** 1991 жылғы 16 желтоқсанда.

Жүргізуші: Далада думан, қалада думан жыр бүгін,
Ғасыр бойы аңсай да күткен бұл күнім.
Жасай бер, жаса асқардан аса әрқашан,
Кеудеме әкеп қондырған бақыт бұлбұлым,
Тәуелсіз Қазақстаным!

Жүргізуші: Тәуелсіздік деген ұғымды қалай түсінесің және оның түрлері?

Оқушы: Саяси, экономикалық тәуелсіздігі бар елді – тәуелсіз ел деп атаймыз. Біріншіден: саяси дербес жеке мемлекет ешкімге бағынбайды, өзінің аумағы, яғни

территориясы, Ата Заңы, әскері мен шекарасы болады. Екіншіден: экономикалық тәуелсіздігі дегеніміз өзінің жеке экономикасы, ұлттық валютасы, қаржы жүйесі бар, сыртқы елдермен сауда-саттығы және экспорты бар ел.

II-бөлім. Тарихи оқиғалар.

Жүргізуші: Қазақстан дейтін менің бар елім,
Жатыр алып жарты дүние әлемін.
Бұл даланы анам жаспен суарған,
Бұл далаға жылап келіп қуанғам.
Бұл далада өскен жанда арман жоқ, - деп,
Қасым Аманжолов ағамыз жырлағандай, кең байтақ
жерімізде қазақ халқының басынан не өтпеді десеңші?!

Оқушы: Қазақ халқы азаттық үшін талай қиындықты бастан кешірді. Бірақ ешқашан мойымады, күресе білді. Азаттық таңы туатынына кәміл сенді. Енді осы кейбір тарихи оқиғаларды еске түсіріп өтейік:

1723—1725 ж.ж. Ақтабан шұбырынды.

1837-1847 ж.ж. Кенесары Қасымұлы бастаған ұлт-азаттық көтерілісі.

1836-1838 ж.ж. ішкі Бөкей ордасындағы көтеріліс.

1916 ж. Амангелді Иманов бастаған ұлт-азаттық көтерілісі.

1941-1945 ж.ж. Ұлы Отан соғысы.

1986 ж. Желтоқсан оқиғасы.

(Әр жылдардағы тарихи оқиғалар жөнінде оқушылар өз білетіндерін айтып шығады).

Жүргізуші: Тағы қандай тарихи оқиғалар туралы айтуға болады?

Жүргізуші: Толассыз күрестердің заңды жалғасы, әрі қорытындысы 1986 жылғы 16 желтоқсандағы оқиға болды. Кейбір саясатшылар мұның мәнісін оқиға деп айтқанымен, шын мәнісінде бұл тарихқа Желтоқсан көтерілісі болып енді. Осы көтеріліс басқа да толып жатқан себептермен қатар 1991 жылы тәуелсіздікке қол жеткізуімізге дүмпу болды.

Оқушы: Азат рухты риясыз, мен шын сүйем,
Тәуелсіздік – тәу етер жалғыз кием.
Жақсы күнге жете алмай шәһит болған
Желтоқсан құрбанына басымды ием.

Жүргізуші: Желтоқсан оқиғасының құрбандары жайында не білеміз?

Оқушы: Қазақ халқын дүние жүзіне танытқан бұл оқиғаның алғашқы құрбандары Қайрат Рысқұлбеков, Ләззат Асанова, Жансая Сәбитова, Ербол Сыпатаевтарды еске алып, олардың рухына тағзым ету – парызымыз. 1986 жылдың желтоқсаны бүкіл ұлтымыздың жанын жаралап, жүрегіне ызғар шашып кетті, бостандық үшін өрімдей жап-жас қыз-жігіттер құрбан болды. Біз әрдайым Қайраттың отжүрек үніне, қыздардың намысын қорғаған ерлігіне, күнәсіз күйіп кеткен келбетіне бас иеміз.

Жүргізуші: 1 минут үнсіздік жариялаймыз.
(Оқушылар Қ.Рысқұлбековтің «Ақтық» өлеңін кезектесіп оқиды)

Жүргізуші: «Көтер, Ана, басыңды!». Әні Жоламан Тұрсынбаевтікі, өлеңі Абдрахман Асылбековтікі. Бұл ән Халық қаһарманы Қайрат Рысқұлбековтің анасына арналған.

(ән хормен айтылады)

Оқушы: Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың 1996 жылғы желтоқсанның 9-ы күнгі Жарлығымен желтоқсан оқиғасы кезінде елінің бостандығы мен тәуелсіздігі жолындағы азаматтық ерлігі үшін марқұм Рысқұлбеков Қайрат Ноғайбайұлына Халық қаһарманы атағы беріліп, айрықша ерекшелік белгісі Алтын жұлдыз тапсырылды.

Оқушы: Озбырлық күшпен тұншығып,
Үміттің оты өшкен күн.
Жанына таппай бір шындық,
Ер Қайрат қыршын кеткен күн.
Қайғы езіп, елдің еңсесін
Жаншыды-ау жанын батпан күн.

Барлығы: Енді қайтып келмесін
Сол бір қарғыс атқан күн!

Жүргізуші: Ал сендер Қайрат, Ләззат сияқты аға-апаларыңның орнында болсаңдар, не істер едіңдер?

III-бөлім. Тәуелсіздік шежіресі.

Жүргізуші: Міне, бүгін сол азаттық таңының арайлап атқанына 1 мүшел толды. Енді басты бақытымыз – Тәуелсіздік шежіресіне ой жіберейік.

(Оқушылар тәуелсіздік жылдарындағы ең басты елеулі оқиғаларды кезектесіп айтып өтеді)

Жүргізуші: Тәуелсіздігімізді алғаннан кейін мектебіміз қандай жетістіктерге жетті?

Жүргізуші: Осының бәрін қорытындылай келіп,

Қазақстан 2030 жылы қандай мемлекет болады деп ойлайсың? (Бір тілек айту)

(«Қазақ елі» әні)

Қорытынды

(Жұбан Молдағалиевтың «Мен қазақпын» поэмасынан үзінді оқылады)

Мен қазақпын, бір биік белеспін мен,
Еуропа да, Азия да емеспін мен.
Аралықпын жетінші материктей,
Бірақ барша адаммен тең өстім мен.

Мен қазақпын, биікпін, байтақ елмін,
Қайта тудым, өмірге қайта келдім.
Мен мың да бір тірілдім қайта өлмеске
Айта бергім келеді, айта бергім.

(«Мектептегі сыныптан тыс жұмыстар» журналы №4, 2006)

Жаңа жылдық мерекелік кешке арналған әдеби-музыкалық сахналық қойылым

Тақырыбы: *«Ертегілер елінде»*

Мақсаты: Қазақтың халық ертегілеріндегі жағымды және жағымсыз кейіпкерлердің сөйлеген сөзі, іс-әрекеті арқылы ізгілікке, жақсылыққа тәрбиелеу.

Жүргізілу әдісі: Кейіпкерлерлі кейіптеу, ойын-сауық.

Тәрбиелік іс-шараның түрі: Мерекелік әдеби-музыкалық

сахналық қойылым.

Көрнекілігі: Қазақтың халық ертегілерінің сюжеті бойынша салынған суреттер, буклеттер, альбомдар, ұнтаспа, музыкалық аспаптар.

Қатысушылар:

1. Бастаушы
2. Мыстан кемпір
3. Тазша бала
4. Аяз ата
5. Ақшақар
6. Алдар көсе

Барысы:

Мерекелік іс-шара өтетін зал қазақтың халық ертегілерінің негізінде салынған суреттермен безендірілген. Ортада – үлкен де әсем шырша. Ол түрліше ойыншықтармен, ою-өрнектермен көркемделген. Музыка ойнап тұрады. Балалар екі-екіден сап түзеп, шырша маңына жиналады. Олар ортада тұрған шыршаны айнала қоршап, дөңгелене тұрады.

Бастаушы: Ақ киімді, денелі, ақ сақалды,
Соқыр, мылқау, танымас тірі жанды.
Үсті-басы ақ қырау, түсі суық,
Басқан жері сықырлап, келіп қалды...

Осы кезде қолында ұстаған ұзын сыпырғышы бар, үсті-басы алба-жұлба Мыстан кемпір күтпеген жерден шыға келеді. Жан-жағына алақ-жұлақ көз тастайды.

Мыстан (Бастаушыға): Қателесесің, балақай! Олай емес! Тіпті де олай емес! Шыршаға қатысуға менің де хақым бар. Мә, көр, нанбасаң, рұқсат қағазымды. (Өзіне өзі) Осыдан кештеріңді бұзып кетпесем, мыстан атым құрысын!

Мыстан кемпір қалтасынан бір жапырақ қағазды суырып алып, Бастаушының дәл көз алдына апарып сілкілей бастайды, бірақ қолына бермейді. Одан шегініп кетеді де, алқа-қотан тұрған балаларға көрсеткен болады.

Мыстан: Қайдағы Жаңа жыл? (балаларды нұсқап) Мыналар не ғып тұр? Әй, балалар, тараңдар! Ешқандай жаңа жыл мерекесі болмайды. Қазір қар жауады, боран соғады. Үйлеріңе барыңдар, жаурап қаласыңдар!

Бастаушы: Мыстан әже, сәл сабыр етіңіз. Сіз бірдеңені шатыстырып тұрған шығарсыз. Бізде Жаңа жыл тойы өтіп жатыр. Қазір «Ертегілер елінен» құрметті қонақтар келуі керек.

Мыстан: Ешкім де келмейді. Мен бәрін дұғалап тастағам. (*Мыстан кемпір шыришаны айнала жүгіріп, зікір салып, дуасын оқиды, бұрқылдап жынын шақырады. Шашының бір талын жұлып алып, оны бірнеше бөлікке бөліп алып, үрлейді*)

Бастаушы: Енді қайттік? Ә, бәсе, міне келе жатыр ғой біреулер. (*Қолында домбыра, әндетіп Тазша бала, домалаңдап Қаңбақ шал келеді*)

Тазша (uіlіn): Амансыздар, халайық. Жаңа жыл құтты болсын!

Мыстан: Тақылдаған сен кімсің, ей? (*Өзіне*) Мен не ғып сені білмеймін?

Тазша: Е, мен елге Тазша атанған, халқыма қылығыммен жаққан тазша баламын, әже.

Ау, тойды бастамай не ғып тұрсыңдар?

Бастаушы: Мына Мыстан тойға келе жатқан «Ертегілер елінің» елшілерін сикырлап, ұйықтатып тастапты. Не істерімізді білмей тұрмыз, Тазшам.

Тазша: Айтпақшы, Мыстан әже, мына тойда өзіңізге арнап бір өлең айтып бергім кеп тұрғаны.

Мыстан: Керегі жоқ өлеңіңнің. Білем мен сендерді!

Бәрің жек көресіңдер. Ана ақ басты кемпір-шалдардан бастап, мына тұрған балаларға дейін мені иттің етінен жек көреді. Білем мен сендерді...

Тазша: Сәл сабыр етіңіз, әжетай! Әуелі тыңдап көрмейсіз бе?

Оу, халайық, қараса,
Әжем қандай тамаша!
Ақ тістері маржандай
Тізіліп тұр жараса!
Келбетіне қарасам,
Жаңа жылдың аппақ қарындай.
Оймақ ауыз, бұраң бел,
Кім жек көрер осындай
Өзі сұлу, ақылды
Менің Мыстан әжемді-ай!

Мыстан: Ой, айналып кетейін, Тазшам! Қой, болмас! Мен барып әлгі құрметті қонақтарды сиқырдан арылтып осында жіберейін. Олар да тойласын.

Міне, енді ертегі басталады, аздап күте тұрыңдар!
(Мырс-мырс күліп, шырша маңындағы қаумалаған жұрт арасынан шығып кетеді)

Осы кезде залға арқасында қабы, бір қолында аса таяғы бар Аяз ата кіреді. Ол өз соңынан Ақшақарды еріксіз ертіп әкеле жатқан тәрізді. Өйткені Ақшақар залға кіргісі келмей, тартыншақтап, шегіншектей береді, жылай бастайды.

Аяз ата бастаушының қасына келіп, қабын жерге қояды, аса таяғын қолына алады. Шырша маңындағы балалардың назары соларға ауады.

Ақшақар (жылап): Бармай-мын. Көр-мей-мін. Үй-ге қай-та-мын!

Аяз ата: Не деп тұрсың, сен өзің? Біз мына мерекеге келіп тұрмыз ғой. *(Балаларға қарап)* Амансыңдар ма, балалар!

Балалар (барлығы): Сәлеметсіздер ме, Аяз ата!

Аяз ата: Міне, бұл жерді қазір екеуміз көңілді етеміз. Ал, балалар, кәне, бәрің қосылып, менің жақсы көретін бір әнімді айтып жіберіндерші. Сөйтіп, мына Ақшақарды көңілдендіріп алайық. *(Балалар бәрі қосылып «Елка жырын» айтады. Қабағын түйіп түксініп алған Ақшақар өкпелеген кісіше бұртиып, бір бұрышта шыршаға қарап отыра береді)*

Бастаушы: Аяз ата, айтыңызшы, Ақшақарға не болды?

Аяз ата: Не болғанын өзім де білмеймін, балам. Әу баста көңілді еді, күліп-ойнап жүрген. Сендерге арнап жаңа бір өлеңді айтып бермек те болған. Ол осында жақындай бергенде, сүрініп қалып, жылап жіберді. Міне, осыдан бастап Ақшақар емес, ертегілерде айтылатын қайдағы бір Күлмес қыз болып шыға келді.

Бастаушы (жұлып алғандай): Аяз ата, тоқтай тұршы!.. Жаңа ғана осы жерде Мыстан кемпір болып, төңіректі дуалап кеткен-ді. Бізді ертегілер еліне айналдырмақ болған-ды...АқшақарАқшақар

Аяз ата (үрейленіп): Не дейсің? Мыстан кемпір

дейсің бе? Ол мұнда қайдан жүр? Ай-ай-ай! Қалайша, сендер оны араларыңа жіберіп алдыңдар! Оның осы уақытқа дейін адамдарға жасаған жамандығы аз болып па еді?! Оның сиқырларына қалай жол беріп жүрсіндер?

Бастаушы: Ол бізге «Мерекеге қатысуға еркім бар, рұқсатым бар» деп, қасарысып тұрып алды емес пе?

Аяз ата (*күрсініп*): Солай еді десеңдерші! Ох, оңбаған, Мыстанның бармайтын жері, баспайтын тауы жоқ. Мына Ақшақарды Күлмес қызға айналдырып кеткен дәл соның өзі болды ғой.

Бастаушы: Солай, балалар! Мейрамның басын бүлдіріп алған өзіміз екенбіз. Демек, оны түзетуге тиісті де өзіміз! Ақшақарды мыстан кемпірдің арбауынан азат етіп, дуасынан аршып алу үшін біз оны қайткен күнде де күлдіруіміз керек. Сонда ол Күлмес қыздан қайтадан Ақшақарға айналады. Сондықтан ән шырқап, би билейік.

Шырша маңында күлдіргі би (мәселен, «Аю биі») ойналады. Балалар «Бір, екі, үш, Ақшақар, күлімде! Бір, екі, үш, Ақшақар, би биле!» деген сөздерді қосылып айтады. Көңілді ән айтып, өлең оқиды. Сондай-ақ Қоян, Түлкі, Аю т.б. болып би билейді. Топ алдына шығып өлең айтып, би билеп көзге түскен бірнеше жас өнерпазға Аяз ата мен Бастаушы сыйлық тапсырады, ойыншық, конфет үлестіреді.

Аяз ата: Дегенмен, біздің бұл ісімізден ештеңе шығатыны көрінбейді. Ақшақардың қабағы ашылар емес. Енді не істейміз?

Бастаушы: Осы біз Алдар көсені көмекке шақырсақ қайтеді? Ол толып жатқан пері-диюлармен, жын-шайтандармен таныс әрі жолдас қой. Мүмкін, солар бірдене етіп көмектесер.

Аяз ата: Дұрыс айтасың, қызым. Тауып кеттің! Ал, кел, балалар, бәріміз бірігіп Алдар көсені шақырайық. *(Қолындағы аса таяғымен жерді салып-салып қалады)*

Ей, әлемнің құстары,
Дүниені кезіп ұш, кәні!
Хайуан біткен, барындар,
Шартарапқа шабындар.
Әлемге жар салындар,
Алдарды іздеп табындар!
Кешікпесін, тездетсін,
Осы жерге тез жетсін!

(Аса таяғымен жерді тағы бір салып қалады)

Сырттан құстардың саңқылдаған үні, аңдардың арсылдаған дауысы естіледі. Есіктен шайтанарба мінген Алдар көсе көрінеді. Ол арба үстінде сыбызғысын ойнап отырады.

Шайтанарба шыршаны бір айналып шығып, шыршаның екінші шетіне тоқтайды. Алдар көсе ойынын тоқтатып, көпшілікке басын иіп сәлем береді.

Алдар көсе *(көңілді):* Көңілді кешке қатысушыларға бір сәлем! Аяз ата мен оның немересі – Ақшақарға мың сәлем! Ай-көк! Ай-көк! *(Әндетіп отырып, арбадан секіріп түседі)* Аяз ата, мені неге іздедіңіз, не үшін шақырттыңыз?

Аяз ата: О, бауырым менің! Боздағым менің! Сен баяғы қалпыңнан әлі өзгермепсің ғой. Өз аяғыңмен жүрмей, шайтанды жегіп алыпсың. *(Сонсоң түнеріп)* Сені шақыртқан себебім мынау еді. *(Қолымен Ақшақарды нұсқап)* Мына баланың қабағы түсіп, қасірет тартып кетті. Мұны әлгі Мыстан кемпір дуалап кетіпті. Енді оны тек күлкімен ғана жазып алуға болады. Сондықтан оны күлдіру керек, деседі. Алдаржан, осыған дәру сенің қолыңнан келмесе, басқамыз күлдіре алмай қойдық.

Алдар көсе (*қиналып*): Бұл – қиын мәселе. Бір менің қолымнан түк те келмейді. Бұған мына балалардың көмегі керек?..

Бастаушы: (оған барлығы қосылып): Иә, иә! Көмектесеміз.

Алдар көсе ойын ойнатады. «Қораз» деген ойынның тәртібін түсіндіре бастайды. Ақ бормен ортадан шеңбер сызылады. Оның ішіне екі оқушы кіріп алып, бір-біріне қарама-қарсы тұрады. Сонан соң бір аяқтарын көтеріп алып, екінші аяқтарымен ғана жер басып жүреді де, бірін-бірі иықтарымен итерісіп, бірін-бірі шеңберден итеріп шығаруға тырысады. Ойын екі-үш рет қайталанады. Ойынның соңғы кезінде оған Алдар көсе де араласып кетеді. Бір кішкене баламен ойнап, жығылып жеңіліп қалады. Мұны көрген балалар мәз-мейрам болып күледі.

Алдар көсе (*Ақшақарға*): Қалай, қызық па?

Ақшақар: Қызық! (*Арт жағынан Мыстан кемпір келіп: «Қызық емес» деп айт, дейді. Мұны естіген Ақшақар да соны қайталайды*) Қызық емес.

Алдар көсе: Сенің қай сөзіңе сенеміз? Біресе «қызық» дейсің, біресе «жоқ» дейсің?

Балалар (*Мыстан кемпірді қолдарымен нұсқап көрсетіп, шулап*): Мыстан! Мыстан! Ақшақарға сыбырлап тұрған. Мыстан кемпір...

Алдар көсе Мыстан кемпірді ұстап алады. Екеуі алыса кетеді. Ақшақар Аяз атаның жанына барады. Алдар көсе мыстан кемпірді желкелеп, ортаға алып шығады.

Мыстан кемпір (*қасарысып*): Жо-қ, жо-қ! Бәрібір, Ақшақар күлмейді. Бәрібір, менің тілегенімдей сендердің мейрамдарың қызықсыз, көңілсіз өтеді!

Алдар көсе (*жөкіріп*): О, оңбаған Мыстан! Ойлайтының – арамдық, істейтінің – жамандық! Бәрібір,

сенің дегенің болмайды. Жауыздықты ауыздықтаймыз. Кәне, көріп тұрайық, кімнің сиқыры басым, дуасы күшті екен!

Алдар көсе Мыстан кемпірді биге алып шығады. Сол сәтте мыстан кемпірдің қолынан сыпырғышы түсіп кетеді де, өзі қиқаң-қиқаң етіп билей жөнеледі. Оның биі балалардың күлкісін келтіреді. Ол өте тез, өте шапшаң билейді де, тез шаршап, алқынып қалады. Сонсоң Алдар көседен оның ақырынырақ, баяулау ойнауын өтінеді.

Мыстан кемпір (жалынып): Алдар көсе, күнім, жаным! Босатшы мені. өмір бақи ұмытпайын. Құлың болайын. Бұдан былай ешкімді де сиқырламаймын, дуаламаймын...

Алдар көсе: Біз оны мына балалардан сұрайық. Олар бұған қалай қарайды екен. Олар не десе, сол болады. Ал, балалар, қалай қарайсындар? Мыстан кемпірді босатып жіберейік пе, әлде...

Балалар: Жоқ, босатуға болмайды. Тағы да билей түссін.

Би жалғаса береді. Мыстан кемпір зорға билеп жүріп, балаларға жалынады. өзінің әлсіз, ауру, кәрі кемпір екенін айтып, өзін аяуды, босатуды өтінеді. «Би» күйі одан сайын күшейе, шапшаңдатыла береді. Бір кезде бидің екпініне шыдай алмай, Мыстан кемпір құлап түседі. Құлап жатып, аяқ-қолын ербеңдетеді. Мұны көрген Ақшақар еріксіз езу тартып, күлімсірей бастайды, сонсоң сықылықтап күліп жібереді.

Осы кезде шыршаның шамдары жағылады. Мыстан кемпір орнынан атып тұрып, сыпырғышты ат қылып мініп алып, шырша маңынан шауып шығып кетеді. Балалар оны «кет», «бар», «жөнел», «жоғал» деген сөздермен айғайлап шығарып салады.

Балалар: Алдар аға, сізге көп-көп рахмет! *(Алдар көсе қолын кеудесіне қойып, басын иеді. Балалар қол шапалақтайды)*

Аяз ата: Ал енді Алдар көсенің құрметіне бәріміз күмбірлете күй төгіп, асқақтата ән шырқап, мың бұрала би билеп береміз. Бұл әрі Жаңа жылға деген тартуымыз болсын.

Аяз ата, Ақшақар, Алдар көсе бастаған бір топ ұлдар мен қыздар ортаға шығып би билеп береді. Сонсоң жекелеген оқушылар өз өнерлерін көрсетеді.

Аяз ата: Балалар, сендердің бұл Жаңа жылда да жақсы оқып, тәртіпті болып, жаңа жеңістерге жетулеріңе тілектеспіз.

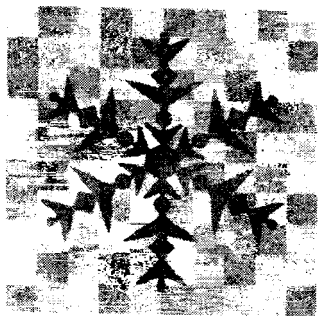
Балалар *(қосылып):* Рахмет! Рахмет! *(Қол шапалақтау)*

Аяз ата: Балалар, қайратты болып, кездескен қиындықты жеңе біліңдер. Жақсылықтың жеңісі үшін күреске әрқашан әзір болыңдар!

Балалар *(барлығы салют беріп):* Әрқашанда әзірміз!

Аяз ата, Ақшақар, Алдар көсе арбасын жетектеп, шырша маңынан шығады. Балалар оларды ұзақ қол шапалақтап шығарып салады.

(«Мектептегі сыныптан тыс жұмыстар» журналы №11, 2006)

«Ынтымақты отбасы»
тәрбие сағатының әзірлемесі

Тақырыбы: *«Ынтымақты отбасы»*

Мақсаты: Ата-аналар мен балаларды сайысқа қатыстыра отырып, олардың халық ауыз әдебиеті, салт-дәстүрі туралы білімдерін байқау. Ән-би, қол өнері тәрізді халықтық өнерден хабардарлығын анықтау. Отбасы – Отанның бір бөлшегі екендігін ұғындырып, оқушыларды ынтымақ пен бірлікке, татулық пен ұйымшылдыққа тәрбиелеу.

Жүргізілу әдісі: Ата-аналар мен балалардан құралған командалар арасындағы сайыс түрінде өтеді.

Көрнекілігі: Қазақстан Республикасы рәміздерінің суреттері, Отан, отбасы, ынтымақ-бірлік туралы мақал-мәтелдер жазылған плакаттар, қол өнерінің үлгілері.

Сөз басы

Жүргізуші: – Атамыз қазақ «Бала – адамның бауыр еті», «Балалы үй – базар» дейді. Өйткені бала – өмірдің жалғасы, отбасының жеміс берер гүлі. Отбасы – бұл қоғамның негізі. Баланың болашақта жақсы азамат болып өсуі, жан-жақты тәрбиелі болуы отбасында берілетін ұлттық тәрбиеге тікелей байланысты. Бүгінгі «Ынтымақты отбасы» сайысына 10 отбасы балаларымен қатысады. Олар бес-бестен екі топқа бөлінеді.

I топтың аты – БІРЛІК.

II топтың аты – ЫНТЫМАҚ.

Ортаға отбасылары шығып, өздерін таныстырады.

Құрамы 5 адамнан тұратын әділ қазылар алқасы сайланады.

Сайыстың өту барысы мен шарты:

Сайыс 4 бөлімнен тұрады.

I-бөлім. Сұрақтарға жауап беру, яғни жан-жақты білім деңгейін, сөйлеу мәдениеті мен ұлттық тәрбиені меңгеруін байқау.

II-бөлім. «Күштілер, ептілер, батылдар сайысы»:

а) күш сынасы –Арқан тартыс»,

ә) әкелер үшін –Қол күрес».

III-бөлім. «Көңілді аспаздар» ойыны (2 отбасы картоп тазалау бойынша жарысады).

IV-бөлім. «Өнерпаздар» сайысы (әр отбасының мүшелері ән айту, күй тарту, тоқу т.б. өз өнерін көрсетуі керек).

Сайыс шартына сәйкес әр отбасы өзін таныстырады (өз қалауы бойынша не өлеңмен, не сөзбен).

Бұдан кейін әр отбасы карточка бойынша сұрағын алып, сұраққа 1 минут дайындалып жауап береді.

I-бөлім.

БІРІНШІ ТАПСЫРМА (10 дана жеке карточка)

1. Бақытты отбасы болудың негізгі шарттарына нені жатқызар едіңіз?

(1-шарты, 2-шарты, 3-шарты деп санамалап айтыңыз)

2. Сәлемдесу, жөн сұрасудың өз-өзіндік дәстүрі бар. Осы жайында не айтасыз?

3. Бала шыр етіп дүниеге келгеннен бастап, үлкен азамат болғанға дейін жасалатын салт-жораның түрлері қандай? (1-ден 9-ға дейін санамалап айтуға болады)

4. Ұлағатты ырым-тыйымдардың тәрбиелік мәні неде?
5. Жеті ғалам дегеніміз не?
6. Жеті қазынаны атаңыз.
7. Жеті атаны таратыңыз.
8. Мына мақалдың мәнін айтып беріңіз (қалауыңыз бойынша):
  - а) «Тұлпар тайдан өседі»,
  - ә) «Ана – балаға жастық, әке – көрпе»,
  - б) «Отбасына қарап бала өседі, қарағайға қарап тал өседі».
9. Біліміден шыққан қай сөзді ұстанасыз?
10. «Ұлым-қызым, саған айтам» дегендей, балаңызға аманат етіп, ғибрат етіп не айтар едіңіз?

ЕКІНШІ ТАПСЫРМА (10 дана жеке карточка)

«Мақал айтсаң – жол көрсеттің, мәтел айтсаң – жанымды жайландырдың» демекші, ал енді балаларыңызбен бірігіп мына үзік-үзік сөздерден мақал құрастырыңыз.

1. Ұяда ... ұшқанда... (*Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің*)
2. Ата... бала... (*Ата – бәйтерек, бала – жапырақ*)
3. Ер... ез... (*Ер бір өледі, ез мың өледі*)
4. Өле... бөле... (*Өле жегенше, бөле же*)
5. Таяк... сөз... (*Таяқ еттен өтеді, сөз сүйектен өтеді*)
6. Мал... жер... (*Мал баққандікі, жер жыртқандікі*)
7. Тентек... ақыл... (*Тентектің ақылы түстен кейін кіреді*)
8. Сүйіндіреді... күйіндіреді... (*Жақсы сөз сүйіндіреді, жаман сөз күйіндіреді*)
9. Мысық... тышқан... (*Мысыққа ойын керек, тышқанға өлім керек*)
10. Мектеп... білім... (*Мектеп – кеме, білім – теңіз*)

ЖАЛПЫ СҰРАҚ: Қай топ тез жауап береді?

I-топқа: Мал аласы...
Адам аласы...

II-топқа: Адамның қасиеті...
Елдің қасиеті...

ЖАРНАМА

Жүргізуші: Бүгінгі сайсымызда әр отбасының мүмкіндігінше жасаған жарнамаларын көріп, тыңдайық.

I-топ: БАУЫРСАҚ.

II-топ: ШАЙ.

КІМ ЖЫЛДАМ?

I-топқа: **Не істеуге болмайды?** (оқушының бірі «Жалғастыр» ойыны арқылы шапшаң үн кату үлгісін көрсетеді)

- а) үлкендер...
- ә) бейуақытта...
- б) ауызды...
- в) есікті...
- г) қатты дауыс...

II-топқа: **Не істеу керек?** (бір оқушы шығып жылдам жауап береді)

- а) үлкенге...
- ә) үлкенге...
- б) аналар мен қыздарды...
- в) қателігінді...
- г) досқа...
- д) үлкендердің...

ЖАҢЫЛТПАШ, КҮЛДІРГІ ЖҰМБАҚ АРҚЫЛЫ ЕКІ ТОПТЫ ЖАРЫСТЫРУ

Жаңылтпаштар (тәрбиеші оқып тұрады):

1. Шәмеленбеген шөпті кім шәмелейді,

- Шәмелемей, кім шәмелейді?
2. Былдыр, былдыр, білдір, білдіршін,
Бұл бір білгір бүлдіршін.
Білгір бұл бір бүлдіршін,
Білгірлігін білдірсін.
3. Шөжем деп шешесі бәйек,
Шешем деп шөжесі бәйек.
Шешесі шөжем жесін дейді,
Шөжесі шешем жесін дейді.
4. Аршабек арша деп шыршаны,
Шыршабек шырша деп аршаны,
Шатасты күлдіріп баршаны,
Шырша деп, арша деп шаршады.
5. Бұлбұл қиқылдамайды,
Қырғи қиқылдайды.
Бұл қырда
Ылғи қырғи қиқылдайды.
Бір қырғи қиқылдаса,
Мың қырғи қиқылдайды.
6. Бұл алқаптағы егінді
Кім ора алар?
– Омар ара алар.
Омар ора алмаса,
Орал ора алар.

Күлдіргі жұмбақтар:

1. Кім барлық тілді сөйлейді? (*Жаңғырық*)
2. Тышқан аулағышты бес әріппен қалай жазуға болады?
(*Мысық*)
3. Дүниедегі ең шапшаң нәрсе не? (*Ой-қиял*)
4. Егер түнгі сағат 12-де жаңбыр жауса, мұнан соң 72 сағаттан кейін күн ашылып, шуақ түсе ме? (*Жоқ. Бұл түн мезгілі*)
5. Қай кезде аспан жерден төмен тұрады? (*Аспан суреті судан көрінген кезде*)

6. Қандай бөшкеге су құюға болмайды? (*Іші толы бөшкеге*)
7. Үш түйеқұс ұшып келе жатты. Аңшы олардың бірін атып алды. Олардың қаншасы қалды? (*Түйеқұстар ұшпайды*)
8. Қосарлап жегілген үш ат бір сағаттың ішінде 12 км жол жүреді. Осы уақыттың ішінде бір ат қанша жол жүреді? (*Ол да 12 км жол жүреді*)
9. Қандай үш санның көбейтіндісі оның қосындысына тең? (*$1 \times 2 \times 3 = 6$; $1 + 2 + 3 = 6$*)
10. Не нәрсе сенің меншігің, бірақ оны сенің өзіңнен гөрі басқалар көбірек атайды (*Сенің есімің*)

ЖАЛПЫҒА СҰРАҚ

«Мақал – сөз атасы» дегендей, бәріңізді мақал-мәтел сайысына шақырамыз.

1. Қар жана ма? (Қалауын тапса қар жанар)
2. Инемен құдық қазуға бола ма? (Білім инемен құдық қазғандай)
3. Аппақ қарға бола ма? (Қарға баласын аппағым дейді)
4. Қой мен қасқыр ойлана ма? (Қойдың ойлағаны амандық, қасқырдың ойлағаны арамдық)
5. Қарғыстың ең жаманы не? (Өзің білме, білгеннің тілін алма)
6. Адамның қай мүшесі қорқақ, қай мүшесі батыр? (Көз қорқақ, қол батыр)
7. Етікті қонышынан басып киюге бола ма? (Қолыңнан келсе қонышынан бас)
8. Үлкен көз, үлкен сөз бола ма? (Қорқақтың көзі үлкен, ақымақтың сөзі үлкен)
9. Тауық түс көре ме? (Тауықтың түсіне тары кіреді)
10. Кімнен кім жаман? (Олақтан салақ жаман)

ҮШІНШІ ТАПСЫРМА (Ата-аналарға жұмбақ мақалдар)

Мына мақалдың баламасын тауып шешіңіз.

- I-топқа: а) Аңғрамаушылық
                     ә) Адамның балаға мейірімі
- II-топқа: а) Тілдің құдіреттілігі
                     ә) баланың жақсы ісі мен жаман ісі

СИТУАЦИЯЛЫҚ ЖАҒДАЯТТАР (екі топ ата-ана 8 карточканы төрт-төрттен бөліп алып, жағдаят оқиды да, шешуін қарсы жаққа ұсынады)

1-жағдаят. «Ура, мама, мен «бес» алдым! Мұғалім бізге не айтқанын білесің бе? - деп, бірінші сыныптың оқушысы өзінің алғашқы жетістіктері жайында қуанышы қойнына сыймай анасына айтып жатыр. ... Бірақ жылдар өте береді, біз «Ура, мама, мен бүгін «бес» алдым!» деген қуанышты сөздерді барған сайын сирек естиміз.

Сұрақ: Сыныптан сыныпқа көшкен сайын үлгерімнің кеми беретіні неліктен? Жаңашыл мұғалімдердің тәжірибесінен мысал келтіріңіз, салыстырыңыз.

2-жағдаят. Менің балам озат оқушы, үй шаруашылығымен айналысқаннан гөрі бос отырғанды жақсы көреді, ештеңе істегісі келмейді. Оны қалай қызықтыруға болады? Сіздің пікіріңіз?

3-жағдаят. Қызы мектептен келіп анасына: «Сізге маңызды бір нәрсе айтқым келеді», - десе, анасы: «Сенсіз де басым ауырып тұр, мазамды алма», - депті. Сіз не деп жауап берер едіңіз?

4-жағдаят. Орыс тілі сабағында мұғалім оқушыға: «Жолдастарыңнан көшірме! Басқаның дәптеріне сығалағанды қоясың ба, жоқ па? Ол өзі білмейді, одан несін сұрап отырсың» - деген қатаң ескерту жасаумен болды. Басқа сыныпта математика пәнінің мұғалімі: «Балалар, дәптерлеріңді қолдарыңмен жауып, неге мазасызданасындар, ешкім де көшіріп алмайды ғой», - деп ескертті.

Сұрақ: Қай мұғалімнің іс-әрекеті педагогикалық жағынан дұрыс деп есептейсіз? Жаңашыл педагогтар тәжірибесі арқылы талдау жасаңыз.

5-жағдаят. Сіз балаңызға дүкенге барып келуін өтінесіз. Ол «ән тыңдап отырмын» деп барудан бас тартады. Не істер едіңіз?

6-жағдаят. Балаңыз уақытынан кеш келді. Қалай қарсы аласыз?

7-жағдаят. Он екі жасар Қуан мектепте «қиын» бала атанған. Наурыз мейрамы күні сынып жетекшісі оған бір-екі жолдасын ертіп мектеп ауласына 20 шақты тал отырғызуды міндеттеді. Ол өз жолдастарымен қоғамдық тапсырманы тиянақты орындап шықты. Мектеп линейкасында оларға алғыс айтылып, «Сынып тарихы» альбомына жазылды. Осы кезден бастап бала өміріне өзгерістер ене бастады. Жеткіншекке жасалған педагогикалық ықпалдың нәтижелі болу себебі неде? «Қиын» бала мен педагогтың арасындағы қарым-қатынас қалай болуы тиіс?

8-жағдаят. Жетінші сынып оқушылары мектеп алдың көгалдандыру жексенбілігіне түгел жиналған еді. Бірақ сынып жетекшісі келмей қалды. Балалар абыржып жатты: аурып қалған болар, қауырт жұмысы болды ма екен, уақытты білмеді ме екен? т.б. дегендей. Сонда да балалар жұмысты өздері істей бастады. Алайда жұмысқа ықылассыздық білдіріп, тапсырманы амалсыздан орындап жатты. Ал оқушылардың бір тобы жұмыс істеуден мүлде бас тартты. Бұлардың барлығына карамастан, оқушылардың қалған бір тобы ешқандай қобалжу, айқай-шусыз-ақ жұмысқа белсене кірісіп кетті.

1. Бұл жағдаяттан оқушылардың даму кезеңі қай сатыда деп есептейсіз?

2. Ұжымда құрылған топтарға байланысты сіз қандай тәрбие жұмысын жоспарлар едіңіз?

БАЛАЛАРҒА ҮЙГЕ БЕРІЛГЕН ТАПСЫРМА: «Егер мен болсам...» атты шағын шығарма (екі топтан бір-бір оқушы шығып оқиды)

II-бөлім.

«Күштілер, ептілер, батылдар» сайысы:

а) балалар – «Арқан тартыс» (2 отбасынан)

ә) әкелер – «Қол күрес» (скандербек)

III-бөлім.

«Көңілді аспаздар» ойыны (2 отбасы картоп тазалаудан жарысады. Керекті аспаптар: аспазшы киетін 2 қалпақ, 2 алжапқыш, 2 пышақ және қабы аршылмаған 15 шикі картоп)

IV-бөлім.

«Өнерпаздар» сайысы (әр отбасы мүшесі өз өнерін көрсетеді: ән, би, күй).

Сайыс соңы

Сайыс соңында қазылар алқасы сөз алып, қорытындылайды және алған орындары бойынша сыйлықтарды табыс етеді.

(«Мектептегі сыныптан тыс жұмыстар» журналы №3, 2007)

ОТБАСЫНДАҒЫ ТӘРБИЕ

Отбасының басты қазығы, алтын тіреу дінгегі – бала. Бала тәрбиесіне орай халық көптеген қағидаларды ертеден-ақ топшылаған. «Баланы туады екенсің, мінезді тумайды екенсің» деген өміршең қағида – солардың бірі. Жалпы халық педагогикасында бала тәрбиесіне өте үлкен жауапкершілікпен қараған.

«Ата көрген оқ жонар, ана көрген тон пішер» деп, ата-аналарға алдымен өзің үлгілі бол, озық бол, баланы бетімен жіберме, бесіктен белі шықпаған бөбек кезінген жақсылыққа үйрет, жамандықтан жирент деген. Тағылымы мол қасиеттерді бойына құя біл дегенді нұсқайды.

Біздің мақаламыздың тақырыбының негізіне алынып отырған мәселе – отбасындағы ата-ана мен баланың қарым-қатынасы, яки бала тәрбиесі. Көне грек философы Платонның ойынша, тәрбиешінің міндеті қатаң бақылауға бағындыру деп түсінген. «Заңды қырағы сақтау керек: – Ол балалардың тәрбиесіне қамқор болуға, олардың мінезін түзетуге көмектеседі; барлық кезде тәрбиені заңмен келісуге бағыттап отыру қажет» деп жазады.

Ұлы ойшыл Әл-Фарабидің пікірінше, «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие керек. Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне қауіп әкеледі» деген. Бұл біздің қай-қайсымызды да ойлантуға тиіс деп санаймын.

Мінезі түзу шәкірттерге білім еш қиындықсыз қонады. Мінезі қисық баланы оқыту да қиын. Сондықтан да мінез жасөспірімдердің жеке басының даралық ерекшеліктеріне жатады. Мінез дегеніміз – адамның өзіндік бағыт-бағдарының, жан дүниесінің ерекшелігінің

тұрлаулы белгісі. Тәрбиелі мінез адам бойында имандылық қасиеттерінің бар екенін көрсетеді. Басқаларға қамқорлық, қадірлеу, жауапкершілік пен адалдық – мінез сапасының негізгі бітістері.

Рухани дүниесі бай, қажеттері мен қызығулары, талғамы, ой өрісі кең адамдарды толық мінезді адам дейміз. Мінездің тұрақтылығы адамның адамгершілік түсініктерінен туындайды.

Баласының жақсы қасиеттерге ұмтылған ниетін дер кезінде біліп, қиын психологиялық сәттерін байқап, оған қолдау көрсетіп отырған отбасында қайшылық жағдайлар кездеспейді. Баланы имандылыққа баулып, мейірімділік, қайырымдылық, кішіпейілділік, қамқорлық, ізгілік сияқты қасиеттерді бойларына сіңіру – әрбір отбасы мен мектептердің басты парызы.

Чех педагогы Ян Амос Коменский «Ұлы дидактика» атты еңбегінде тәрбие және мектептегі тәрбие жұмыстары туралы құнды пікірлер қалдырған. Балалардың қандай болып туары ешкімге де байланысты емес, бірақ дұрыс тәрбие беру арқылы олардың жақсы болып шығуы біздің қолымыздағы нәрсе деп, тәрбиенің ықпал ету күшін көрсете білді.

Я.А.Коменский «Тәрбиені мойындамау – адамдардың, жанұяның, мемлекеттің және бүкіл әлемнің кұруы» деген болатын. Ендеше, тәрбие – ауадай қажет. Бала бойына ізгі адами қасиеттер тек бірыңғай жаттықтыру немесе түсіндіру арқылы ғана қалыптастырылмайды. Кейде баланы жамап әдет, жат қылықтардан тыйып ұстауда жазалау әдісін де орынды қолдануды қажет деп санайды. Баланы тәрбиелеу барысында орынды жерінде жазалау да тәрбиелі, мәдениетті азамат болып қалыптасуына әсер етеді. Жазалау балалардың бойындағы түрлі зиянды әдет-дағдыларды жоюға жәрдем етеді. Оларды түзетуге қозғау

салады. Қиын балалармен көп жұмыс істеген А.С.Макаренко жазалау баланың бойындағы кеселден арылтып, оны дұрыс жолға салатын бірден бір дұрыс тәрбиелік құрал екендігін дәлелдеп береді. Ол баланы жазаламаушылық, әдетте, көбінесе, бұзақы дайындап шығарады деп атап көрсетті.

Қазақтың ағартушы жазушысы Спандияр Көбеев: «Кейбір ата-аналардың баламыздың дені сау болса, мәдениетке, жақсы әдет-дағдыға мектепте үйренеді ғой», - деп, баланы көрегенді, мәдениетті етіп тәрбиелеуге отбасында жете көңіл бөлмейтіндерін сынайды. Сондықтан «Мәдениеттің карапайым түрлері балаға отбасында үйретілуі керек» деп тұжырым жасайды.

«Бала, - деп жазды С. Көбеев, - үлгіні үлкендерден алады. Егер де үй ішіндегі бас көтерер адамдар мәдениеттен кенже қалған салақ, тұрпайы адамдар болса, ол үйдің балалары да сондай болып өседі. Сол сияқты егер де үй ішінде ұрыс-керіс бола берсе, жаман былғаныш сөздер айтылатын болса, бұл да балаларға әсер етіп, біртіндеп оның ашушаң, ұрысқақ болуына әкеп соғады». Сондықтан С. Көбеев «Баланы жастан...» деген халық мақалын әрбір ата-ана жадында ұстап, жас жеткіншектің бойына ізгі адамгершілік қасиеттерін ерте бастан қалыптастыру қажет екенін ескертеді.

С. Көбеев балаларды мәдениеттілікке өте жас кезінен бастап баулудың аса тиімді екенін ескертті. Ол баланы тазалыққа үйрету, ұқыптылыққа баулу, әдепті, тәртіпті, көргенді, сыпайы етіп өсірудің ата-ана үшін аса маңызды іс екеніне тоқталады. «Оқу жасына жетпей-ақ, баланы ата-анасы, аға-інісі, апа-қарындастарымен, басқа адамдармен сөйлескенде «рахмет» деген сөзді айтқызуға әдеттендіруге болады. Мұның өзі баланы сыпайылыққа дағдыландырады», - дейді.

Ағартушы жазушы отбасындағы мәдени тәрбиені

ерте кезден бастау керектігін құптайды. Ол үшін отбасында ұшан-теңіз мүмкіншіліктер барлығын атап өтіп, оларды шамалары келгенше сарқа пайдалануды, нәресте балдыр-бұлдыр сөйлей бастағаннан-ақ мәдениетке тәрбиелеуді қажет деп тұжырымдайды. Мысалы, оны үнемі тамақ ішер алдында қолын жуғызып, ішіп болғаннан кейін алғыс айтуға үйреткен абзал. Атамыз қазақ «Ұяда нені көрсең, ұшқанда соны ілерсің» деп текке айтпаған, дейді. Сөйтіп, ол адамның жан-жақты тәрбиеленіп, қалыптасуының негізгі көзі тәрбиеде деп қарады.

С. Көбеев баланы мәдениеттілікке баулудың бір жолы – оны жастайынан қарапайымдылыққа үйрету деп қарайды. Оны жасөспірімнің киім киісінен бастағанды жөн көреді. Оның ойынша баланың киімі кәдуілгі жай ғана матадан тігілген, өз бойына шақ, кірсіз, таза, үйлесімді де сәнді түрде болуы қажет. Жас баланы елден ерекше киіндіріп, «үлде мен бүлдеге бөлеп», жұрттың көзіне түсірем деп әуре болу – баланы қарапайымдылыққа, кішіпейілділікке, ұқыптылыққа баулу емес, керісінше оны сыйлауға қарсы қарекет деп пайымдады.

«Баланы кішкене күнінен бастап өзінің бойын таза сақтауға, киімін таза киюге, ұқыптылыққа дағдыландыруға үйрету, мәдениетті болып өсудің басты шарты», - деп санайды ағартушы қаламгер.

Жазушы С. Көбеевтің баланы мәдениеттілікке, қарапайымдылыққа, ұқыптылыққа, кішіпейілділікке баулу жөніндегі ой-пікірлері бүгінгі күні де өзінің өзектілігін жойған жоқ. Бүгінде кейбір ата-аналардың бір-бірімен жарысып, өз балаларына қымбат заттар әперетіні, тіпті жеңіл машина, ұялы телефон әперіп әлпештейтіні жиі байқалады. Ол балаларға кері әсер етіп, өзін құрбы-құрдастарынан ерекше санайтын даңғой, мақтаншақ, өркөкірек болып өсуіне мүмкіндік туғызады. Осыған орай, елімізде қолға алынып жатқан бірыңғай мектеп киім

үлгісіне көшу өте дұрыс шешім деп қарауға болады.

Мәдениеттілік дегеніміз «Ат мініп, түйе жетектеп» келетін ерекше құбылыс емес. Ол күнделікті қарапайым мінез-құлық дағдыларынан басталып, адам баласының ақыл-ой дәрежесі жеткен ғылыми жемістердің бәрін қамтитынын естен шығаруға болмайды. С. Көбеев атап көрсеткендей, «Мәдениеттіліктің осы бір қарапайым нормаларын бүгінгі күнгі әрбір саналы ата-ана өз баласының бойына ерте бастан сіңірсе, тәрбие жұмысы жемісті болмақ, ал ол қоғамды тәрбиелі мүшемен толықтыруға тиімді жағдай туғызады».

Ананы, үлкен адамды сыйлау – мәдениеттіліктің белгісі. Бала үйде де, түзде де әйелге, өзінен үлкен адамдарға орын беруі керек. Осы қағидаға біздің қала көліктеріндегі жағдай қарама-қайшы. Жастар қоғамдық көліктерге лап қойып, қайткенде өздері орын алуға тырысады. Жасы үлкен адамға, әйелдерге, тіпті сырқат жанға немесе жүкті келіншекке біреу зекіп айтпаса, өз еркімен орын бере қоймайды. Сол орынға тісті бақанша жабысып, кейде өз аялдамасынан өтіп кетеді.

Жас адамның үлкендердің сөзіне құлақ асып, оларға ілтипатпен қарауы – көрегендіктің белгісі. Баланың өзін-өзі ұстау мәнерін С. Көбеев ерте бастан дағдыландыруды талап етеді. Мысалы, бала дастарқан басында, белгілі бір ортада, балалармен күнбе-күнгі қарым-қатынаста өзін бір қалыпты ұстауы қажет, дейді.

Ағартушы қаламгер баланы мәдениетті, ақыл-ой, дене мүсіні жан-жақты, жарасымды дамыған, қоғамға пайдалы адам етіп тәрбиелеп шығару үшін кино, театр, көркем әдебиет, баспасөз, спорт, өнердің басқа да салаларының маңызын көре білген. Оның топшылауынша, жас кезінде балалардың ұғымына сай келетін журналдарда жарияланатын қиял-ғажайып ертегілерді айтып берген дұрыс. Мұндай ертегілер баланың қиялын дамытып,

жігерін қайрайды. Көбінесе балаға тәрбиелік мәні бар, газеттен, кітаптан оқыған әңгімелерді қарапайым да тартымды түрде айтып берудің де тәрбиелік мәні зор. Олардың баланың ой әлемінің дамуына, адамгершілік қасиеттерінің дұрыс қалыптасуына көмектесетінін мысалдар келтіре отырып, дәлелдеп берді. Ол әке-шешесі газет, кітап оқымайтын, кинотеатрға бармайтын отбасында баланы мәдениеттілікке баулу өте қиын болатындығын түсіндірді.

Адам жанын, психикасын өте жақсы білетін ұлы жазушы А.М.Горький: «Адамды мәдениетті етіп тәрбиелеуге екі күштің: өнер мен ғылымның аса көп жәрдемі тиеді. Адамның ақылы мен еркіне әсері тиюде көркем әдебиеттің қызметі мен күші табиғи ғылымнан көп болмаса, аз емес», - деген еді.

Жарты ғасыр ұстаздық еткен ұлы педагог Ы. Алтынсариннің көрнекті шәкірті, әрі жазушы, әрі әдіскер ғалым Спандияр Көбеевтің өткен жүзжылдықтың басында айтқан ұлағатты өсиеті, әсіресе, оның кітап оқуға, кинотеатрға баруға, үлкенді сыйлауға, арақ-шарап пен нашакорлықтан аулақ болуға, көрсеқызарлыққа ұмтылмауға шақыруы – дәл бүгінгі күннің жастарына арнап айтылғандай. Ал, отбасының тәлім-тәрбиедегі рөлі туралы тұжырымдары бүгінгі күнгі ең маңызды қоғамдық мәселе екені даусыз.

(«Орталық Қазақстан» газеті №68-69, 8 сәуір 2006 жыл)

Қосымша әдебиеттер тізімі

1. Абай «Қалың елім қазағым». Алматы, 1995.
2. Алтынсарин Ы. Таңдамалы шығармалары. Алматы, 1994.
3. Ата салттыңды аяла. Алматы, «Ана тілі», 1998.
4. Ақылдың кені (афоризмдер). Алматы, «Қазақстан», 1991.
5. Амантурин Ш. Мұғалім және оқу-тәрбие жұмысы. // Алматы, 1978.
6. Әдеп және жантану (хрестоматия). Алматы, «Атамұра», 1996.
7. Бейсенбаев Ж. «Әдептілік әлемі», Алматы, «Жалын», 1982.
8. Бексейіт С. «Ел үмітін ер ақтар», Алматы, «Ғылым», 2003.
9. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі (Оқу құралы). // Алматы, 1995.
10. Жарықбаев Қ., Алдамұратов Э., Ғабитов Т. «Әдеп негіздері». // Алматы, 1997.
11. Жарықбаев Қ. «Психология». // Алматы: «Білім», 1993.
12. Иванов И.П.. Энциклопедия коллективных творческих дел. // Москва, 1989.
13. Кенжсахметұлы С. «Жеті қазына». // Алматы, «Ана тілі», 2001.
14. Көпбаев О. Жастар және праволық тәрбие. // Алматы, 1988.
15. Қазақ мақал-мәтелдері. // Алматы, «Қазақстан», 1990.
16. Марғұлан Ә. «Ежелгі жыр-аныздар». Алматы, 1985.
17. Масырова Р., Линчевская Т. Инновационные школы в Казахстане. // Алматы, 2000.
18. Назаров И.Ф. Уметь быть с детьми. // Алматы, 1976.
19. Назаров И.Ф. Статья воспитателем. // Алматы, 1980.
20. Сапарғалиев Г. Оқушыларға праволық тәрбие беру туралы. // Алматы, 1988.
21. Синица И.Е. Педагогтық әдеп және ұстаздық шеберлік. // Алматы, 1987.
22. Сухомлинский В.А. Балаларға жүрек жылуы. // Алматы, 1976.
23. Табылдиев Ә. «Халық тағылымы», Алматы, «Қазақ университеті», 1992.
24. «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының мазмұнын іске асырудың теориялық және практикалық мәселелері» (Республикалық ғылыми-практикалық конференцияның материалдары) // Қарағанды, 2007.
25. «12 жылдық білім беру жүйесінің құрылымдық және мазмұндық ерекшеліктерінің жүзеге асырылуы» (Облыстық ғылыми-практикалық конференцияның материалдары) // Қарағанды, 2007.

МАЗМҰНЫ

Алғысөз.....	3
Кітап туралы пікірлер.....	6
Сапалы білім, саналы тәрбие жолында.....	9
Сынып жетекшілеріне әдістемелік ұсынымдар.....	17
Шығармашыл тұлғаны тәрбиелеудегі құзыреттілік.....	63
Тәрбиешілерге әдістемелік ұсынымдар.....	73
Әзірлемелер, мақалалар.....	131

Әдістемелік басылым

Бакыт Бексейітова

БІЛІМ БАСТАУЫ — ТӘРБИЕДЕ

Редакторы	<i>Т.Әміртайұлы</i>
Техникалық редакторы	<i>В.Бутяйкин</i>
Корректоры	<i>С.Қыдырбайұлы</i>

Автордың түпнұсқасынан басылды

Басуға 11.10.2007 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16. Офсеттік қағазы.
Көлемі 10.62 б.т. Таралымы 50 дана. Тапсырыс № 211.

Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ баспасының баспаханасында басылып шықты
100012, Қарағанды қ., Гоголь к-сі, 38